

colofon

Copyright © Tekst 2005

Mariëtte Hilkmeyer en Annelies van Lonkhuyzen

Copyright © Illustraties 2005

Marlies Visser, Haarlem

Copyright © The House of Books, Vianen/Antwerpen

Ontwerp omslag en binnenwerk

Marlies Visser, Haarlem

Foto omslag GettyImages

ISBN 90 443 1048 8

NUR 252 / 530

D/2005/8899/106

zwart/wit en alles wat er tussen

Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze uitgave mag

worden verveelvoudigd en/of

openbaar gemaakt door middel

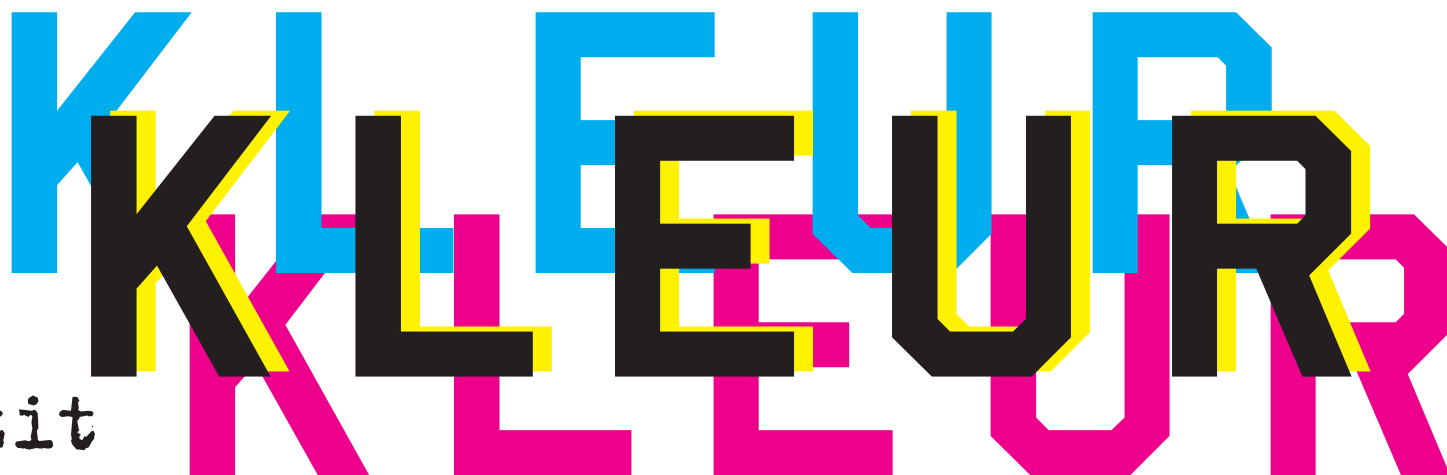
van druk, fotokopie, microfilm

of op welke wijze ook, zonder

voorafgaande schriftelijke

toestemming van de uitgever.

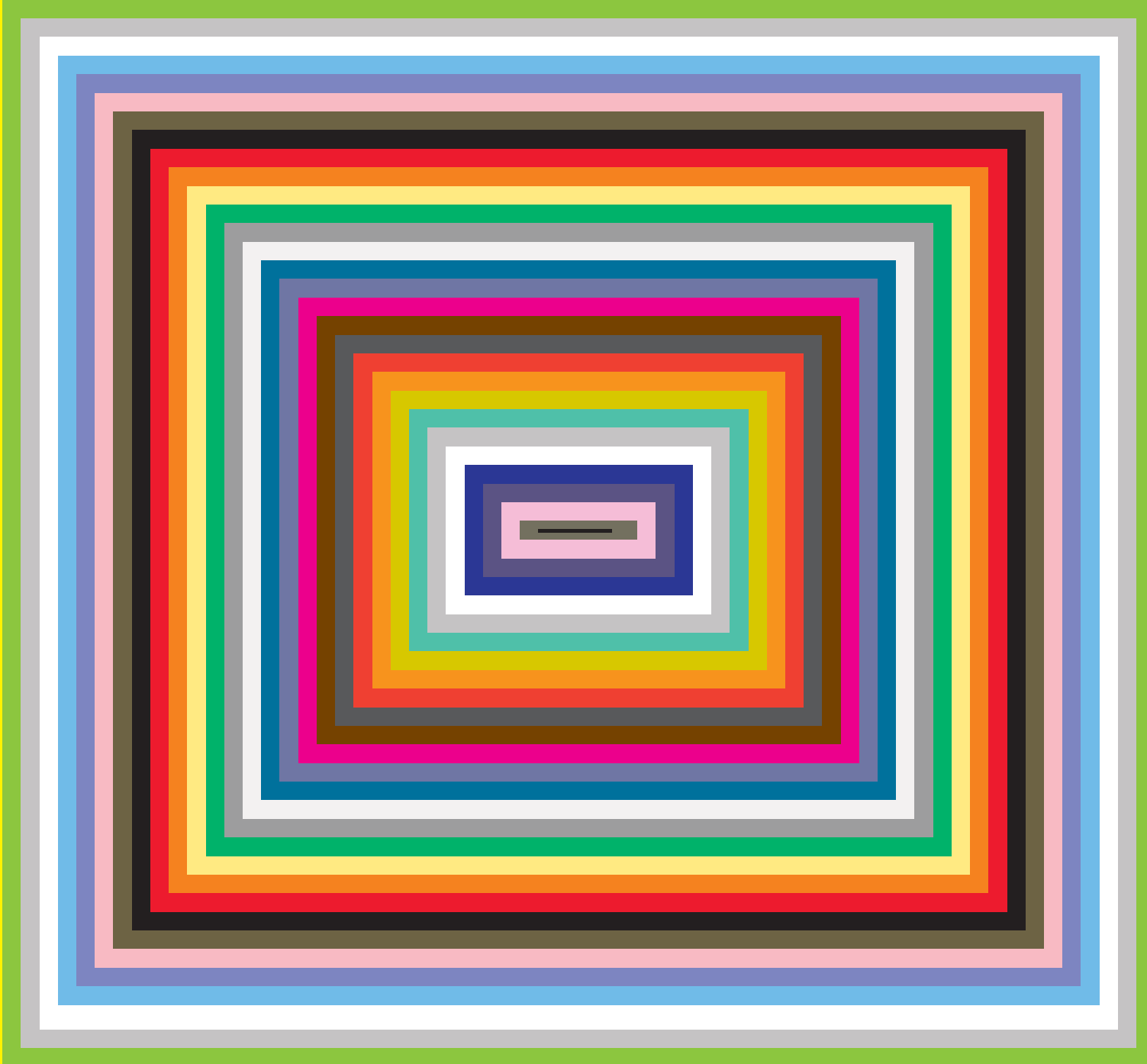
www.thehouseofbooks.com

The title 'KLEUR' is presented in a highly stylized, layered font. The top row of letters is blue. The middle row features black letters with a yellow outline. The bottom row consists of pink letters. The letters are bold and blocky, with some overlapping between the rows.

KLEUR

zit

Mariëtte Hilkemeijer & Annelies van Lonkhuyzen
geïllustreerd door Marlies Visser

ZWART, WIT EN WAT ERTUSSEN ZIT

Zwart en wit, wat zit daartussen? Heel veel prachtige kleuren en schitterende tinten! Kleur is overal. Het lijkt zo vanzelfsprekend dat we er vaak niet eens op letten. We hebben lang niet altijd oog voor de kleuren om ons heen én voor de invloed van die kleuren. Want dat is een feit: kleur heeft invloed op ons leven. Kleur werkt op de emotie, het beïnvloedt onze stemming. Van de ene kleur worden we blij, van de andere rustig of misschien een beetje somber. Kleur geeft informatie over de wereld om ons heen. Als we rood zien in een stoplicht, weten we dat we moeten stoppen; wordt de lucht donkergrijs, dan weten we dat er regen op komst is. Met kleur kunnen we ook informatie geven over onszelf. We trekken bijvoorbeeld onze favoriete kleur aan: kijk, dit past bij mij, zo ben ik. Kleuren zijn krachtig. Daarom gebruiken reclamemakers ze om mensen aan het kopen te krijgen en gebruiken kleurentherapeuten ze om mensen te genezen.

Maar wat is kleur eigenlijk? Het is gebroken licht. Het licht van de zon is wit en onzichtbaar, maar dat verandert als het ergens tegenaan botst. Als door een wonder verschijnt er dan kleur. Zie je een rode trui, dan betekent het dat die trui van het witte licht alleen het rode deel terugkaatst; alle andere kleuren worden door de trui opgeno-

men. In een regenboog kun je het breken van het licht goed zien: de zonnestralen botsen tegen regendruppels en vallen uiteen in alle kleuren van de regenboog. Het is zo'n magisch verschijnsel, dat er door de eeuwen heen vele verhalen over zijn verteld. Volgens de oude Grieken is de regenboog de poort waardoor de godin Iris overleden mensen naar de hemel begeleidt, en volgens de oude Germanen is de regenboog de brug tussen hemel en aarde, tussen goden en mensen.

Kleur is zo fascinerend dat mensen het zelf gingen maken, eerst met kleurstoffen die in de natuur voorkomen. Mensen maalden en mengden stenen, planten, klei, zand, slakken, luizen, metalen. Tot op de dag vandaag versieren mensen zichzelf met kleur: in India schilderen ze patronen op handen en voeten met oranje henna, Papoea's in Nieuw-Guinea kleuren hun lichaam met witte klei, Braziliaanse Indianen brengen zwarte patronen aan met houtskool en sap uit de rubberboom en bij ons gebruiken de vrouwen rouge, mascara en lippenstift om hun gezichten mooier te maken. Het gebruik van kleur heeft betekenis voor mensen, en die betekenis kan per moment en per plaats verschillen. In Nederland zie je soms mensenmassa's in het oranje; in België in het rood. In China kleur je je huis rood bij feesten; in Japan richt je je tuin in met

grijze keien en neem je witte bloemen mee - nee, niet naar een huwelijk, maar naar een begrafenis. Geloof en bijgeloof, kennis en fantasie komen samen in kleur: Vlaamse zeelieden vrezden de zwarte kraai, heksen brouwen sinds onheuglijke tijden roze liefdesdrankjes en groene gifdrankjes.

Kunstenaars, wetenschappers en uitvinders probeerden het mysterie van kleur te doorgronden. Uitvinders werkten hard om kostbare kleurstoffen goedkoper na te maken. Schilders ontdekten dat je alle kleuren – ook zwart – kunt maken door geel, rood en blauw te mengen. De wetenschap noemde deze kleuren de 'primaire kleuren'. Allerlei mensen – zoals de natuurkundige Newton en de kunstenaar Goethe – kwamen met theorieën over kleur. Kleur bestaat! Kleur spreekt! Iemand die kwaad is of zich schaamt, wordt rood; iemand die ziek of misselijk is, wordt geel of grauwgrijs. We kunnen door het kleurgebruik een kamer groter of kleiner laten lijken, warmer of kouder laten aanvoelen. Overal in onze taal is kleur. Zit jij op een roze wolk of heb je groene vingers? Ben je een zwartrijder? Heb je een blauwtje gelopen? Kleuren spreken hun eigen taal. Kleuren betoveren ons en wij kunnen toveren met kleur. 'Zwart/wit en alles wat ertussen zit' is een ontdekkingsreis door onze wereld van kleur.

ROOD

Mannenbloed en vrouwenbloed

De kracht van rood

Foutje!

*Is er iets fout gegaan?
Moet je iets corrigeren?
Dan is rood de kleur die
je nodig hebt. De leraar
gebruikt een rode pen
om fouten te verbeteren.
Als je schulden hebt bij de
bank, sta je in het rood en als
je met voetballen een rode kaart krijgt,
ben je goed in de fout
gegaan.*

Rood is de kleur van bloed. Mensen hebben aan bloed altijd bijzondere eigenschappen toegedicht. De kracht en het wezen van een mens zouden in zijn bloed zitten. Iets is daar zeker van waar, want ieder mens heeft uniek bloed, bloed dat anders is dan dat van alle andere mensen. In veel oude godsdiensten werden bloedoffers gebruikt om de goden gunstig te stemmen. Er werden dieren geofferd, maar ook kinderen en maagden. Omdat zij zo onschuldig waren, was hun bloed heel geschikt om de goden te laten zien dat de mensen het beste met ze voor hadden. In oude tijden werden pasgeboren baby's in het bloed van sterke dieren gedompeld, en bruidsparen werden met bloed overgoten. Zo werd de kracht van het dier op ze overdragen. Romeinse gladiatoren dronken het bloed uit de wonden van hun stervende tegenstanders om hun kracht op te nemen. De Grieken goten bloed in de graven, om hun doden kracht mee te geven voor het hierna maals. Mensenbloed werd gebruikt om ziekten te genezen. Niet alleen het bloed zelf, maar ook de kleur van bloed – rood – zou genezende krachten hebben. Zo zou een rood bandje om een ziek been dat been genezen.

Rood is de kleur van het leven zelf, van levenskracht. Maar rood hoort ook bij dood en gevaar, want als iemand bloedt, is hij gewond en gaat hij misschien wel dood. Rood is daarom ook de kleur van sterke mannen en eer, van oorlog en overwinning. Mars, de rode planeet, is genoemd naar de oorlogsgod Mars. Militaire uniformen waren in de loop van de geschiedenis vaak rood. Dat veranderde toen geweren werden uitgevonden en er steeds meer op afstand werd gevochten. Vanaf dat moment moesten uniformen onopvallend zijn en werden ze gemaakt in camouflagekleuren. Maar in de tijd dat er nog man tegen man werd gevochten, gebeurde dat vaak in helderrood. Rood is in de loop van de geschiedenis meestal een mannelijke kleur gevonden: krachtig, agressief en dapper. Zo werden in het oude Egypte de mannen vaak met een roodachtige huid geschilderd en de vrouwen met een geelachtige huid. En in Engelstalige landen is Roy – wat ‘de rode’ betekent – een populaire jongensnaam.

Rood is de kleur van mannenbloed, dat wordt vergoten in de strijd. Maar er is nog een ander soort bloed: menstratiebloed, het bloed dat hoort bij vrouwen. Vrouwen in de vruchtbare leeftijd zijn iedere maand ongesteld en daarbij vloeit er bloed. Dat menstratiebloed heeft een minder goede reputatie dan het ‘gewone’ bloed. Een ongestelde

Lievelingskleur:

rood

De kans is groot dat je vol ambities zit. Je wilt echt wat bereiken en je wilt graag krachtig overkomen op anderen. Je bent levenslustig, uitbundig en soms fel. Je bent niet bang uitgevallen en bent altijd op zoek naar nieuwe uitdagingen. Misschien ben je ook wat bazig en soms een tikje agressief?

vrouw wordt in veel culturen en godsdiensten beschouwd als 'onrein', niet schoon. Zo mogen Hindoevrouwen niet koken tijdens hun menstruatie. In Rome schreef Plinius de Oudere vlak na Christus: 'Door contact met de maandelijkse vloeijing van vrouwen wordt nieuwe wijn zuur, droogt de oogst uit, mislukken entingen, verdrogen zaden in de tuinen, valt het fruit van de bomen, wordt het heldere oppervlak van een spiegel dof, stompt de scherpe rand van staal af...' en zo ging dat nog een tijdje door.

Maar de menstruatie werd ook gezien als een teken van vruchtbaarheid, en dat vonden mensen dan juist wel weer positief. Menstruatiebloed werd op de akkers gedruppeld om het land vruchtbaar te maken. De Maori's in Nieuw-Zeeland maakten voorwerpen heilig door ze rood te maken, en ze noemden dat rood menstruatiebloed. Volgens moderne heksen – wicca's – is de wereld geboren uit een god en een godin. Rood is voor hen belangrijk omdat het de kleur is van het menstruatiebloed van hun godin. Maar hoe zit dat nou eigenlijk met rood: is het nou meer een mannelijke of meer een vrou-

welijke kleur? Daar komen we dus niet uit, maar het is in ieder geval wél de kleur van bloed!

De oudste naam

De eerste kleuren die in oude teksten zijn teruggevonden, zijn zwart en wit. Maar dan ging het over licht en donker, niet over de kleur van de dingen om ons heen. De eerste kleur die echt als kleur werd beschreven, was rood. In het oude Griekenland schreef de dichter Homerus ergens rond 800 voor Christus de Ilias en de Odyssee, twee heldendichten over de avonturen van Ilias en Odysseus. De Ilias gaat over de belegering van Troje, de Odyssee gaat over de jarenlange zwerftocht van Odysseus, die na de Trojaanse oorlog probeert naar huis terug te keren. Het is een enorm lang verhaal dat in totaal 48 boeken vult, en in al die boeken wordt maar één kleur genoemd: erythos, oftewel rood. Zo staat er bijvoorbeeld: 'Het is door het lot bepaald dat wij samen dezelfde aarde hier in Troje zullen rood verven met ons bloed'. Het is de oudste verwijzing naar een kleur die is teruggevonden. Het is wel vreemd dat Homerus verder geen kleuren beschreef, want

Onzin

'Dat werkt als een rode lap op een stier' betekent 'daarmee krijg je iemand woest'. Alleen worden stieren helemaal niet woest van een rode lap. Dat kan ook niet, want ze zijn kleurenblind. Stieren reageren wel als iemand voor ze staat te springen en wappert met een lap; het maakt niet uit welke kleur. Maar echt woest wordt een stier daar niet van en daarom steekt de stierenvechter pijlen in zijn lijf; van de pijn wordt hij wél woest. En dan wil hij die vent wel aanvallen die daar met die lap staat te zwaaien.

tegenwoordig kom je in ieder boek wel kleuren tegen. Homerus zág natuurlijk wel kleuren, maar hij nóemde ze niet. Hij beschreef voorwerpen als glanzend, fonkelend, verblindend, stralend – allemaal woorden die met licht te maken hebben – of als viooltjeskleurig, wijnkleurig, hyacintkleurig. Rood is niet voor niets de kleur die als eerste een naam kreeg. Het is een sterke kleur, een kleur waar je niet omheen kunt. In het Spaans wordt voor ‘kleur’ en ‘rood’ zelfs hetzelfde woord gebruikt: ‘colorado’.

Warm

Rood is warm, of eigenlijk zelfs heet. Het is de warmste kleur die er is: de kleur van vuur. Als we het warm hebben, worden we rood. Zet een paar mensen in een witte kamer en vraag ze hoe warm het er is. Zet ze daarna in een rode kamer en vraag hetzelfde. Ook al is de temperatuur precies hetzelfde, ze zullen de temperatuur in de rode kamer hoger schatten. Als je koude voeten hebt, kun je dus maar het beste rode sokken en een rode trui aantrekken, dat voelt warmer. De warmte van rood zit niet alleen in onze verbeelding, rood is ook letterlijk de warmste kleur. Dat merk je als je de temperatuur van de verschillende kleuren zonlicht gaat meten. Infrarood, de kleur die net na het rood komt is nog warmer. Wij

Het Rode Kruis kunnen infrarood niet zien, maar we gebruiken de kleur
Het Rode Kruis is een interna- wel.
tionale organisatie die hulp Bijvoorbeeld als mensen pijnlijke spieren hebben: de
geeft aan mensen in nood. Bijna warmte van infrarood licht helpt de spieren ontspannen
180 landen hebben nationale en verlicht de pijn.
organisaties, die samen de inter- **Alarm!**
nationale organisatie vormen. Rood heeft effect op je lichaam. Als je naar rood kijkt,
Het symbool van het Rode Kruis worden je hersenen actiever, komt er adrenaline vrij –
is een witte vlag met een rood dat geeft energie! – worden je hartslag en ademhaling
kruis erop. Tenminste, bij ons. sneller, gaat je bloeddruk omhoog, versnelt je spijsverte-
In een aantal islamitische lan- ring en knipper je vaker met je ogen. Van rood kom je in
den is het kruis vervangen door actie. Het is de kleur van bloed en brand, het zegt: opge-
een halve maan en daar heet de past, gevaar! Daarom wordt rood gebruikt om de aandacht
organisatie dus ook de Rode te trekken en mensen op gevaar te wijzen. Een brand-
Halve Maan. Want zoals het weerwagen maken we rood, net als de
kruis een symbool is van chris- kraan met heet water. Als je een rood stop-
tendom, zo is de halve maan het licht ziet, moet je echt niet zomaar de krui-
symbool van de islam. Maar dat sing oprijden en als je een verkeersbord ziet
is dan ook het enige verschil: met een rode rand, kun je maar beter oplet-
het Rode Kruis en de Rode ten. Een alarmknop is rood, remlichten zijn rood en gifti-
Halve Maan doen precies het- ge stoffen worden vaak in rode verpakkingen gedaan.
zelfde, menslievende werk.

Rood valt zo op omdat onze ogen er bijzonder op reageren.
Om rood te kunnen zien, moeten de lenzen in onze ogen
zich aanpassen. De lenzen zorgen dat beelden op het

RODE STIP

JE HEBT MISSCHIEN WEL EENS IEMAND GEZIEN MET EEN RODE STIP OP HET VOORHOOFD. DIE IEMAND WAS DAN WAARSCHIJNLIJK EEN HINDOE. VOORAL HINDOEVROUWEN DRAGEN VAAK ZO'N STIP, DE TIKA. DE STIP IS ROOD OMDAT DAT DE KLEUR IS VAN BLOED, LEVEN EN ENERGIE. EN DE STIP KOMT OP HET VOORHOOFD TE STAAN, TUSSEN DE WENKBRAUWEN, OMDAT DAAR HET 'DERDE OOG' ZOU ZITTEN. HET DERDE OOG IS VOOR GEWONE OGEN ONZICHTBAAR EN STAAT IN CONTACT MET ONS INNERLIJK. ALS WE ERMEE KIJKEN, KIJKEN WE MET ONS HART. MET ONS DERDE OOG ZIEN WE DUS HEEL ANDERE DINGEN DAN MET ONS EERSTE EN TWEDE OOG: WE ZIEN NIET HOE DE DINGEN ZIJN, MAAR HOE ZE ZOUDEN MOETEN ZIJN; WE ZIEN NIET DE BUITENKANT, MAAR DE BINNENKANT. DOOR EEN TIKA TE DRAGEN, ZOU HET DERDE OOG ZICH OPENEN. MAAR TIKAS WORDEN OOK GEDRAGEN OMDAT HET MOOI IS.

15 ← netvlies terechtkomen, waarna we ze kunnen waarnemen. Rood heeft een lage golflengte en om die trage golven goed op het netvlies te krijgen, moeten de lenzen zich ietsje meer bollen. De lenzen bollen ook als we kijken naar iets dat dichtbij is; zo zoomen we ergens op in. Omdat we dus eigenlijk inzoomen op rood, krijgen de hersenen het idee dat we kijken naar iets dat dichtbij is. Daardoor lijkt rood naar ons toe te komen. Nu weet je meteen ook waarom blauw juist veraf lijkt. Blauw heeft een hoge golflengte en onze ooglenzen moeten zich ontspannen om die snelle golfjes op het netvlies te krijgen: we zoomen uit.

Gevaarlijk

Rood is krachtig, en de kracht van rood kan gevaarlijk zijn. Degene die in blinde drift een ander vermoordt, zegt dat hij een rood waas voor zijn ogen kreeg. Hij bedoelt dat hij niet meer wist wat hij deed, zijn emoties werden hem de baas. De duivel wordt afgebeeld met een rode kleur. Al in het oude Egypte was rood een symbool voor verwoesting en woede. 'Rood maken' was iemand doden, slechte daden werden 'rode zaken' genoemd en de schrijvers schreven lelijke woorden in het rood. Van mensen met rood haar is vaak beweerd dat ze gevaarlijk en wild zijn, niet te temmen. Mensen die slecht werden gevonden, werden nogal

Rode rozen

Een man die een vrouw wil laten zien dat hij van haar houdt, geeft haar rode rozen. Mensen zijn al heel lang gek op rozen. Zo werden in China 5000 jaar geleden al rozen gekweekt. En steeds nam de rode roos – samen met de witte – een bijzondere plaats in. Er zijn veel verhalen over het ontstaan

van de rode roos. De oude Perzen vertelden over een nachtegaal die veel hield van een witte roos. De nachtegaal is een symbool voor de mens; de roos is een symbool voor god. Toen de nachtegaal hoorde dat god de roos de 'koningin van de bloemen' noemde, was hij zo blij dat hij naar de bloem toevloog en haar omhelsde. Daarbij werd hij geprikt door de doornen. Uit de bloeddruppels die op de grond vielen, groeiden rode rozen. Rode rozen en liefde zijn dus al lang, heel lang, met elkaar verbonden.

eens afgebeeld met rood haar. In het oude Egypte deden ze dat bijvoorbeeld met de god Seth, de god van de chaos en het kwaad; in de Middeleeuwen deden ze dat met Judas, die werd beschouwd als de verrader van Jezus. In die tijd werden roodharige vrouwen ook verdacht van hekserij en op de brandstapel gegooid. Een oud Engels gezegde luidt 'red hair, evil hair': 'rood haar, slecht haar'. Toch wilden mensen in veel tijden graag rood haar hebben. Het is tegenwoordig ook de meest gebruikte kleur haarverf. Misschien juist omdat het er een beetje gevaarlijk uitziet?

Meisjes van plezier

Rood is de kleur van seks, lichamelijke liefde, lust. Als mensen zin hebben in seks, gaat hun hart sneller kloppen en hun bloed sneller stromen. Daardoor krijgen ze rode wangen en rode oortjes. Ook hun lippen worden roder en voller. Dát is dus de reden dat vrouwen altijd rode lippenstift hebben gebruikt! Hun rode lippen zeggen eigenlijk 'ik heb zin in seks', en zo trekken ze mannen aan. Rood is ook dé kleur die hoort bij wat 'het oudste beroep van de wereld' wordt genoemd: de prostituee. Prostituees, of hoeren, of meisjes van plezier, hebben tegen betaling seks met hun klanten. De hoerenbuurt heet de rosse buurt, wat rode buurt betekent, en achter de ramen waar de dames hun diensten aanbieden, branden rode lampjes. Ameri-

kanen die Amsterdam bezoeken, gaan bijna allemaal even kijken in 'the red light district', 'het rode-lampjesgebied'. Zoiets kennen ze namelijk niet in Amerika. Niet dat ze geen prostitutes hebben, maar die zitten niet voor iedereen zichtbaar in een etalage. Ze zitten keurig binnen in een seksclub of ze wandelen op straat,

En gokken maar... dan vallen ze niet zo op. Maar ze hebben wél vaak rode lippen en rode kleren aan.
Kleuren hebben invloed op mensen; dat weten ze

ook in de handel en de reclame. Daar gebruiken ze kleuren om mensen te verleiden om geld uit te geven. Zo is uitgezocht dat mensen meer gokken en meer risico's nemen als de gokruimte rood is verlicht. In dé gokstad, Las Vegas in Amerika, zie je daarom overal rood licht en rode tapijten.

Rood in China

China en rood horen bij elkaar. Rood is er de kleur van vreugde en voorspoed, en dus is het dé feestkleur. Als een baby wordt geboren, bij een verjaardag, als twee mensen gaan trouwen: rood is de belangrijkste kleur. Rood brengt geluk en houdt kwade geesten op een afstand, zo zeggen de Chinezen. Je vindt het rood bijvoorbeeld terug in een oude traditie: de Rode Ei en Gember Ceremonie. Volgens deze traditie krijgen baby's pas een naam als ze een maand oud zijn. In het oude China was de kans dat een baby stierf best groot. Daarom wachtten de mensen een maand met het vieren van de geboorte: gelukkig, de baby was er nog steeds! Bij de Rode Ei en Gember Ceremonie

Machtig

Rood is een teken van macht. Eens was het heel kostbaar om kleren zuiver rood te verven, alleen de rijken – en dus machtigen – konden dat betalen. Het was ook niet iedereen toegestaan om rood te dragen. In de Middeleeuwen mochten alleen adellijke mensen rode mantels dragen. Later veranderde dat, rode kleren werden betaalbaar en iedereen mocht ze dragen. Toch hield de rode kleur iets van dat machtige. Rood wordt vaak gebruikt als iets er chique en voornaam moet uitzien: de pluche stoelen in het theater, het enorme velours gordijn voor het scherm in de bioscoop, de rode loper die wordt uitgelegd voor belangrijke gasten.

worden eieren hardgekookt en rood geverfd. Het ei is een symbool voor vruchtbaarheid en gezondheid. En het rood? Dat is natuurlijk een symbool voor alle goede dingen die iedereen het kind toewenst.

Het allermeeste rood zie je in China als het nieuwjaar wordt. Dat is bij hen niet op 31 december, maar ergens tussen eind januari en eind februari. Deuren worden rood gemaakt, rode draken dansen door de straten en overal zie je rode kaarsen en rode wimpels met goede wensen. En natuurlijk wordt het jaar ingeknald met veel rode duizendknallers. Er zijn mooie oude verhalen die vertellen waar die gewoonte vandaan komt. Er was een vreselijk monster, Nian – dat betekent ‘jaar’ – die aan het eind van ieder jaar verscheen. Hij viel de mensen aan en hoe ze ook vochten, het lukte ze niet om het monster te doden. Langzamerhand ontdekten de mensen dat Nian voor drie dingen bang was: voor licht, voor lawaai en voor de kleur rood. Daarom verfden ze aan het eind van het jaar hun deuren rood, maakten ze een groot vuur en staken ze heel veel rotjes af. Nian was doodsbang en ging ervandoor! Chinese mensen in Europa hebben ook de gewoonte om veel te knallen, maar dan bij óns nieuwjaar. Daarom zie je

Strijdlustige sporters

Rood hoort bij oorlog en strijd, en dus hoort rood ook bij sport. Wie is de sterkste, wie overwint? Rood is de kleur die het meest voorkomt in sporttenues. Vooral in het voetbal, bijvoorbeeld in namen en bijnamen van sportclubs. Zo heb je in Amerika allerlei clubs die vol trots zeggen dat ze rood – red – zijn, zoals de Boston Red Sox en de Cincinnati Reds. Liverpool, al jaren de sterkste voetbalclub van Engeland, heeft als bijnaam The Reds. En de voetballers van het Belgisch nationaal elftal worden de Rode Duivels genoemd. De boodschap is duidelijk: pas maar op voor ons!

voor een Chinees restaurant op nieuwjaarsdag altijd héél veel rood papier liggen.

Revolutie en communisme

China wordt ook wel 'rood China' genoemd. Dat heeft niets te maken met de voorkeur van Chinezen voor rood, maar alles met de politiek. China is namelijk een communistisch land en rood is de kleur van het communisme. Het is niet helemaal zeker hoe dat gekomen is. Waarschijnlijk is het begonnen rond 1789, tijdens de Franse Revolutie. Het Franse volk kwam in opstand tegen de koning, die alle macht had. Terwijl de koninklijke familie en de adel in weelde leefden, werden de gewone mensen steeds armer en liepen de staatsschulden meer en meer op. Daar moest een einde aan komen, het volk moest het voor het zeggen krijgen! Tijdens de opstand werd heel wat bloed vergoten, vooral toen eenmaal de revolutionair Robespierre aan de macht was: er rolden tienduizenden koppen. Dat was letterlijk zo, want mensen werden met de guillotine onthoofd. In deze periode van bloederige revolutie zou het rood een opstandige kleur zijn geworden. Er zijn mensen die zeggen dat het kwam omdat de revolutionairen rode mutsen droegen. Anderen zeggen dat het gebeurde toen een mensenmassa het paleis de Tuileriën aanviel. Zij droegen een in bloed gedrenkt vaan-

Coca-Cola-kleur

Zoals je weet, draagt de kerstman een rood pak. Dat is niet altijd zo geweest, vroeger droeg hij meestal groen of bruin. Pas in de negentiende eeuw werden zijn kleren vaker rood. De echte klapper kwam in 1931, toen Coca-Cola in een grote reclame-campagne het Coca-Cola-rood gebruikte voor de kleren van de kerstman. Toen kreeg hij het rood-met-witte pak aan dat hij nog steeds draagt. Die kerstman draagt dus gewoon de Coca-Cola-kleur!

del van de koning met zich mee. De boodschap was duidelijk: weg met het koningshuis. Wat de reden ook was, rood werd een teken van opstand tegen de machthebbers. Zo droegen Franse zijdewevers in 1834 tijdens een staking een rode vlag: de arbeiders kwamen in opstand!

Liefde en haat

De meeste kleuren kunnen verschillende betekenissen hebben. Per plaats en per tijd vinden mensen er iets anders van.

Met rood is dat niet zo. Rood betekent altijd en overal zo'n beetje hetzelfde. Rood staat voor energie, levenslust, kracht. En het staat voor heftige gevoelens, van liefde tot haat. Iemand kan een rood hoofd krijgen van kwaadheid, maar ook van verliefdheid.

Rood hoort bij hartstocht en moordlust, seks en woede. Dat lijkt misschien tegenstrijdig, maar is het niet: het zijn allemaal krachtige emoties.

Ook de Duitser Karl Marx wilde in opstand komen tegen de machthebbers. Marx vond het verkeerd dat een paar mensen heel rijk waren en de meeste mensen heel arm. De rijken buiten de armen uit en houden ze arm, zei hij, en eigen bezit is de oorzaak van alle ellende. Marx wilde dat iedereen hetzelfde behandeld zou worden en dat alle spullen van iedereen samen waren. De overheid moest namens de burgers zorgen voor een eerlijke verdeling. Marx noemde zijn leer het communisme, naar het woord 'commune', wat 'gemeenschap' betekent. De communisten wilden revolutie, ze wilden de machthebbers snel – desnoods met geweld – verdrijven. Anderen, de socialisten, vonden dat te ver gaan. Zij wilden ook dat bezit eerlijker verdeeld zou worden, maar het hoefde niet zo extreem. Het hoefde ook niet zo snel, zij wilden hun doel langzamerhand bereiken, via de gewone politiek en verkiezingen. In 1889 werd tijdens een grote internationale bijeenkomst van deze stromingen besloten dat de rode vlag hun symbool zou worden.

De rode vlag werd wereldberoemd toen in Rusland een revolutie uitbrak. In 1917 verdreven communisten met geweld de tsaar van de troon. Zij droegen rode vlaggen met zich mee. In de periode daarna werd Rusland communistisch, en al gauw werd alles wat met het communisme te maken had 'rood' genoemd. Na de Tweede Wereldoorlog maakte Rusland een aantal Europese landen onder dwang communistisch, zoals Oost-Duitsland en Hongarije. En in 1949 werd na een burgeroorlog een enorm groot land communistisch: China. Westerse landen noemden de communistische landen 'het rode gevaar'. Ze waren bang dat de communisten in de hele wereld de macht wilden grijpen. Vooral de Amerikanen waren daar als de dood voor. Dus toen in 1959 Cuba, een land vlakbij Amerika, óók nog communistisch werd, brak bijna de Derde Wereldoorlog uit. Dat ging op het nippertje goed, maar de wereld zat wel met de Koude Oorlog: een vijandige houding tussen communistische en niet-communistische landen, en de voortdurende dreiging van echte oorlog. 'Liever dood dan rood', zeiden veel westerlingen.

Langzamerhand verloor het strenge communisme aan steun en communistische landen werden minder extreem. Het systeem bleek toch niet zo mooi te zijn. Er

Rode draad

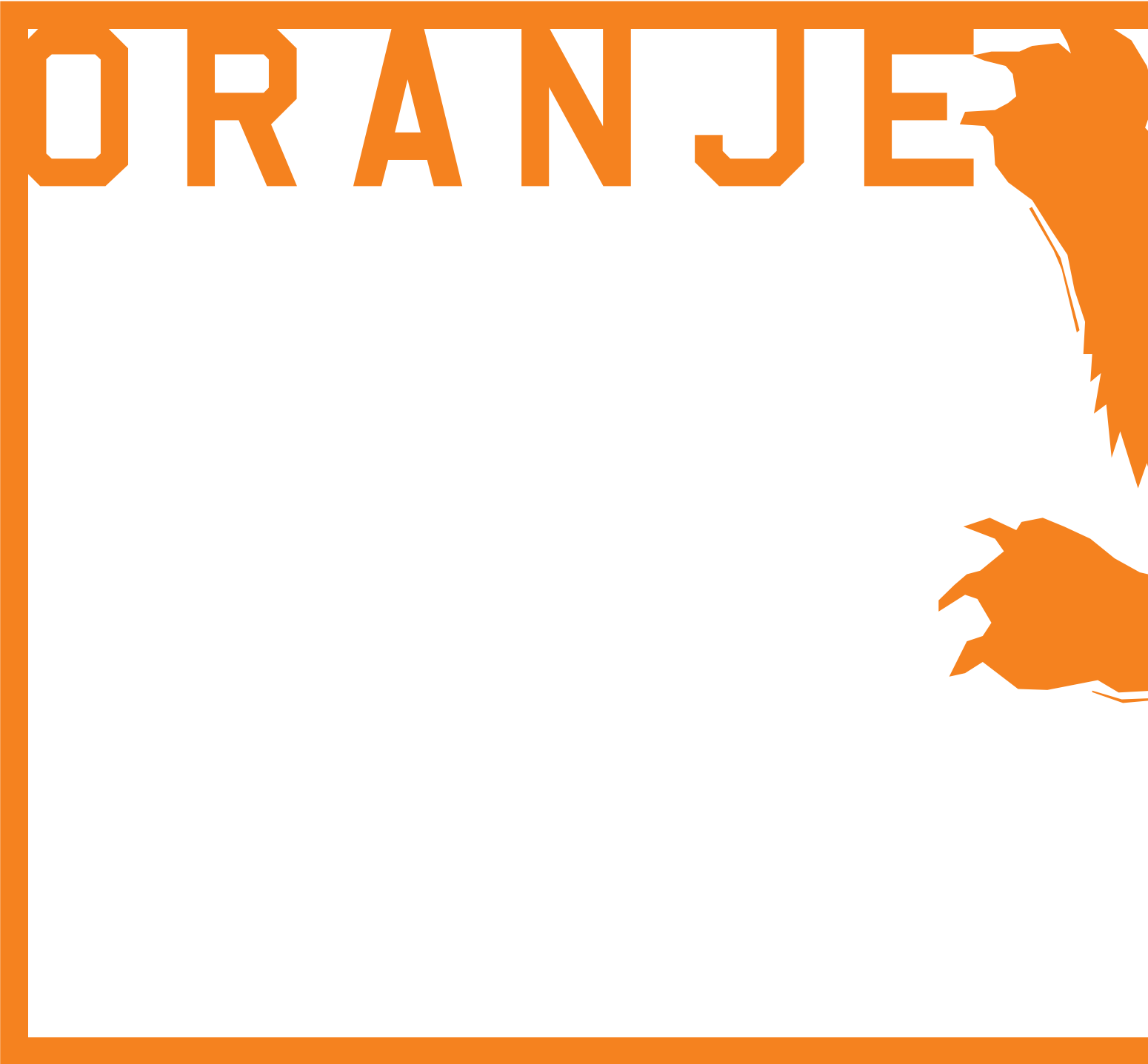
We gebruiken vaak uitdrukkingen zonder te weten waar ze vandaan komen. Neem nou 'de rode draad'. De rode draad van een verhaal is het thema dat erin zit, wat steeds weer terugkomt. De rode draad in de boeken over Harry Potter bijvoorbeeld, is Harry's strijd voor het goede en tegen het kwade. Maar hoe zijn we eigenlijk aan die uitdrukking gekomen? Via de Engelse marine. Aan boord van hun schepen wordt veel touw gebruikt en dat touw werd nogal eens gestolen. Ze bedachten iets om dat te voorkomen: ze gingen een rode draad in het touw weven. Aan die draad kun je meteen zien dat het touw eigendom is van de marine. Als je die draad eruit zou willen halen, zou je het hele touw uit elkaar moeten halen. En dan heb je er niks meer aan.

kwam meer vrijheid en de Koude Oorlog ging voorbij. Maar het rood hield zijn politieke betekenis. Als een politieke partij rood gebruikt, weet je het al: dit is een communistische of socialistische partij.

Gemalen luizen

Je krijgt iedere dag heel wat kleurstoffen binnen via je eten. Als je nou iets roods eet, moet je je toch eens afvragen waar die kleur vandaan komt. Het kan namelijk karmijnrood zijn, dat is gemaakt van schildluizen. De luizen worden gekweekt op cactussen, waar ze zich een maand of drie lekker mogen volvreten. Tegen die tijd zitten de vrouwtjesluizen bomvol met eitjes, en in die eitjes zit het meeste karmijn. De luizen worden van de cactus geveegd, gedroogd en tot poeder vermalen. Als het poeder wordt opgelost in een bijtende vloeistof, komt een prachtige rode kleur tevoorschijn. Vroeger werd het kostbare karmijn gebruikt voor de mantels van koningen en kardinalen, en voor de schilderijen van grote kunstenaars. Tegenwoordig komt de kleurstof nog vooral voor in lippenstiften en in eten, bijvoorbeeld in snoep en tomatenketchup. Als je iets roods gaat eten en wilt weten waar die kleur vandaan komt, moet je gewoon even op de verpakking kijken. Staat daar dat er kleurstof E120 in zit, dan is het bingo: gemalen luizen!

ORANJE

Oranje boven!

Hoe Nederland oranjeland werd

Tot omstreeks de elfde eeuw was er in Nederland – en de rest van Europa – geen woord voor oranje. Europeanen hielden niet van mengkleuren. In familiewapens en officiële kleding waren ze zelfs een tijd verboden. Er werden alleen pure kleuren gebruikt, zoals blauw, rood en geel. Als rood en geel toch gemengd werden, werd de nieuwe kleur gewoon roodgeel of geelrood genoemd. Pas met de komst van de sinaasappel kwam het woord oranje in onze taal terecht. De sinaasappel kwam van oorsprong uit India. Rond het jaar 1000 namen kruisvaarders, die over de wereld reisden om het christelijke geloof te verspreiden, de vrucht mee naar Europa. De sinaasappel kwam terecht in Spanje, waar ze hem ‘naranja’ noemden. Dat woord is afkomstig van het Arabische ‘naranj’, wat weer is afgekeken van het Sanskriet woord ‘nāraṅga’: sinaasappelboom. Dáár komt dus ons ‘oranje’ vandaan. Nog steeds is in veel talen het woord voor ‘oranje’ hetzelfde als het woord voor ‘sinaasappel’. Ook in het Nederlands werd vroeger met ‘oranje’ ‘sinaasappel’ bedoeld.

De kleur oranje is in Nederland belangrijk geworden via het koningshuis. Dat begon met de familie Nassau, Duitse

edelen. In 1544 erfde Willem van Nassau het prinsdom Orange in Frankrijk. Omdat 'orange' Frans is voor 'oranje', noemde hij zich voortaan prins van Oranje-Nassau. De Oranje-Nassautjes hadden ook bezittingen in wat toen nog 'de Nederlanden' heette: Nederland en België samen. De Nederlanden waren bezet door de Spaanse keizer Karel V. Omdat dat rijk veel te groot was om alleen te besturen, benoemde Karel stadhouders die één of meer provincies bestuurden. In 1747 werd Willem IV van Oranje-Nassau, stadhouder van Friesland, ook benoemd tot stadhouder van Holland, Zeeland en Utrecht. Verder werd bepaald dat het stadhouderschap voortaan erfelijk zou zijn. Zijn oudste zoon – Willem V – volgde hem dus automatisch op.

Nederland was nu echt Nederland geworden, geregeerd door het vorstenhuis van Oranje-Nassau. De kleuren van het vorstenhuis waren 'orange, blanje, bleu': oranje, wit en blauw.

Deze kleuren werden al beroemd in 1572, de tijd van de Spaanse bezetting. De Watergeuzen – een woeste bende aanhangers van de prins van Oranje – namen op eigen houtje Den Briel in. Daarbij droegen ze de prinsenvlag met zich mee, in de kleuren oranje, wit en blauw. Met die vlag in de hand rukten ze op naar Holland en Zeeland, en bij elke stad riepen ze: 'In naam van Oranje, doe open de

poort!' Oranje, wit en blauw waren de kleuren van Oranje. Maar er was een probleem met het oranje in de vlag: op zee kon je de kleur niet goed zien. Dat was lastig, want de Nederlanders waren echte zeevaarders, die juist veel op zee zaten. Daarom werd oranje steeds vaker door rood vervangen. In 1937 kreeg de Nederlandse vlag officieel de kleuren rood-wit-blauw. Maar het oranje werd niet vergeten. Het werd al snel gebruik om op verjaardagen van de koninklijke familie een oranje wimpel te hissen bij de vlag.

Op 31 augustus 1889 werd de eerste 'prinsessendag' gevierd, op de verjaardag van prinses Wilhemina. Dat was een idee van de liberalen, een koningsgezinde politieke stroming. In die tijd werden veel mensen socialist, en socialisten waren eigenlijk tegen het koningshuis. Dus wilden de liberalen iets doen om meer eenheid in het land te krijgen: een feest ter ere van de toekomstige koningin zou wel helpen. Het oranje-feest op de koninklijke verjaardag is sindsdien traditie gebleven. Welke Nederlander kent niet het deuntje: 'Oranje boven, oranje boven, leve de koningin!' Toen het land in de Tweede Wereldoorlog – die begon in 1940 – bezet was door de Duitsers, kreeg het oranje nog meer betekenis. Om te laten zien dat ze Nederlander waren en géén Duitser,

Mandarijn

De sinaasappel komt van oorsprong uit verre landen en zijn kleine broertje de mandarijn ook. De mandarijn wordt het eerst beschreven in China. De kleding van de Chinese ministers, die mandarijnen heetten, was ook oranje. Toen de Portugezen op hun handelsreizen de mandarijn tegenkwamen, noemden ze hem naar de ministers: mandarijn.

speldden de mensen op de verjaardag van de koningin een oranje lintje op. Dat werd al snel door de Duitsers verboden. Dus verzonnen de Nederlanders andere manieren om met koninginnedag het oranje te laten zien: ze zetten bijvoorbeeld oranje plantjes in de tuin of gingen extra veel wortelen eten.

Oranjegevoel

Het oranje werd steeds meer dé kleur van Nederland. Meer nog dan vroeger is alles op koninginnedag oranje. Mensen trekken oranje kleren aan, verven hun gezicht oranje, drinken oranje limonade of eten oranje taart. Zo laten ze zien dat ze Nederlander zijn; dat ze trots zijn op hun land en erbij horen. Nederlandse sporters dragen vaak oranje, en ook de supporters die aan de kant staan dragen het. Ze moedigen hun sporthelden aan, uitgedost in het oranje. Zo kun je soms een hele massa oranje bij elkaar zien. Dat gebeurde voor het eerst in 1974, bij het wereldkampioenschap voetballen. Vanaf die tijd wordt er wel gesproken over de ‘oranjegekte’, waarmee wordt bedoeld dat Nederlanders het misschien wat al te oranje maken met z’n allen. Het ‘oranjegevoel’ – ook zo’n leuk nieuw woord – van de huidige Nederlanders heeft nog maar zijdelings te maken met het koningshuis. De meeste mensen zijn best gesteld op onze vorsten, maar het oran- ➔ 34

ORANJE BOVEN, ORANJE

BOVEN, LEVE DE KONINGIN!

VROEGER WAS DE NEDERLANDSE VLAG ORANJE-WIT-BLAUW VAN KLEUR. NATUURLIJK STOND ORANJE AAN TOP: DE KONINKLIJKE FAMILIE - DE FAMILIE VAN ORANJE - KWAM OP DE EERSTE PLAATS. TOEN DE VLAG ROOD-WIT-BLAUW WAS GEWORDEN, MOEST EEN ORANJE WIMPEL DAARAAN HELPEN HERINNEREN.

31 ← jegevoel is toch iets anders. Dat gaat eigenlijk over ‘hoe het voelt om Nederlander te zijn’. En hoe voelt dat dan? Die vraag moet iedere Nederlander maar voor zichzelf beantwoorden...

Paarse worteltjes?

De Hollanders zijn altijd een reislustig volk geweest. Vanaf de vijftiende eeuw handelden we veel met andere landen en daardoor waren we rijk. Dat noemen we ‘Hollands welvaren’. ‘Wel’ betekent hetzelfde als ‘goed’, en ‘varen’ gaat natuurlijk over de bootreizen die we maakten. Op die reizen namen we van alles mee uit verre landen. Zo zijn we ook aan de meeste van onze groenten gekomen. De wortel komt bijvoorbeeld uit Afghanistan, en is in de Middeleeuwen naar Europa gekomen. De toenmalige wortel was niet oranje, maar paars of geel. Het was een heel dure en bijzondere groente. Pas rond het jaar 1600 kwam er een wortel met een oranje kleur. Daar hebben de Hollanders voor gezorgd. We gingen de wortel zelf verbouwen en gingen ermee experimenteren. Door verschillende soorten met elkaar te combineren, ontstond er ook een witte en oranje wortel. Wat er van de witte wortel terecht is gekomen weten we niet, maar die oranje zien we nog dagelijks in de winkel liggen...

Mooi met henna

In India kennen ze een heleboel soorten oranje. De kleur is daar om een andere reden dan bij ons belangrijk. De Indiërs vinden dat hun huid een oranje kleur heeft; dat vinden ze mooi. En met oranje versieringen maken ze hun huid en haar nog mooier. Ze gebruiken daarvoor kleurstoffen uit planten. Bijvoorbeeld saffloer, een distel met oranje bloemen, waar je van geel tot rood mee kunt verven. Het verbleekt wel snel, maar het is goedkoop en makkelijk te krijgen. Henna is ook erg populair als verf-middel voor haar en huid. Hennapoeder komt van een struikje dat Lawsonia Inermis heet. De geelachtige bloemen van de struik ruiken heerlijk en worden daarom 'bloemen van het paradijs' genoemd. De bladeren van de struik worden gedroogd en vermalen tot een hennapoeder. Dit poeder is groen, maar met water erbij kleurt het je huid binnen enkele minuten oranje. Bij je haar is het resultaat een uurtje later te zien. De kleur die henna achterlaat – geeloranje, bruinoranje of oranje-rood – hangt af van de streek waar de plant groeit.

Al ver voor Christus verfden Egyptische prinsessen hun haar met henna. Mannen verfden hun baard ermee. Niet alleen omdat het mooi stond, het was ook een teken van moed en trouw aan hun volk. Paarden werden ook wel

versierd met het oranje van de hennaplant. In India en in Arabische landen versieren vrouwen ook nu nog hun nagels, handpalmen en voetzolen met henna – vooral bij feesten en bijzondere gelegenheden. Elke cultuur heeft zo zijn eigen gewoontes. Marokkaanse Berbervrouwen verven hun voeten en handen met henna om het kwaad van

Lievelingskleur:

oranje

Is oranje je favoriete kleur, dan ben je waarschijnlijk een sociaal mens. Je hebt plezier in het leven en houdt van gezelligheid. Misschien ben je ook wel een beetje wispelturig?

zich af te houden. Bij Indiase Hindoes speelt henna bijvoorbeeld een belangrijke rol bij het huwelijk. De avond voor het trouwen is het daar henna-avond. De bruid wordt door haar zussen, nichtjes en tantes versierd met prachtige hennatekeningen. Zodat ze er zo mooi mogelijk uitziet voor haar bruidegom...

In Europa werd henna bijna alleen gebruikt door vrouwen die hun haar op een natuurlijke manier wilden verven, zonder chemische stoffen erbij. Vrouwen van buitenlandse afkomst gebruikten wel henna om hun handen en voeten te versieren, maar dat werd echt als iets buitenslands gezien. Maar toen Madonna in haar filmclip Frozen enkele jaren geleden allerlei hennaversieringen op haar lijf had, werd henna een rage. Ineens zag je allemaal meisjes met een mooi versierde huid op straat. Later gingen ook jongens hennatatoeages dragen.

Een oranje monster

Hij is familie van de komkommer, kan wel 55 kilo wegen en een omvang krijgen van anderhalve meter: de knal-oranje pompoen. Pompoenen komen oorspronkelijk uit Noord-Amerika. Al vele eeuwen geleden gebruikten de Indianen daar pompoenen als eten, of om bijvoorbeeld matten van te vlechten. Als je een tuin hebt, kun je zelf ook een pompoen kweken. De pompoen is het favoriete oranje symbool van Halloween, het feest op 31 oktober waarbij vooral Amerikanen massaal gaan griezelen. De pompoen is bij Halloween terechtgekomen via Jack. Het verhaal gaat dat Jack, een dronkaard en bedrieger, de duivel te slim af was. Hij had hem in een boom laten klimmen en had daarna snel een kruis op de boom getekend, zodat de duivel er niet meer uitkon. Als de duivel Jack niet meer zou lastigvallen, zou Jack hem weer vrijlaten. Toen Jack dood was mocht hij niet naar de hemel, omdat hij zo slecht was geweest. Maar hij mocht ook niet naar de hel, omdat hij de duivel had belazerd. De duivel gaf hem slechts een gloeiend houtje om zijn weg door het eeuwige duister te verlichten. Hij deed het houtje in een uitgeholde knol om het langer brandend te houden. De Engelse taal heeft een woord overgehouden aan Jack: de 'Jack o'lantern', de 'lantaarn van Jack' ofwel het dwaallicht.

G E E L

GEEL

Geel glimmend goud

De betovering van goud

Is het omdat het zeldzaam is of omdat het straalt als de zon? Is het omdat het zo onaantastbaar is en eeuwig blijft schitteren? Hoe het ook komt, altijd en overal raakten mensen in de ban van goud. In het oude Egypte en Perzië waren er al goudzoekers die de rivieren afschuimden, op zoek naar glinsterende klompjes goud. Vorsten omringden zich met goud, net als priesters. Spaanse ontdekkingsreizigers roofden het goud van de Inca's en Azteken en stuurden slaven de mijnen in om het edelmetaal te zoeken. De grootste goudkoorts – of 'gold rush' op z'n Amerikaans – begon in 1849 in de Amerikaanse staat Californië. Op zekere dag vond James Marshall, een timmerman, een flinke goudklomp en ging daarmee naar zijn baas. Ze wilden de vondst stil houden en dat lukte ook een tijdje. Maar na een paar maanden kreeg ene Samuel Brennan er toch lucht van dat er goud gevonden was. Hij kocht schoppen en ander gouddelversgereedschap op en begon her en der gereedschapswinkeltjes. Vervolgens goot hij goudstof in een fles en trok langs de dorpen om te vertellen dat het goud verderop voor het oprapen lag. Hele dorpen trokken weg, op zoek naar rijkdom en geluk. Brennans winkels waren binnen de kortste keren uitverkocht.

Zonen van de zon

Goud was voor de oude Egyptenaren verbonden met hun machtige zonnegod Ra. Elke dag reisde Ra in zijn zonneboot langs de hemel. 's Nachts reisde hij verder over de rivier van de onderwereld, waar hij met kwade geesten vocht. Als hij zich de volgende dag weer vertoonde, had hij opnieuw de onderwereld overwonnen: het leven was sterker dan de dood. De Egyptenaren gaven hun doden goud mee op hun reis naar het hiernamaals. Vooral de farao's, die werden gezien als zonen van Ra, werden begraven temidden van goud: hun mummies werden met goud versierd of ze werden in een gouden kist gelegd, en de muren of de top van de piramide werden met goud bedekt.

Goud is een bijzonder edelmetaal. Het verliest zijn glans nooit, omdat het niet reageert als het in contact komt met lucht, water of een andere stof. Oeroude gouden schatten schitteren nog steeds alsof ze nieuw zijn. Vooral door de zonnekleur is goud voor mensen zo bijzonder en kostbaar. Daar komt bij dat goud erg zeldzaam is en vaak zit verstopt op plekken waar we moeilijk bij kunnen. Goud is zwaar en tegelijkertijd zacht. Een literfles gevuld met goud weegt ongeveer 19 kilo. Tegelijkertijd is het zo zacht dat je het met een mes kunt snijden. Daarom is het heel geschikt om sieraden van te maken.

In Zuid-Afrika zoeken ze tegenwoordig met satellieten naar goudaders in de aarde, en brengen ze het goud met water onder hoge druk naar boven. En in Australië leven vele eenzame goudzoekers, die ver van de bewoonde wereld zoeken naar goud. Allemaal zijn ze op zoek: op zoek naar rijkdom en geluk. Als je vandaag op zoek gaat naar goud zul je geen goudklompen meer vinden, die tijd is voorbij. Je vindt het in heel kleine hoeveelheden, kristallen van luttele millimeters. Je moet vooral zoeken op plaatsen waar kwartsaders in de aarde zitten. Maar de meeste kans heb je in de oceanen, daar zit nog de grootste voorraad. En misschien kun je in de toekomst ook goud uit de ruimte halen: ruimtedeskundigen denken dat

Is de zon wel geel?

In tekeningen wordt de zon bijna altijd geel gekleurd.

Maar is dat wel de kleur van de zon? Als je goed kijkt – voor zover dat lukt met de zon – zie je dat hij eigenlijk niet geel is, maar witachtig. Dat is ook logisch, want het licht dat van de zon naar de aarde komt is wit. Maar in dat wit van de zon zie je toch ook wat geel. Dat komt omdat geel licht het minst verstrooid wordt in de dampkring. Het gele licht reist ongestoord verder en bereikt ons oog. Kijken we omhoog naar de zon, dan is dat de kleur die we zien. Gelukkig: hebben we toch een gele zon!

er veel goud zit in asteroïden, brokken rots en metaal die door de ruimte zweven.

Geel voor de keizer

De keizer in China werd door zijn volk ook al beschouwd als directe afstammeling van de zon. Hij werd daarom de

Zoon van de Hemel genoemd. De keizer was net zo machtig als de zon en daarom mochten zo rond de tiende eeuw alleen hij, zijn zoons en kleinzons geel dragen. O wee, als je als gewone Chinees geel droeg: je mocht meteen gedood worden als je werd gesnapt. Geel was de kleur van de zon en van de keizer. Alle paleizen van de keizer hadden goudgele dakpannen, ook het paleis in de beroemde Verboden Stad – of Gele Stad – in Peking. Binnen mochten alleen de keizer, zijn vrouwen, zijn familie en de bedienden komen, verder niemand. Het paleis van de keizer stond op het hoogste punt van de stad; geen gebouw mocht hoger staan. De keizer moest kunnen uitkijken over zijn volk, zijn volk moest naar hem opkijken. Vandaar dat hij ook hoog in een draagstoel werd rondgedragen. De laatste keizer, Pu Yi, was nog maar drie jaar oud toen hij in 1908 keizer werd. Drie jaar later waren de

Goud, geel en zonnig

Geel en goud horen bij elkaar. Als iets geels heel mooi en waardevol wordt gevonden, wordt het al gauw goud genoemd. De verliefde dichter schrijft

over het gouden haar van zijn aanbodene. Een gouden herfst, gouden korenaren, gouden vruchten: het kan allemaal. Ook de zon wordt vaak goud genoemd. Goud doet ook echt denken aan de zon, dé bron van licht en leven op onze planeet. Geel is een kleur van blijdschap en warmte, van een rijke oogst en vruchtbaarheid. Het stralende geel brengt licht.

keizers na een revolutie al hun macht kwijt. Wie nu de Verboden Stad bezoekt, kan een foto maken van zijn kind in de gele kleren van de jonge keizer Pu Yi.

Een gele pij

Geel is de kleur van het Boeddhisme. Boeddhisten zijn volgelingen van Gautama de Boeddha. Hij werd een tijdje

voor onze jaartelling geboren als prins Siddharta, maar hij liet op een goede dag zijn luxe leven achter zich. Hij wilde ontdekken hoe het komt dat de mensen verdriet hebben en lijden, en hij wilde weten hoe ze blijvend gelukkig kunnen worden. Na veel nadenken begreep hij hoe het zit: een mens moet zich niet hechten aan dingen die toch voorbij gaan. De buitenkant van alles – de stof – is vergankelijk, maar de binnenkant – de geest – gaat nooit verloren. Zolang een mens gehecht blijft aan de buitenkant, zal hij lijden. Maar als hij de binnenkant het belangrijkste vindt, zal hij weten hoe hij moet leven – bescheiden en met liefde voor alle levende wezens – en zal hij tevreden zijn. Toen prins Siddharta dat had begrepen, had hij de titel ‘boeddha’ verdiend. Dat betekent ‘verlichte’. Er was hem een licht opgegaan.

Gele huid

Oosterse rassen hebben een iets gelere kleur. Dat komt omdat hun bovenste huidlaag wat dikker is, waardoor je meer de echte huidkleur ziet en minder de onderliggende bloedvaten.

Lentegevoel
Geel doet mensen in Europa aan de lente denken. Geen wonder, want in de lente kleurt de wereld bij ons geel: de zon laat zich weer zien en narcissen, gele krokussen, paardenbloemen, boterbloemen en forsythia lijken uit het niets tevoorschijn te komen. Het is de tijd van nieuw leven, van witte lammetjes en gele kuikentjes. Stel je eens voor dat je in een land zou wonen waar helemaal geen lente bestond: dan kende je niet dat echte, gele lentegevoel...

Boeddhistische monniken dragen meestal een gele pij. Hun pij wordt doorgaans geverfd met een goedkope geelwortel: koenjit. Geel is voor Boeddhisten de kleur van de zon en van verlichting. Maar geel heeft voor hen ook nog een andere betekenis. Een blad dat van de boom gaat vallen, verandert van groen naar geel. Geel werd daarom in sommige Aziatische landen een kleur die hoort bij het opgeven van aardse zaken. Hun gele pij herinnert monniken eraan dat ze niet moeten vasthouden aan het aardse leven, dat ze moeten loslaten, net als Boeddha.

Speciaal specerij: saffraan

De duurste specerij ter wereld is saffraan. Voor een kilo saffraan zijn 170.000 krokussen nodig, en dat kost 700 dollar. Het wordt gebruikt om mee te verven en om het eten kleur en smaak te geven. Verven met saffraan is enorm duur, maar als je het in het eten wilt gebruiken heb je maar heel weinig nodig. Dat is dus best betaalbaar. Je kunt vrolijk worden van saffraan, het geeft een opkikker-tje. Cleopatra – je weet wel, die Egyptische keizerin die graag in ezinnenmelk baadde – nam een bad in saffraanwater als ze een vriendje ging ontvangen. En tijdens de vastenperiode van moslims, de Ramadan, wordt saffraan in heet water met suiker gedronken om kracht op te doen voor het vasten overdag.

Saffraan is afkomstig van een paarse krokus: de *crocus sativus*. De krokus bloeit maar kort en moet dan snel geplukt worden. Het heeft iets magisch: de ene dag ziet het veld er kaal uit, de volgende dag is het een zee van bloeiende bloemen. De saffraanplant heeft rode stempels en gele meeldraden. Maar het saffraan komt niet van die gele draden, maar van de rode stempels. Die rode draadjes uit het paarse plantje geven een gele kleur! Elk draadje wordt met de hand uit de bloem gehaald, er bestaat geen machine die dat kan doen. De draadjes worden gedroogd en zijn dan klaar voor gebruik. Saffraan heeft een indringende geur en een bittere smaak. De betovering komt pas als je een heel klein beetje door het eten doet.

Goed en geld

Goud staat voor goed. Als iemand een hart van goud heeft, moet je wel van hem houden. Maar goud staat ook voor geld. Een zangeres met een gouden stem heeft een mooie stem, maar ze verdient daar ook veel geld mee. Je zit goed als je een voetballer bent en je hebt gouden benen.

Positief en actief **Opgelet!**

Geel is de zonnigste en vrolijkste van alle kleuren. Het is de kleur van positiviteit en activiteit, van 'yes' en 'joepie'! Geel activeert je zenuwstelsel.

Een goede aanwijzing dat geel echt werkt, is de gele auto. Wie in een gele auto rondrijdt, heeft minder kans om een ongeluk te krijgen. Geel valt zo op, dat degene die het ziet meteen een stuk waakzamer is. Om die reden zijn ambulances vaak geel. Volgens wetenschappers daalt het aantal aanrijdingen daardoor met de helft.

Je weet nu ook meteen wat je moet doen als je je een beetje blue en triest voelt: je zoekt het geel op.

Geel kan dus ook behoorlijk opdringerig zijn. Net als rood, is het een kleur die een duidelijk signaal geeft: opgelet! Tennisballen maken we geel, wegwerkers krijgen gele jacks aan, giftige stoffen krijgen een geel herkenningsteken, reclameboodschappen krijgen een gele achtergrond. Ook in de natuur wordt geel gebruikt om op te vallen. Sommige jonge vogels hebben een geel randje om hun bek: let op ouders, hier het voedsel afleveren! En de wesp heeft gele strepen: pas op, ik ben gevaarlijk!

Ongezond

Geel wordt bijna door iedereen ervaren als een blijde, positieve kleur. Toch heeft het zonnige geel ook een schaduwzijde. Geel kan er ongezond uitzien. Iemand die ziek is, kan een grauwege kleur krijgen en iemand die dood is, heeft altijd een grauwege kleur. Dat komt omdat er geen bloed meer stroomt onder de huid, die van nature grauwe

geel is. Oud papier vergeelt, oude mensen worden geliger. Als je gele kleren aantrekt, moet je oppassen dat je er daardoor niet bleek en ongezond uitziet. Etter is geel, gal is groengeel. Volgens een oud volksgeloof zit ergernis in de gal. Als je je gal spuwt, dan vertel je eens precies waar je je nou zo verschrikkelijk aan ergert. En als iemand zich enorm ergert, zouden zijn galwegen zich verkrampen, zodat de gal niet meer weg kan. Degene die zich zo enorm heeft geërgerd, zou daardoor een galgelige kleur krijgen. Hij heeft zich groen en geel geërgerd. Alles wat te maken heeft met ergernis, kan geel zijn: je kan geel zien van nijd of jaloezie. Geel hoort ook bij gierigheid, haat en vijandschap.

Buitengesloten

Vroeger was geel de kleur van de uitgestotenen, van de mensen die er niet bij hoorden. Prostituees moesten een gele hoofddoek, omslagdoek of muts dragen. Waar uitgestotenen woonden, werd de deur geel geverfd. In Spanje moesten in de zestiende eeuw slachtoffers van de katholieke inquisitie een geel kruis dragen bij hun terechtstelling. Een gele vlag op een schip betekent nog steeds dat er een besmettelijke ziekte aan boord is en dat niemand van of op het schip mag. Joodse mensen moesten geel dragen om te laten zien dat zij Jezus gekruisigd hadden. Ze moes- ➔ 50

MENGEN MAAR!
IN DRUKWERK WOR-
DEN DRIE KLEUREN
GEMENGD: GEEL,
CYAAN, EEN SOORT
BLAUW, EN MAGENTA,
EEN SOORT ROZE-
ROOD. ALLE ANDERE
KLEUREN WORDEN
MET DIE DRIE KLEU-
REN GEMAAKT.+ ZWART

47 ← ten een gele hoed op, een gele doek om, of gele cirkels op hun kleren naaien. Veel later – vlak voor de Tweede Wereldoorlog – werd dat een gele armband of gele Davidsster. Hoe kan het toch dat zo'n vrolijke kleur als geel de kleur werd van de mensen die er niet bij hoorden? Nou ja, geel kan niet verborgen worden, het valt erg op en dat is handig als je iets duidelijk wilt maken.

Een mooi lijf

De oude Egyptenaren maakten zich graag op. In de make-up was ook geel terug te vinden. Dames droegen soms kegeltjes van goudgele was op hun hoofd. Door de warmte van de zon smolt de was en dan dropen goudgele glimmende straaltjes naar beneden. Dat was niet alleen mooi, het rook ook heerlijk zoet. Ook smeerden de vrouwen geel oker, een poeder van gele aarde, op hun lichaam om er stralend uit te zien. Ja, ze wisten hoe ze zich mooi moesten maken, in het oude Egypte...

Balen!

Wist je dat goud een dubbelganger heeft? Veel goudzoekers dachten dat ze goud hadden gevonden, maar het was helaas

Lievelingskleur: geel

Als geel je favoriete kleur is, ben je waarschijnlijk een veelzijdig mens. Creativiteit en fantasie zijn voor jou heel belangrijk, en je gaat je eigen gang. Je hersens zijn altijd actief, je bent levenslustig en houdt niet van chagrijn.

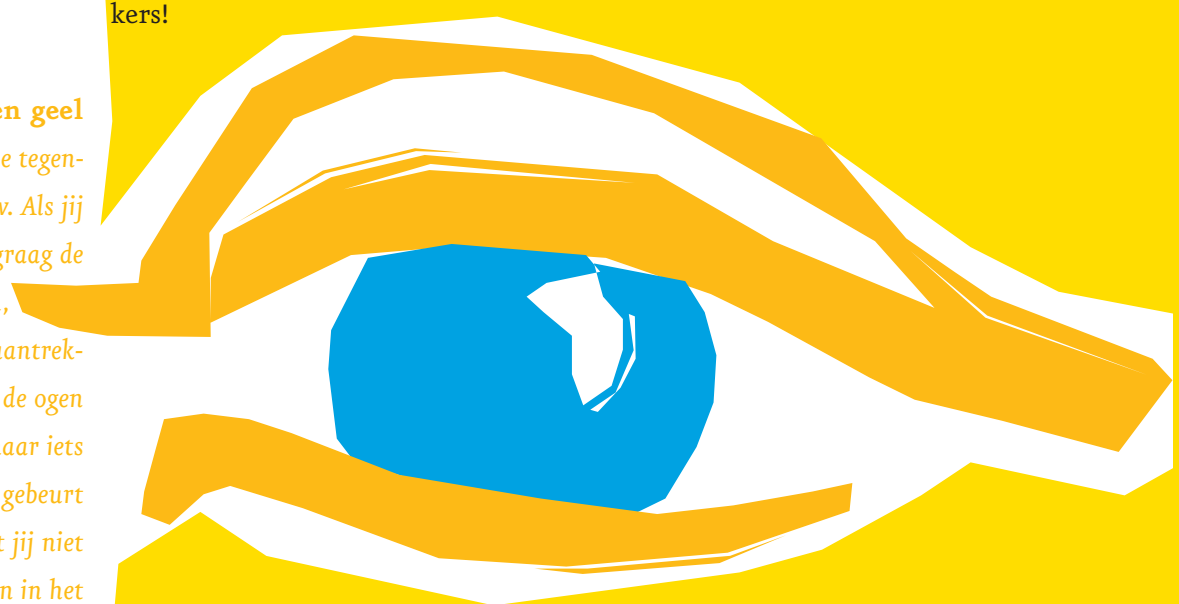
niet zo. Ze hadden een klompje pyriet, dat leek sprekend op goud. Pyriet is een doodgewone verbinding tussen ijzer en zwavel, dus nauwelijks iets waard. Balen voor die goudzoekers!

Blauw en geel

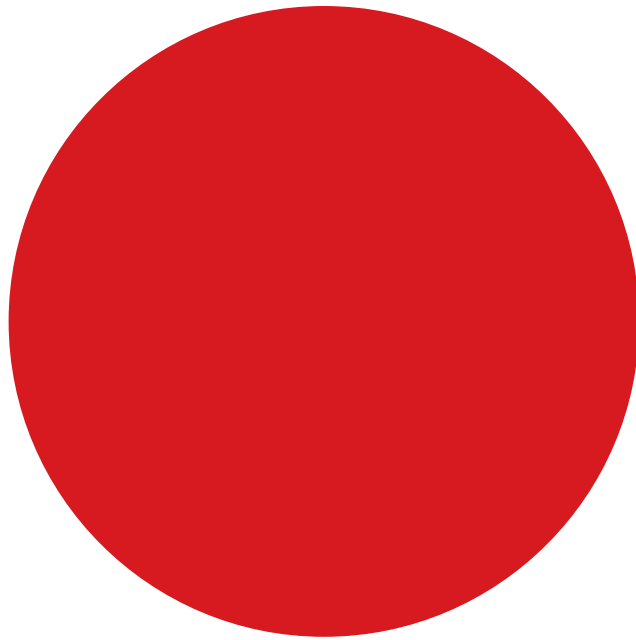
Geel is in het kleurenwiel de tegen- gestelde kleur van blauw. Als jij blauwe ogen hebt en daar graag de aandacht op wilt vestigen, moet je gewoon iets geels aantrek- ken. Door dat geel zoeken de ogen van andere mensen naar iets blauws: jouw ogen. Dat gebeurt automatisch. Ook al weet jij niet te vertellen welke kleuren in het kleurenwiel tegenover elkaar staan, je oog weet dat heel goed en zoekt automatisch de tegengestelde kleur op.

Koenjit

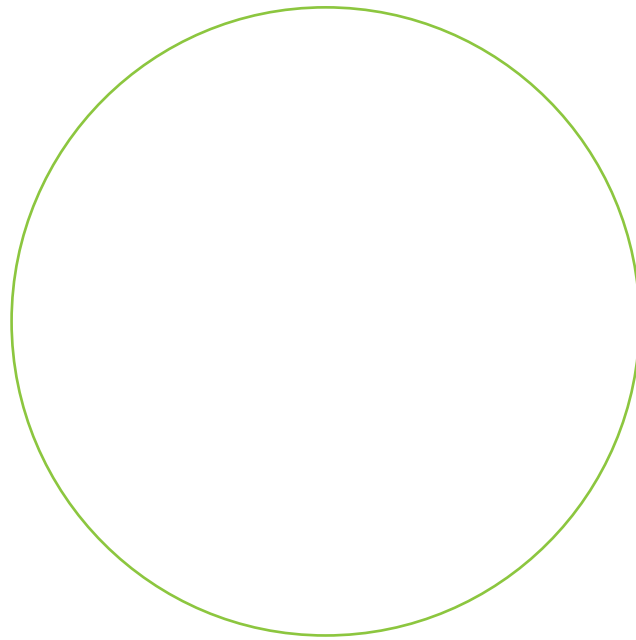
Kurkuma of koenjit wordt ook wel de 'Indische saffraan' genoemd. Het is alleen lang niet zo duur als saffraan. Koenjit is overal verkrijgbaar en zit in lekkere gerechten. Maar het wordt ook gebruikt in geneesmiddelen tegen verkoudheid, ziekten van de luchtwegen en blaasontste- king. Gooi dus vooral wat koenjit in het water als je rijst gaat koken. Dat ziet er nog leuk uit ook...

GROEN

ALS JE EERST LANG NAAR DE LINKER STIP KIJKT EN

DAN NAAR DE RECHTER WORDT DIE VANZELE GROEN

Het krachtige groen

Groene stenen - goede stenen

Waar zie je het meeste groen? In de natuur. Het is de kleur van planten en bomen, en soms van de zee. Waar het groen is, leeft het en groeit het. Groen is daarom eigenlijk altijd al gezien als de kleur van levenskracht en gezondheid. Al in het oude Egypte – duizenden jaren voor onze jaartelling – was het een kleur met veel betekenis. De Egyptische God van de rivier de Nijl werd afgebeeld met een groene huid. Hij werd de ‘Grote Groene’ genoemd en zorgde ervoor dat het land vruchtbaar bleef. De Egyptenaren maakten ook amuletten van groene edelstenen. Een amulet is een voorwerp waaraan speciale kracht wordt toegeschreven: mensen voelen zich daardoor beschermd tegen kwade krachten en ongeluk. Een groene amulet was dus dubbel krachtig. De Egyptenaren droegen hun groene amuletten bij zich om gezond te blijven.

Bloederig
In operatiekamers dragen artsen en verpleegkundigen vaak groen. Dit gebeurt niet alleen omdat het een rustige kleur is, maar ook omdat op groen bloedvlekken minder opvallen. Het rood verliest zijn kleur, waardoor het er allemaal minder bloederig uitziet. Er is nog iets gek met dat groen: als je lang naar iets roods kijkt – zoals bloed – en daarna opkijkt, krijg je vanzelf een hinderlijke groene vlek te zien. Die vlek valt niet op tegen een groene achtergrond.

Ook de oude Romeinen beschouwden groen als rustgevend; vooral de zeer zeldzame smaragd was populair. Over deze doorzichtige steen – zo kostbaar als een diamant – werd gezegd dat hij ‘een verrukking voor het oog was, zonder het te vermoeien’. De rustgevende kracht van de smaragd werd op vele manieren gebruikt. Rijke Romeinen legden een smaragd op tafel en staarden ernaar, om zo hun ogen en hun hele lichaam rust te geven. Een smaragd onder hun kussen verjaagde hun slechte dromen. En door de steen onder hun tong te leggen, konden ze zelfs in de toekomst kijken.

Voor de indianen was de smaragd ook iets bijzonders. Volgens hun traditie is het de steen van de waarheid: als de drager van een smaragd liegt, zal de steen barsten. Misschien komt daar onze uitdrukking wel vandaan: je liegt dat je barst... Nog steeds zijn er mensen die in de kracht van smaragd geloven. Zo zou smaragd helpen tegen slechte ogen: gewoon een stukje smaragd dragen aan een kettinkje. Er zijn ook mensen die aan beide poten van hun bril kleine smaragdjes hebben geplakt om te voorkomen dat hun ogen verder achteruitgaan. De resultaten schijnen positief te zijn.

Wat groene edelstenen doen

Amethyst Tegen hoofdpijn en slapeloosheid. Het is een steen die de intuïtie verbetert en vriendschappen stimuleert.

Jade Piedre jade, is Spaans voor 'steen tegen pijn'. Jade is erg geliefd. De steen is goed voor je nieren, blaas en lever en verzacht pijn bij reuma.

Beryl Beryl geeft helderheid, inzicht en wijsheid. Beryl beschermt op reis en voorkomt reisziekten.

Aventurijn Aventurijn kan huidaandoeningen – zoals eczeem en acné – genezen en helpt bij jeuk. Geeft levenslust en is goed voor

Smaragd Smaragd sterkt het geheugen en het verstand, helpt tegen nare dromen en slapeloosheid, is goed voor het hart.

Een groene winkel

Groen is sterk verbonden met de natuur, met alles wat groeit en bloeit. Dat hoor je ook terug in de taal. We kunnen bijvoorbeeld van iemand zeggen dat het 'een groentje' is, waarmee we bedoelen dat hij nog maar net komt kijken en nog moet 'groeien', of eigenlijk bijleren. En we zeggen dat iemand 'groene vingers' heeft als planten het in zijn buurt erg goed doen. Het is dus ook niet zo vreemd dat 'groen' steeds vaker de betekenis krijgt van 'milieuvriendelijk'. Zo kun je bij de 'groene winkel' spullen kopen die op een milieuvriendelijke manier zijn geproduceerd. En in de politiek zijn er 'groene partijen', die zich inzetten voor het behoud van de natuur. Zo wordt langzamerhand het woord 'groen' een soort afkorting voor alles wat goed is voor de natuur.

Het paradijs

De Koran is het heilige boek van de islam, waarin Mohammed de woorden van Allah heeft opgeschreven. Groen was volgens de overlevering Mohammeds lievelingskleur. Hij droeg een groene mantel en had een groene tulband op zijn hoofd. Tegenwoordig hebben verschillende islamitische landen groen in hun vlag zitten, als herinnering aan de profeet Mohammed. Nog steeds wordt het wel beschouwd als de kleur van het paradijs, de hemel

Lievelingskleur: groen

Als groen je lievelingskleur is, hou je van rust en kalmte. Je houdt van de natuur, je bent eerlijk en onafhankelijk. Misschien ben je ook een tikeltje voorspelbaar?

*de vruchtbaarheid.
rust en zelfbeheersing.*

The background features a stylized illustration of a green landscape. On the left, a large palm tree with a thick trunk and several long, pointed fronds stands on a green hill. To its right, two smaller palm trees with similar fronds are also on the hill. The ground is represented by a solid green shape at the bottom of the page. The sky is white.

op aarde. Dat heeft er misschien mee te maken dat de islam is ontstaan in woestijngebieden, waar weinig groen te vinden is. Een groene plek in de woestijn is zeldzaam. Het betekent dat er water is en dat er planten groeien. De groene kleur van een oase is altijd betoverend mooi geweest voor woestijnbewoners. In landen waar veel groen is, is dat heel anders. Daar is het eerder een heel gewone kleur: wel prettig, maar ook alledaags.

Gifgroen

Bij groen denken we meestal aan prettige dingen: aan gezondheid en kalmte.

Het is een symbool van goede krachten. Aan de andere kant doet het soms juist ook denken aan nare dingen: aan ongezondheid

of valsheid. Dan is het weer een symbool van kwade krachten. Je ziet 'groen van jaloezie' of 'groen van nijd', of iets heeft een 'gifgroene' kleur. Hoe is dat griezelige gifgroen er gekomen? Dat heeft te maken met de schilderkunst. Na de Middeleeuwen werd de schilderkunst in Europa steeds populairder. De schilders mengden hun verven zelf. Om een mooie kleur groen te krijgen, lieten zij koper oplossen in arsenicum. Nou is arsenicum een van de sterkste vergiffen die er bestaan: een grammetje is al dodelijk als je het inneemt. Dat wisten de mensen wel, maar zij wisten niet dat ook het maken van de verf gevaarlijk was en slecht voor de gezondheid. En ook als de groene verf eenmaal in het schilderij zat, bleef hij giftig. Als de verf bijvoorbeeld op een vochtige ondergrond was gesmeerd, bleven er ongezonde arsenicumdampen vrijkomen. Ook als je de verf aanraakte, loste het gif op. Pas in de twintigste eeuw werden er andere stoffen gevonden om groene verf mee te maken.

Groene krieken

Een groentje komt net kijken. Een groene vrucht is vaak een jonge vrucht. In Vlaanderen zeggen ze dat zo: groene krieken worden rood, kleine kinderen worden groot.

Een gevaarlijke lievelingskleur

Groen was de lievelingskleur van keizer Lodewijk Napoleon van Frankrijk. Maar die lievelingskleur werd mogelijk wél zijn dood. In 1814 had hij door zijn zware verlies in Rusland zo veel vijanden gemaakt, dat hij kort daarna in Parijs van de troon werd verjaagd.

Hij werd naar Elba verbannen, wist in 1815 even te ontsnappen, maar werd opnieuw gevangen, door de Engelsen dit keer. Napoleon werd verbannen naar het eiland Sint Helena. Hij verbleef daar in een kamer die volgens zijn wens helemaal groen behangen was. Zes jaar later, op 15 mei 1821, stierf Napoleon. Niemand wist hoe dat precies was gebeurd. Om daar toch eens achter te komen, hebben onderzoekers het lichaam van Napoleon enkele jaren geleden opgegraven en onderzocht. Wat bleek? Hij had een groot gat in zijn maag en was overleden aan maagkanker. Maar in zijn lichaam zat ook de giftige stof arsenicum. Hoe kwam dat gif daar? Hadden de Engelsen hem vergiftigd? Of was het groene behang de oorzaak? Het vochtige klimaat op Sint Helena zou het arsenicum, dat in de groene kleurstof van het behang zat, hebben opgelost. Hij stierf dus mogelijk door de giftige dampen van arsenicum op zijn kamer. Maar niemand die het zeker weet. We weten veel over het leven van Napoleon, maar zijn dood blijft een beetje een mysterie.

Nationale kleur

Groen zou voor de Ieren dé nationale kleur kunnen zijn, zoals oranje dat is voor de Nederlanders. Het groen staat symbool voor het mooie groene landschap van Ierland. Maar het is voor de katholieken in Ierland ook verbonden

met het klavertje, dat hoort bij hun beschermheilige Sint Patrick. De katholieken waren van oudsher de baas in hun land en wilden het beschermen tegen een inval van de protestante burenen, de Engelsen. Maar in de zeventiende eeuw nam de protestante koning Willem van Oranje, die in Engeland regeerde, toch de macht over. Voor de protestanten was oranje dé kleur. Er ontstond een soort burgeroorlog tussen katholieken en protestanten, tussen groen en oranje. Tot op de dag van vandaag zijn de problemen tussen de twee partijen nog niet echt opgelost. De officiële Ierse vlag heeft drie verticale banen, in groen, wit en oranje. Het oranje staat voor de protestanten, het groen staat voor de katholieken. En het wit in het midden? Dat staat voor de hoop dat er eens – snel? – vrede zal zijn tussen de beide partijen.

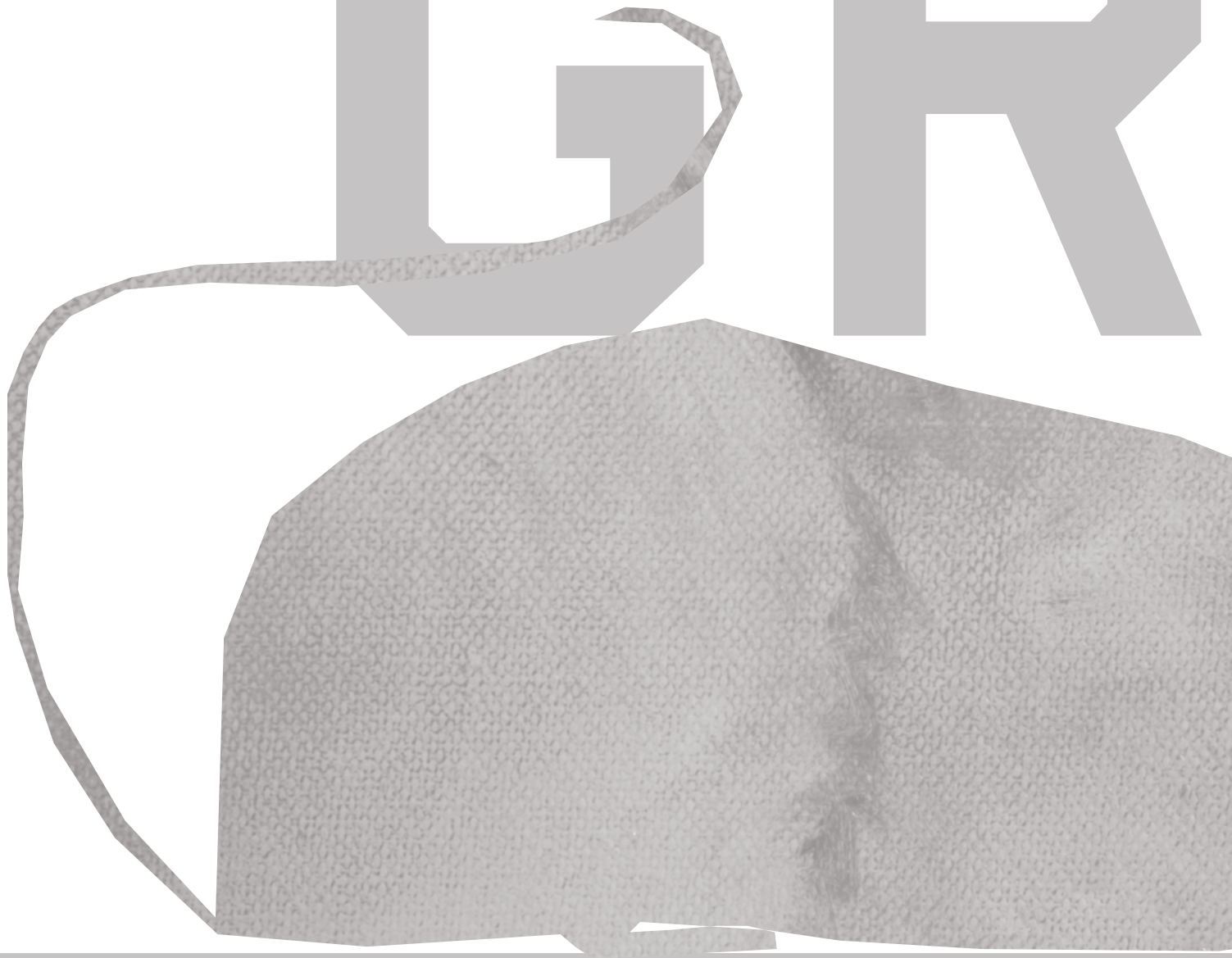

Bril

Dit wist je vast nog niet: het woord 'bril' is afkomstig van de steen 'beryl'. De oude Grieken noemden deze groene steen 'beryllos', vanwege zijn weerkaatsende en lichtbrekende werking. In de late Middeleeuwen werden de eerste brillenglazen en vergrootglazen van beryl gemaakt. Daarmee zag de wereld er niet alleen een stuk scherper maar ook een stuk groener uit.

GER

WJS

De man die alles grijs zag

Wat is kleurenblindheid?

Lievelingskleur: grijs

Is grijs je lievelingskleur, dan ben je waarschijnlijk een gelijkmatig persoon. Je houdt niet van heftige toestanden. Je denkt niet in uitersten, maar ziet de verschillende kanten van een zaak. Risico's nemen is niet je sterkste kant.

Jonathan was kunstschilder, hij maakte schilderijen in de meest fantastische kleuren. Totdat hij op een kwade dag een auto-ongeluk kreeg. In het ziekenhuis werd hij wakker in een wereld die alleen nog maar grijs, zwart en wit was. De dokters gingen natuurlijk eerst naar zijn ogen kijken, want ze dachten dat die beschadigd waren. Tot hun verbazing waren zijn ogen in orde; ze gaven netjes een seintje door aan de hersenen dat ze kleuren zagen. Dat hij toch geen kleur waarnam, bleek aan zijn hersenen te liggen. Het achterste deel ervan was beschadigd, waardoor zijn hersenen geen kleuren meer beleefden. Kleur zei Jonathan niets meer. Hij kon zich zelfs geen kleur meer herinneren, terwijl zijn geheugen toch helemaal oké was...

Kleuren hadden altijd veel betekend voor Jonathan. Nu hij geen kleuren meer kon zien, was hij diep ongelukkig. Zo erg, dat hij niet meer wilde schilderen. Hij klaagde dat de wereld er abnormaal en armzalig uitzag. Zijn leven had letterlijk en figuurlijk alle kleur verloren. Maar langzamerhand wende Jonathan aan zijn nieuwe uitzicht op de wereld en na verloop van tijd ging het droevige gevoel

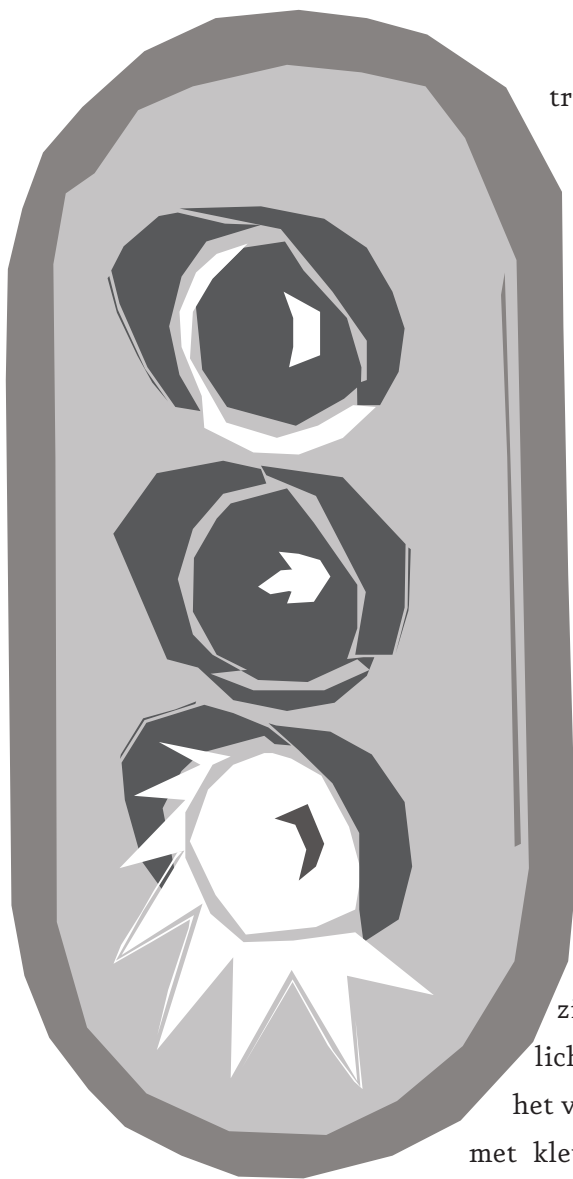
Grijs is niet grijs

Onze ogen bedriegen ons nogal eens. Zo zien we bijvoorbeeld iets wat zwart en wit is vanaf een afstand als grijs. Puur grijs komt in de natuur maar weinig voor. Een rots, bijvoorbeeld, lijkt uit de verte effen grijs, maar als je dichterbij komt zie je opeens mooie kleuren. Je ziet zwarte, bruine, groene en roze spikkeltjes, allerlei tinten grijs, misschien nog wat glimmertjes erin. En denk je dat een grijze duif of kat echt grijs is? Dan heb je het mis. De vacht van deze dieren bestaat ook uit donkere en lichte kleuren. Onze ogen en hersenen maken er gewoon één kleur van: grijs.

over. Hij zag steeds meer verschillende tinten grijs en begon het zelfs mooi te vinden. Hij merkte dat ook in een wereld vol grijs veel te beleven is, en kreeg er weer zin in. Hij pakte de draad en de kwast weer op en begon te schilderen. Vanaf dat moment schilderde Jonathan de wereld in alle schitterende soorten grijs die er maar bestaan.

Dit verhaal over Jonathan is waar gebeurd. Gelukkig gebeurt het maar heel zelden dat iemand totaal geen kleuren kan zien. Maar er zijn heel veel mensen die niet alle kleuren zien. Zij zijn kleurenblind. Bij hen zit het probleem niet in hun hersenen, maar in hun ogen. In de ogen zitten een heleboel piepkleine kegeltjes – opgebouwd uit cellen – die gekleurd licht opvangen. Je hebt maar liefst zes tot zeven miljoen kegeltjes. Naast kegeltjes heb je ook staafjes in je oog: 120 miljoen stuks. Met de kegeltjes zie je kleur, de staafjes zorgen voor de helderheid. Je gebruikt ze vooral 's nachts en je ziet er alleen maar zwart en wit mee, geen kleur. Er zijn drie soorten kegeltjes: voor geel licht, voor rood licht en voor blauw licht; alle kleuren worden zichtbaar door combinaties van die drie kleuren. In de kegeltjes zit de stof retinal, dat is familie van vitamine A. Onder invloed van licht veranderen de retinal-moleculen van vorm. Deze vormveranderingen zorgen voor reacties in de kegeltjes, waardoor er een kleine elek-

trische spanning ontstaat. Die spanningsveranderingen van de miljoenen kegeltjes worden via de zenuwen doorgegeven aan de hersenen. Daar geven ze een signaal: 'je ziet nu rood'.

Kleurenblind ben je als één soort kegeltjes niet goed werkt. Meestal zijn dit de roodgevoelige of groengevoelige kegeltjes. Wie dat heeft, kan het verschil tussen groen en rood niet zien. Dat kan heel lastig zijn, bijvoorbeeld als je voor een stoplicht staat. Het is ook daarom dat ze de verschillende lichten een vaste plaats geven: boven is rood en beneden is groen. Als je niet aan de kleur kunt zien of je moet stoppen, zie je het door naar de plaats van het licht te kijken. Stoppen zit boven. In het verkeer is uit oogpunt van veiligheid met kleurenblindheid rekening gehouden.

Maar hoe zal het zijn als je bij de voetbalclub roodwit speelt en je tegenstander speelt in een groen tenue?

Grijze cellen

Ze zijn drie pond zwaar en zo groot als twee vuisten, en ze bestaan voor tachtig procent uit water. Dat zijn onze hersenen. Onze 'grijze cellen', worden ze ook wel genoemd. Van buiten hebben de hersenen een grijsroze kleur, binnenin zitten de grijze gebieden. Hersenen bestaan uit miljarden cellen. Een baby krijgt er voor zijn geboorte elke seconde 2000 hersencellen erbij. Tijdens je leven krijg je er geen nieuwe cellen meer bij. Ze gaan alleen maar verloren, en niet zo'n klein beetje ook. Na ons

25ste jaar sterven
er wel 12.000 cel-
len per dag.
Betekent dit
dat we dan
ook steeds dom-
mer worden?
Dat gelukkig
niet: we hebben
veel meer cellen
dan we nodig heb-
ben. We gebruiken ze
lang niet allemaal. En
als we heel oud zijn, heb-
ben we toch nog 98% van
onze cellen over.

Wie hoort nou bij wie? Of wat dacht je van een leuke boswandeling, zo'n wandeling waar met een gekleurd blokje de route in het bos is aangegeven. Uh, doe ik nu de rode wandeling van vijf kilometer, of de groene van 25? Je kunt een leuk vakantiebaantje krijgen: tomaten plukken in de kassen. Maar welke tomaat is rood en rijp, en welke is die groene die nog een tijdje moet blijven hangen?

Grapje of waar?

Pingelap is een eiland dat echt bestaat, en geen enkele echte Pingelapper kan kleuren zien. Is dat waar? Jazeker! Kleurenblindheid erf je van je ouders. Daarom kon het gebeuren dat op het eiland Pingelap – in de buurt van Australië in de Grote Oceaan – niemand kleur ziet. Tijdens een storm in 1775 gingen bijna alle eilandbewoners dood. Alleen het kleurenblinde stamhoofd en een handjevol van zijn familieleden reddden het. Waarschijnlijk is dit stamhoofd de achter-achter-opa van alle Pingelappers. Zij erfden allemaal zijn kleurenblindheid, en het is een nogal zeldzame vorm van kleurenblindheid ook! Echte Pingelappers hebben geen kegeltjes, en zien daarom helemaal geen kleur. Hoe ze een rijpe gele banaan van een onrijpe groene banaan kunnen onderscheiden? Ze letten gewoon op de vorm, de geur en de hardheid. Waarom zou je kleur nodig hebben?

Een grijze dag

Komt het soms door het weer dat grijs niet zo populair is? Een 'grijze dag', die we toch regelmatig hebben, is niet zo'n beste dag. Ook in andere uitdrukkingen staat grijs er niet gekleurd op. 'Dat ziet er grijs uit' betekent dat het er niet best voor je uitziet. 'Een grijze muis' is iemand die erg saai is. De taal zegt het al: grijs is in de lage landen niet populair. Beton is grijs, regen is grijs. Grijs is saai en oud. En we houden niet van ouderdom, we willen jong blijven. Bijna geen enkele vrouw noemt grijs als lievelingskleur, en maar drie op de honderd mannen noemt grijs als favoriet. Zij vinden het mooi omdat het zo neutraal is. Maar veel meer mensen hebben echt een hekel aan grijs. Grappig genoeg vinden kleurenblinden het vaak juist wel weer een mooie kleur.

Grijze haren

Je haarkleur heb je vooral van je ouders geërfd. Zijn je vader en moeder allebei donker, dan zul je geen blond haar hebben. De kleur krijgt het haar door pigment. Dat is een natuurlijke kleurstof, die in onze haarwortel zit. Pigment bestaat uit cellen die met ons haar meegroeien. Dat gaat met behulp van enzymen, een stof die eigenlijk de cellen verder ontwikkelt. Die enzymen geven ook stevigheid aan het haar. Als je ouder wordt, krijg je steeds

Zilver: poetsen maar

Zilver lijkt op grijs. Zeg je dat iets zilvergrijs is, dan weet iedereen wat je bedoelt. Zilver heeft een handige eigenschap: het kaatst heel veel licht terug, wel 95%. Zilver is wat dat betreft de kampioen van alle materialen. Met het licht wordt ook hitte teruggekaatst en dat kan handig zijn. Zilverkleurige luxaflex houden licht en warmte buiten. Ook vliegtuigen en spaceshuttles zijn om die reden zilverkleurig. De binnenkant van een thermoskan is zilverkleurig om juist de warmte binnen te houden. Echt zilver is zacht en het verkleurt snel door aanraking met

stoffen in de lucht. Dan wordt zilver zwart. Om de kleur en glans weer terug te krijgen, moet je flink poetsen. Dat zilver goed warmte en elektriciteit doorgeeft, komt ook goed van pas. Zilver is een edelmetaal en ligt niet voor het oprapen.

Het is daarom duur en omdat het duur is, heeft het ook een dure uitstraling. Door de grijsachtige kleur heeft het bovendien een koele, beheerste uitstraling. Bijna alles is tegenwoordig in zilverkleur of zilvermetalliek te krijgen: van agenda tot spijkerbroek. Zilver is sjiek, zilver is koel – cool dus.

minder pigmentcellen en zonder pigment wordt je haar grijs. Althans dat zeggen ze, want het haar op zich is eigenlijk kleurloos aan het worden. Het is bros en met allerlei kleine luchtbelletjes erin. Het licht valt op het brosse haar en het haar lijkt dan grijs, vandaar. De één wordt sneller grijs dan de ander; ook dat heb je van je vader of moeder. Maar wist je dat je ook door ziekte en verdriet grijs kunt worden? Soms gebeurt het zelfs dat iemand in één nacht grijs wordt. Echt waar.

In Westerse landen krijgt grijs haar niet veel waardering. Als je grijs bent, ben je oud en daar houden we hier niet van. Heb je maar een enkele grijze haar op je hoofd, dan wordt dat nog een ‘zilveren draad’ genoemd. Maar krijg je er meer, dan ben je plotseling een ‘grijze duif’ en da’s niet zo best. Veel mensen willen die grijze haren daarom niet. Ze verven het; lekker rood of zo.

Grijs is wijs

In Japan denken ze juist positief over grijs. Iemand met grijze haren krijgt waardering en respect. Als je oud bent, heb je immers veel ervaring in het leven en heb je het meeste van iedereen geleerd. Daarom is de oudste in de familie ook de baas, naar de oudste moet je luisteren. Er oud en grijs uitzien is dus helemaal niet erg. Grijs is wijs!

De Japanse bewondering voor grijs kom je ook tegen in de kunst. Grijs heeft een bijzondere kracht: het laat diepte in de dingen zien, en daar kun je als je schildert gebruik van maken. Japanse kunstenaars schilderen graag landschappen, vooral bergenslandschappen met wolken. Ze gebruiken allerlei tinten grijs – van donker naar licht – om er diepte aan te geven. Dat saaie grijs verschijnt in zo'n schilderij als een kleurenpracht.

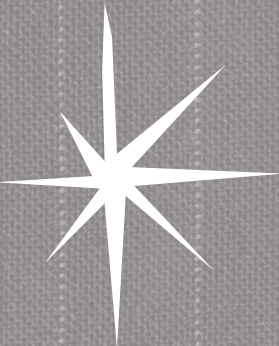
In de mode

Vroeger zag je voornamelijk grauwbrown en grauwgrijs geklede mensen op straat. Maar dacht je dat grijs in de mode was? Nee hoor. Arme mensen droegen grijze kleren omdat die het goedkoopste waren. Kleurstoffen om je kleding te verven, konden zij niet betalen. Dat was alleen voor rijkelui weggelegd. Keizer Karel de Grote gaf zijn volk zelfs bevel grauwe kleren te dragen. Zo kon hij zelf beter pronken met zijn kleurige gewaden.

Er is een moment in de geschiedenis dat grijs wél een modekleur werd. In de negentiende eeuw brak de periode van de industrialisatie aan. Overal verscheen grijs: machines, apparaten, beton en cement. Mensen hadden hoge verwachtingen van al die nieuwe grijze dingen; hun leven zou er beter door worden. Grijs was niet langer een

Genoemd naar zilver

Het land Argentinië heeft zijn naam te danken aan zilver. Spaanse goud- en zilververzoekers ontdekten in 1516 een grote rivier aan de kust van Zuid-Amerika. Ze noemde de rivier de Rio de la Plata, ofwel de 'zilverrivier'. Veel zilver hebben ze er nooit gevonden. Toen het land later werd veroverd door de Fransen, veranderden die het Spaanse 'plata' in 'argent', het Franse woord voor zilver. Sinds die tijd heette dit land zoals wij het nu kennen: Argentinië.

symbool voor armoede, het was juist een symbool voor welvaart! Mannen die eerst glimmende rijkversierde kleding droegen, verschenen nu in een strak grijs pak. Zij waren zakelijk, zij waren beschaafd. Grijs is sindsdien dé goede kleur gebleven voor mensen die zich netjes willen presenteren. Bijna elke man of vrouw die op een kantoor werkt, heeft wel een grijs pak in de kast hangen.

Zen

Maken wij onze tuin graag groen en kleurig, in Japan houden ze van een grijze tuin. Dat komt door het Zenboeddhisme. De Zentuinen met stenen en grind zijn heel beroemd. Zo'n tuin is een prachtig grijs landschap van stenen, allemaal netjes geordend. Met een hark harken ze vormen en patronen in de grijze tuin. Het grind stelt bijvoorbeeld water voor, de grote stenen de bergen of wolken. Toch zijn het niet de stenen zelf die de tuin mooi maken, maar het licht dat op de stenen valt. De stenen-tuin ziet er op elk moment van de dag anders uit, omdat het licht ook steeds verandert. De stenen komen eigenlijk tot leven door het licht. Japanners mediteren graag in de tuin. Door er gewoon maar te zitten, te kijken en genieten, krijgen ze rust van binnen. En worden ze wijs. Dat doet grijs!

**Er bestaan ontelbaar
veel gedichten over
de Zentuinen.
Dit is er eentje van:
*De eeuwige grijze stenen
van deze tuin
de hele lange lentedag door
stil liggend in de zonneschijn.***

Het zuivere wit

Kleur van de dood

Zwart is de kleur van de dood. Tenminste, in veel landen en ook bij ons. Vooral vroeger trokken mensen vaak zwarte kleren aan als ze naar een begrafenis gingen. De naaste familie van iemand die was overleden ging een tijdlang gekleed in zwart. Maar dat is niet overal zo, er zijn ook landen waar wit juist hoort bij de dood. In China, Japan en Nepal, bijvoorbeeld. Veel mensen daar geloven in wedergeboorte of reïncarnatie. Met het wit willen zij zeggen dat de dood dan wel het einde is van dit leven, maar dat het ook een nieuw begin is. De ziel van degene die doodgaat verlaat tijdelijk ons aardse tranendal, om over een tijd opnieuw geboren te worden. Het leven gaat dus eigenlijk door en voor een tijdje heeft iemand heerlijk rust. Bij die gedachte hoort wit, de kleur van het leven. Ook in islamitische landen heeft wit een speciale betekenis. Moslims wikkelen hun overleden dierbare in een witte doek. Het wit is een symbool van zuiverheid en van het eeuwige leven dat iemand tegemoet gaat. Hoewel we in Nederland en België het donkere, treurige zwart eerder bij de dood vinden passen, is wit toch ook bij ons een beetje een doodskleur. Christenen lieten vroeger – en soms nog – met witte rouwkleren zien dat ze vertrouwen op

Geen witte bloemen!

Als je een Japanner een plezier wilt doen, geef je hem geen witte bloemen. Wit is een rouwkleur en witte bloemen zijn voor begrafenissen.

God en op het eeuwige leven. De Nederlandse koningin Juliana wilde graag dat wit de kleur zou zijn bij haar begrafenis, en haar dochters droegen inderdaad wit toen het zo ver was. De doden kregen vroeger een wit doodshemd aan en er werden witte bloemen gebruikt bij begrafenissen. En natuurlijk doet wit ons denken aan skeletten en geesten; dingen uit het dodenrijk.

In Mexico hebben ze een speciaal feest voor de doden, dat ieder jaar op 2 november wordt gehouden. Op die 'dag der doden', een katholiek feest, gaat iedereen naar de graven van familieleden. De graven worden mooi versierd met bloemen en er worden kaarsen aangestoken. De hele familie komt kijken, praat over de doden, bidt voor hen en gaat dan lekker eten op de begraafplaats. Er zijn speciale lekkernijen voor de dodendag. Zo heb je het 'pan de muerto' ofwel 'dodenbrood' en witte marsepeinen schedeltjes met glimmende ogen. Er worden ook veel skeletten verkocht in Mexico. Volwassenen hangen ze op als versiering en kinderen spelen ermee. Bij ons wordt al die vrolijke aandacht voor de dood een beetje vreemd gevonden: dat is toch niet iets om zo gezellig over te doen? Maar de Mexicanen zien dat anders. Zij gaan ervan uit dat de

mens na de dood naar een andere, betere wereld gaat. De dood is niet het einde, maar een nieuw begin. Dus waarom zouden de achterblijvers dan al te veel treuren? Je kunt beter op een leuke manier aan de doden terugdenken.

Op de dag voor het dodenfeest – 1 november dus – is er nog een apart feest: voor de overleden kinderen. Deze dag is een stuk triester. Want kinderen die doodgaan, dát is in bijna elke cultuur heel, heel triest. Lievelingsspeelgoed en andere dingen die herinneren aan een overleden kind, worden in huis op een altaartje gezet. Vaak wordt een extra stoel voor het kind neergezet aan de tafel. Zo wordt de ziel van het kind uitgenodigd om op bezoek te komen en mee te doen aan het feest van morgen.

Witte wieven

Als het 's avonds donker wordt, kun je maar beter binnen blijven. Tenminste, als je geen zin hebt om witte wieven tegen te komen. In het donker trekken deze spookachtige heksen erop uit. Ze worden vooral vaak gezien op mistige avonden in de bossen in het oosten van Nederland.

Verhalen over witte wieven – het betekent witte vrouwen – zijn meer dan 2000 jaar oud. In de Germaanse tijd leefden er tovenaressen die in de toekomst konden kijken en die ziekten konden genezen met middelen uit de natuur.

Lievelingskleur: wit

Is wit je lievelingskleur, dan ben je waarschijnlijk een rustig en kalm persoon. Je houdt van eenvoud. Maar je bent ook weer niet bang om op te vallen en om nieuwe dingen uit te proberen.

De mensen hadden veel respect voor deze vrouwen, die witte vrouwen werden genoemd. Dat had niets te maken met de kleur van hun kleren of iets dergelijks, maar alles met hun wijsheid: ze deden aan witte magie. Als witte vrouwen doodgingen, bezochten de mensen nog regelmatig hun grafheuvels. Daar werden ze ook voor het eerst gezien als spookverschijningen. Toen Europa eenmaal christelijk werd, werden de mensen door de kerk heel bang gemaakt voor duivels, spoken en heksen. De witte vrouwen veranderden in kwaadaardige spoken, bij wie je maar beter uit de buurt kon blijven.

Er zijn heel veel verhalen over de witte wieven. Zoals dat verhaal over een boer uit Beek, die een stomme vergissing maakte. Toen hij na een avondje drinken in de kroeg naar huis liep door de bossen, kwam hij een wit wief tegen. Omdat hij zich door de drank erg vrolijk voelde, vroeg hij haar of ze met hem wilde dansen. Dat had hij beter niet kunnen doen... want ze danste

met hem en wilde niet meer stoppen. Hij moest doordansen, de hele nacht. Het zweet stroomde van zijn lijf, hij bad en hij smeekte, maar het hielp niet. En toen de dag aanbrak viel de boer dood voor de voeten van het witte wief neer.

Alle kleuren tegelijk

Wit is een bijzondere kleur. Eigenlijk is het niet één kleur, maar alle kleuren tegelijk. In het witte licht van de zon zit namelijk de regenboog verborgen. Dat zie je als het regent en de zon schijnt: door de regendruppels breken de lichtstralen en opeens verschijnen de prachtigste kleuren. Je kunt het ook zien als je in de zomer de tuin sproeit: zodra de zon in de waterstraal schijnt, zie je alle kleuren van de regenboog. Misschien komt het ook wel hierdoor dat wit eigenlijk in de hele wereld speciaal wordt gevonden.

Goed

Als je een witte bloem ziet, wordt al het licht door die bloem teruggekaatst. Het zonlicht is wit, dus zie je een witte bloem. Wat wit is, ziet er lief en ongevaarlijk uit: een lam, een madeliefje, een eend of een sneeuwkllokje. Ook een ijsbeer ziet er met zijn witte vacht schattig uit, zelfs al weet je dat hij heel gevaarlijk kan zijn. Overal op

Een wit huis
Het Witte Huis – de woning van de president van Amerika – is inderdaad wit. De reden? Het moest op een klassieke Griekse tempel lijken, en tijdens de bouw van het Witte Huis – rond 1800 – dachten ze dat die tempels wit waren. Later – zo rond 1850 – bleek dat de Grieken hun tempels in felle kleuren verfd. Foutje!

de wereld is wit een teken van onschuld en vriendelijkheid. Het is ook een teken van zuiverheid, want wit is schoon; schoner kan niet. Als er op wit geen vlekje te zien is, zit er ook geen vlekje op. Daarom zijn dingen die er schoon uit moeten zien vaak wit; zo dragen veel dokters bijvoorbeeld witte jassen. Maar dat is de buitenkant en wit heeft toch vooral te maken met de binnenkant. Wit betekent goed. In ouderwetse films zie je nogal eens dat de held witte kleren aanheeft en in sprookjes heeft het goede meisje een sneeuwwit velletje. In veel kerken worden witte kleren gedragen: het kind dat gedoopt wordt krijgt een witte doopjurk aan, de bruid draagt een witte jurk, de priester heeft een wit gewaad. Bedoeld wordt dat ze een zuivere ziel hebben, zonder een vlekje. Ze zijn goed, niet slecht. Het is alsof ze stralen, een beetje licht geven, want een lichtere kleur dan wit is er niet.

Wit gif

Kunstschilders hebben van alles gebruikt om witte verf te maken: krijt, zink, rijst, botten, schelpen, fossiele beestjes in kalk en nog veel meer. Maar het liefst maakten ze vroeger witte verf uit lood. Dit loodwit vonden schilders het allerallermooiste. Wit was bij Hollandse schilders heel populair. Want waar anders ter wereld zijn er zulke mooie wolken om te schilderen? Loodwit was dan misschien wel

het mooist, maar je kon er wel aan doodgaan. Als je de dampen inademde of de verf in je mond kreeg, was dat echt gevaarlijk. Heel wat schilders zijn zo gestorven. Maar ook kinderen: zij aten stiekem van de verf omdat die zo lekker zoet smaakte. En het vergif zat nou juist in het zoete loodsuiker. Ook toen schilders wisten dat loodwit giftig was, bleven ze ermee verven. Geen enkel ander wit was mooi genoeg. Lange tijd werd geprobeerd een wit te maken dat wél mooi genoeg was. Het wit gemaakt uit zink had uiteindelijk het meeste succes. Ze noemden het Chinees wit, ook al had de verf niets met China te maken. De naam maakte het wit mooier en mystieker. Het loodwit bleef daarnaast bestaan. Het werd wel minder giftig, maar bevatte nog steeds lood. Pas in 2001 werd loodwit helemaal verboden in Europa. Veel schilders zijn het er nog steeds niet mee eens en doen alle moeite om toch aan het oude loodwit te komen.

Witte gezichten

Mensen hebben altijd graag hun gezicht geverfd. Meestal deden ze dat omdat ze het mooi vonden. Dames in het oude Egypte en in het iets minder oude Rome gebruikten een witte crème om hun gezicht mooi wit te maken. Je raadt het al... die crème was gemaakt met het giftige loodwit. Ook in het Barok – vanaf de zeventiende eeuw – vonden Europeanen een witte huid het mooist. Het was in die tijd niet zo best gesteld met de gezondheid, door slecht eten en slechte hygiëne. Op de gezichten zaten veel puikels en puisten, vlekken en plekken. Dus smeerde men graag een wit verfje op het gezicht, om er mooi en gezond uit te zien. Heel wat mensen zijn ziek geworden door de verf, of beschadigden hun huid ermee. Als ze lang genoeg doorgingen, hoefden ze de verf zelfs niet meer te gebruiken: ze zagen lijkkbleek door de loodvergiftiging. En ze kregen er steeds meer kwalen bij, tot ze dood gingen. Toch bleven witte gezichten lang in de mode, eerst voor mannen en vrouwen, later alleen voor vrouwen. Rond 1870 werd de giftige loodcrème nog uitgebreid aangeprezen in advertenties. Ook toen bekend werd dat het giftig was, bleven vrouwen het opsmeren. Tegenwoordig zijn er nog wel mensen die hun gezicht witter poederen: Gothics bijvoorbeeld, en koningin Elizabeth van Engeland. Maar een wit gezicht is nu niet langer gevaarlijk.

Witte leugen

In het Engels betekent 'white' 'wit', maar ook 'rein' en 'zuiver'. Een 'white lie' – 'witte leugen' – is een leugen uit fatsoen; wij zouden het een 'leugentje om bestwil' noemen. Zo'n leugen is niet bedoeld om iemand echt te bedriegen of pijn te doen. Nee, je wilt juist iemand beschermen tegen een vervelend bericht. En daarom praat je een beetje om de waarheid heen. Gewoon, een witte leugen.

Een witte droomjurk

Westerse bruiden die traditioneel willen trouwen, dragen een lange witte jurk. Maar trouwen in het wit is helemaal niet zo'n oude traditie. Alleen bij de oude Romeinen trouwden ze wel in het wit. De bruid droeg dan een witte 'tunicu' met een bloemenkrans en een oranje sluier. Ook de gasten verschenen in het wit. Wit was de kleur van het feesten. In de vele eeuwen na de Romeinen had wit bij het huwelijk geen speciale betekenis. Pas in de negentiende eeuw – zo'n honderdvijftig jaar geleden – werd het mode om in het wit te trouwen. Voor die tijd droegen bruiden gewoon hun mooiste jurk als ze trouwden. Dat was veel handiger, want die konden ze later nog vaker dragen. Meestal waren die jurken zwart: een degelijke kleur. Mensen deden sowieso heel praktisch over trouwen, het was een zakelijke kwestie. Je trouwde met iemand uit je eigen kring, die evenveel of liefst méér geld had. Dat heette een 'goede partij' trouwen. Je vader en moeder bepaalden wie dat was. Een verstandig huwelijk, daar ging het om; aan liefde en romantiek werd niet gedacht. Zelfs de allerrijkste bruiden lieten geen aparte bruidsjurk maken. Zij trouwden wel in een feestelijke jurk, maar die kon iedere kleur hebben. De grote ommekeer kwam in 1840. Toen trouwde de Engelse koningin Victoria in het wit. Ze droeg een eenvoudige witte jurk en als bloemen had ze

Zomerkleren

Het is niet zo vreemd dat mensen in de zomer vaker witte kleren dragen. Het ziet er licht en zomers uit, maar het is ook koeler. Een witte stof kaatst namelijk al het zonlicht terug en neemt niets op. Daarom dragen woestijnvolken ook vaak wit. En er is nog een prettige bijkomstigheid: muggen en vliegen houden niet van wit en koel. Zij zoeken liever verder naar een kleurige en zweterige plek om te landen.

witte oranjebloesem. Wit was voor haar de kleur van de zuiverheid en maagdelijkheid – de bruid had natuurlijk nog niet aan seks gedaan! De bruiloften van koningen en koninginnen hebben altijd veel invloed gehad. Veel meisjes willen trouwen als een prinses. En dat wit, ja, dat sprak tot de verbeelding. Zo werd wit dé kleur voor trouwjurken.

In Japan dragen vrouwen ook een witte jurk als ze trouwen. Maar daar heeft het wit een heel andere betekenis. Het is de kleur van de dood. Als een vrouw trouwt, neemt ze afscheid van haar familie en gaat ze bij haar man wonen. Ze leeft niet meer met haar familie, maar met haar man. Voor haar familie is het daarom alsof ze een beetje doodgaat. En dus draagt ze de kleur van de rouw.

Zwart-wit

Zwart en wit zijn altijd belangrijk geweest. In oude tijden hadden mensen al woorden voor ‘wit’ en ‘zwart’ voordat ze woorden hadden voor andere kleuren. Zwart en wit zijn ook de twee kleuren die het meest bij elkaar horen. Als je vraagt welke kleur hoort bij blauw of bij groen, zal iedereen wat anders antwoorden. Maar als je vraagt welke kleur hoort bij wit, zal het antwoord bijna altijd ‘zwart’ zijn. Wit en zwart horen bij elkaar omdat ze tegengesteld zijn. Wit is het ene uiterste, zwart is het andere uiterste.

Wit is licht, zwart is donker. Wit is dag, zwart is nacht. Wit is de kleur van de geest, van ontastbare dingen; zwart is de kleur van de materie, van tastbare dingen. Die tegenstelling heeft altijd veel betekend voor mensen. Want: hoe verschillend ook, het één kan niet zonder het ander bestaan. Het zijn de twee kanten van het leven, die overal aanwezig zijn. Je ziet dat mooi terug in het oude Chinese yin- en yang-symbool. Yin is het zwarte deel; voor de Chinezen de aardse of vrouwelijke kanten van het leven. Vrouwen brengen kinderen ter wereld, vandaar dat 'vrouwelijk' met 'aards' wordt verbonden. Yang is het witte deel; de geestelijke of mannelijke kanten van het leven. Bij yang wordt gedacht aan scheppende kracht, aan activiteit. Samen zijn yin en yang één.

Zo zijn wit en zwart altijd een teken geweest van de verschillende krachten in het leven. Door die krachten zwart-wit tegenover elkaar te zetten, worden ze goed zichtbaar. Maar in werkelijkheid is het leven meestal niet zwart-wit. Zwart-wit – je weet wel, dat spul wat je kunt opeten – wordt zo genoemd omdat er verschillende smaken in zitten. Maar in het echt is zwart-wit niet zwart-wit, maar bruin. Zo is het met veel dingen. Het is een beetje van dit en een beetje van dat, en het heeft een heel eigen kleurtje. Daarom heeft 'zwart-wit denken' in onze

taal een slechte bijklank. Als je zwart-wit denkt zie je alleen maar de uitersten, niet alles wat daartussenin zit. En meestal is het toch zoals het spreekwoord zegt: de waarheid ligt in het midden.

Hindernis

In Indonesië zie je het wit en zwart terug in speciale doeken die de mensen maken. Banguntulak, heten die doeken. Dat betekent: 'een hindernis opwerpen'. In het midden zit een zwartachtig stuk, met daaromheen een witte rand. Het zwart van aardse en dreigende krachten wordt in bedwang gehouden door de witte rand, die geestkracht betekent. Van oudsher zien Indonesiërs geweven stoffen als een geschenk van de goden; daarom heeft zo'n doek voor hen goddelijke kracht.

Geen kleur?

Soms wordt gezegd dat zwart en wit geen kleuren zijn. Dat komt omdat ze 'achromatisch' zijn: 'niet-kleurig'. Hier komen we terecht bij het breken van het licht (kijk ook op pagina 92). Bij wit en zwart wordt het licht niet gebroken – zo ontstaan de andere kleuren – maar bijna helemaal teruggekaatst (wit) of juist helemaal niet teruggekaatst (zwart). Dat wit en zwart anders zijn dan andere kleuren, merk je als je ze gaat mengen. Als je twee kleuren mengt, krijg je normaal gesproken een andere – derde – kleur. Maar als je wit of zwart bij een kleur doet, verandert die kleur niet echt. Hij wordt donkerder of lichter, maar blijft toch ook zichzelf. Als je rood en blauw mengt krijg je paars, maar als je rood en zwart mengt krijg je donkerrood. Maar ook al zijn wit en zwart niet zoals andere kleuren, toch horen ze er helemaal bij. We zien ze en dus bestaan ze.

BLAUW

De blauwe broek

Het ontstaan van de spijkerbroek

De zon staat hoog aan de hemel; het is heet en stoffig, zó stoffig! Het is 1850, we zijn aan de westkust van Amerika – het Wilde Westen – in het plaatsje Walnut Creek. De jonge handelaar die met paard en wagen de hoofdstraat binnenrijdt, heeft zo langzamerhand veel dorst. Hij wil de bar opzoeken om een biertje te drinken. Maar waar is die? De handelaar vraagt het aan twee mannen die in de hoofdstraat rondhangen. Zoals de meeste mensen zijn ze gekleed in versleten broek en overhemd, hoed op de kop, vestje en laarzen aan, revolver op de heup. Zij vragen hem wat hij in zijn wagen heeft. ‘Canvas,’ antwoordt hij, ‘om wagentekken van te maken, of tenten.’ ‘Tenten hebben we hier genoeg,’ lachen de mannen, ‘een nieuwe broek hebben we nodig.’ Dat klopt: de broeken van de mannen zijn tot op de draad versleten. Net als de meeste broeken in het Wilde Westen, want de mensen doen zwaar werk: ze zijn boer, cowboy, houthakker, spoorwegbouwer of mijnwerker.

Als je dat soort werk doet, willen je broeken wel slijten. Terwijl hij een biertje zit te drinken, bedenkt de handelaar dat het klopt: er zijn broeken nodig in het Wilde Westen, sterke broeken. Dus besluit hij zijn canvas te gebruiken om broeken te maken. Het is een raar plan, maar hij raakt die stof anders toch niet kwijt en per slot van rekening heeft iedereen broeken nodig... Hij vertrekt naar San Francisco en stapt met zijn canvas binnen bij een kleermaker. 'Ik wil dat je hier broeken van maakt. Kan dat?' 'Ja hoor,' zegt de kleermaker, 'wat is de naam?' 'Strauss, Levi Strauss.'

En zo gebeurde het. De broeken werden gemaakt en bleken meteen een succes. Steeds meer mensen liepen in Levi's pants: broeken van Levi. Toch was Levi nog niet tevreden: canvas was wel sterk, maar ook heel stug en hard. Het zat niet bepaald lekker. Hij zou zijn broeken liever maken van een nieuwe stof uit Frankrijk: serge de Nîmes, ook wel denim genoemd. Die stof was net als canvas heel sterk, maar een stuk soepeler. Levi liet het denim naar Amerika brengen en indigoblauw verven, omdat die kleurstof niet duur was en toch aardig goed bleef zitten.

In 1856 werden de nieuwe blauwe denim broeken – blue jeans – voor het eerst verkocht. Er zouden er nog heel veel volgen.

Ondertussen bleef Levi zijn broeken verbeteren. Hij bedacht modellen die beter pasten en manieren om de broeken nog sterker te maken. De mannen die zijn broeken droegen, klaagden er namelijk over dat de zakken uitscheurden als zij er zware gereedschappen – of goud – in deden. Daarom liet Levi vanaf 1873 koperen ‘spijkers’ op de hoeken van de zakken maken, om ze zo te verstevigen. Ook liet hij alle naden dubbel stikken. De blue jeans was de spijkerbroek geworden zoals wij hem nu kennen.

Indigo

Blaauwe planeet *Onze wereld is heel waterig. Zeventig procent van het aardoppervlak is bedekt met water. Dat is eigenlijk doorzichtig, maar lijkt vaak blauw door de weerkaatsing van de blauwe lucht erboven. Daarom ziet onze aarde er vanuit de ruimte blauwig uit en heeft hij de bijnaam ‘blauwe planeet’.*

Al sinds mensenheugenis worden kleren indigoblauw geverfd. Deze kleur werd meestal gehaald uit de bladeren van de indigofera, een plant die makkelijk groeide en niet duur was. Bovendien verkleurde indigo van alle blauwe kleurstoffen het minst. Het vrij donkere blauw is ook een praktische kleur, omdat je er niet zo gauw vlekken op ziet. Dus werden vooral werkkleren indigoblauw geverfd. Boeren en arbeiders overal ter wereld; eeuw na eeuw droegen ze indigoblauw. In het Engels heten arbeiders ook wel ‘blue-collarworkers’ (blauweboordenwerkers), naar de kleur van hun kleding.

Een groot nadeel van indigo was dat het verven behoorlijk ingewikkeld was. Het duurde dagenlang en kon gemakke-

Offer

Er bestond allerlei bijgeloof over het verven met indigo. In Indonesië, op Java, deden de vrouwen een offer van vruchten in het verfbad als de kleur er niet goed uitzag. Zo wilden ze de goden gunstig stemmen. Het hielp echt! Maar misschien kwam dat eigenlijk doordat de fruitsuikers de gisting in het verfbad weer op gang brachten?

lijk misgaan. Rond 1880 werd indigo voor het eerst als synthetische stof gemaakt: de verf kwam niet langer van een plant, maar uit het laboratorium. Er zijn maar liefst dertig manieren om de kleur te maken. Daarvoor worden interessante stoffen gebruikt, zoals formaldehyde, aniline en ratenkruit. Het verven werd makkelijker met synthetische indigo. Toch zag het er op een gegeven moment – zo rond 1950 – slecht uit voor deze kleurstof. Er was nog maar weinig vraag naar, omdat er ondertussen blauwe kleurstoffen beschikbaar waren die minder verkleurden. Net op het moment dat indigo leek te verdwijnen, brak een spijkerbroekenrage los. Daarmee was indigo gered, want spijkerbroeken moesten dat typisch indigoblauwe hebben, dat zo mooi verkleurt door het dragen en wassen. Indigoblauw blijft dus voorlopig in de hele wereld een veel geziene kleur.

Dronken

In Duitsland – en bij ons soms ook – noemen ze iemand die dronken is blauw: ‘Er ist blau’ (hij is blauw.) Dat is begonnen in de tijd dat in Midden-Europa de bladeren van de wedeplant werden gebruikt om stoffen blauw te verven. Dat verven duurde behoorlijk lang. De stof werd in een grote kuip gedaan en de ververs moesten daar dan met hun voeten in stampen, zodat de verf goed zou hechten. Om de wede blauw te laten kleuren was zon nodig én

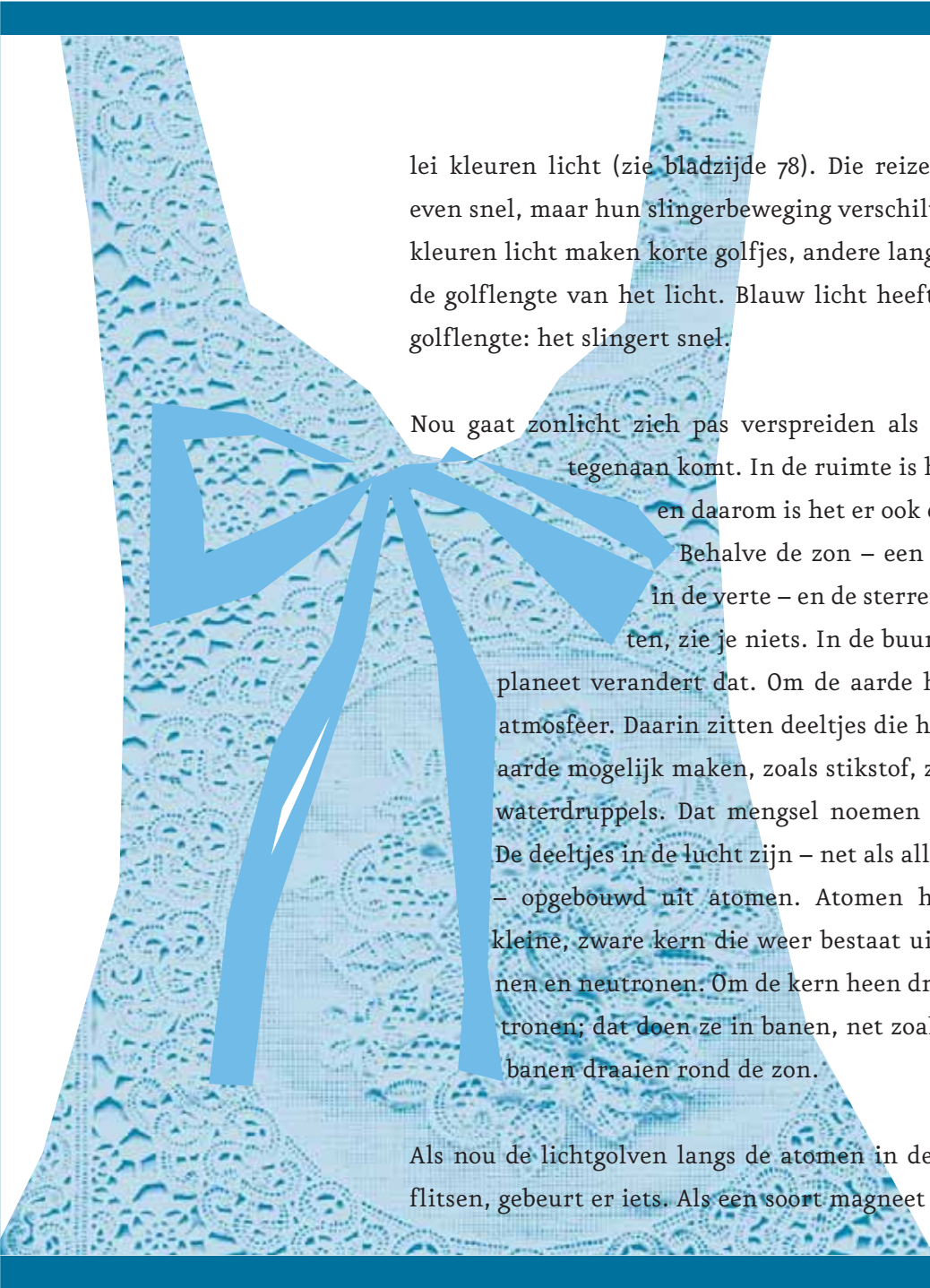
een bijzonder ingrediënt: menselijke urine. Daardoor ging het verfbad gisten en ontstond er alcohol. Die alcohol zorgde dat de indigo-kleurstof loskwam uit de bladeren. De verf werd nog krachtiger als er regelmatig extra alcohol werd toegevoegd. De ververs vonden het zonde om de alcohol direct in het verfbad te gieten, en dus deden ze dat indirect: via hun plas. Dus die mannen maar drinken... en plassen in de verfkuij. Als je een stel dronken ververs zag, wist je het wel: die zijn blauw aan het maken.

Hemelsblauw 1

De lucht is blauw; tenminste, als het niet te bewolkt is. Maar hoe komt dat eigenlijk? Door het breken van het zonlicht, want de lucht zelf heeft geen kleur. Dat breken van het licht is iets bijzonders. Het verhaal begint bij de zon die op een afstand van bijna 150 miljoen kilometer van de aarde haar licht uitstraalt naar alle kanten. De zonnestrallen zijn 'elektromagnetische golven': kleine deeltjes die zich in een vaste slingerbeweging voortbewegen. En dat gaat razendsnel: 300.000 kilometer per seconde! Het zonlicht is daardoor in ruim acht minuten bij de aarde. Het zonlicht ziet er wit uit, maar dat wit is in werkelijkheid een optelsom van aller-

Blauw van de trouw

Blauw is in Europa al heel lang de kleur van de trouw. Misschien had dat ook weer met de blauwe verte te maken (zie bladzijde 96). Als je geliefde vroeger een verre reis ging maken, was hij lang van huis. En dan moest je maar hopen dat hij je al die tijd trouw zou blijven. In Engeland zie je het blauw van de trouw ook terug tijdens huwelijken. Volgens een oude traditie draagt de bruid 'something old, something new, something borrowed, something blue': iets ouds, iets nieuws, iets geleends en iets blauws. Daarom had de Engelse prinses Diana tijdens haar huwelijk met prins Charles in 1981 een blauw lint aan haar parasol en jurk, en zat er blauwe ereprijs in haar bruidsboeket. Het heeft alleen niet geholpen, want al gauw gingen ze uit elkaar...

lei kleuren licht (zie bladzijde 78). Die reizen allemaal even snel, maar hun slingerbeweging verschilt. Sommige kleuren licht maken korte golfjes, andere lange. Dit heet de golflengte van het licht. Blauw licht heeft een korte golflengte: het slingert snel.

Nou gaat zonlicht zich pas verspreiden als het ergens tegenaan komt. In de ruimte is het erg leeg en daarom is het er ook erg donker.

Behalve de zon – een lichte vlek in de verte – en de sterren en planeten, zie je niets. In de buurt van onze planeet verandert dat. Om de aarde heen zit de atmosfeer. Daarin zitten deeltjes die het leven op aarde mogelijk maken, zoals stikstof, zuurstof en waterdruppels. Dat mengsel noemen we ‘lucht’. De deeltjes in de lucht zijn – net als alles op aarde – opgebouwd uit atomen. Atomen hebben een kleine, zware kern die weer bestaat uit protonen en neutronen. Om de kern heen draaien elektronen; dat doen ze in banen, net zoals planeten banen draaien rond de zon.

Als nou de lichtgolven langs de atomen in de atmosfeer flitsen, gebeurt er iets. Als een soort magneet trekken de

golven aan de elektronen, protonen en neutronen. Er wordt aan getrokken en ze vallen weer terug, steeds maar weer, met de golven van het licht mee. Zo ontstaat in het atoom een nieuwe golfbeweging, in hetzelfde patroon als dat van de lichtgolf. Het atoom gaat dus eigenlijk zelf licht uitstralen. En in die straling overheerst het blauw. Dat komt omdat licht met een korte golflengte veel meer deeltjes tegenkomt op zijn pad; ook de kleine deeltjes waar ander licht gewoon voorbij golft. Bovendien brengt een korte golflengte veel meer beweging in de atomen: het trekt en duwt veel vaker. Daarom is de blauwe straling het krachtigst.

Terwijl dit gebeurt, verliest de blauwe lichtgolf die afkomstig is van de zon door al dat trekken en duwen aan kracht. Het is net als fietsen over een weg vol hobbels: dan verlies je snelheid. Zo raakt ook het blauwe licht zijn snelheid kwijt en blijft achter. Dat is dus het verstrooien van het licht in de lucht: het blauwe deel wordt uit de lichtstraal gefilterd en nieuw blauw licht schijnt alle kanten op. De lucht is letterlijk 'stralend blauw'.

Als je naar de blauwe lucht kijkt, zie je het deel van het zonlicht dat is verstrooid of afgebogen. De rest gaat als wit licht door naar de aarde; dat is ons daglicht. De lucht zelf kan trouwens ook behoorlijk wit zijn. Kijk bijvoorbeeld

Lievelingskleur

Als blauw je lievelingskleur is, ben je waarschijnlijk vriendelijk, rustig, betrouwbaar en ordelijk. Je bent niet erg avontuurlijk en houdt niet zo van veranderingen.

maar eens naar de lucht boven een industriegebied; die is nooit helderblauw. Dat komt door vocht en vervuiling in de atmosfeer. Vochtdruppels en vervuilende deeltjes zijn zo groot dat alle golflengten ermee in aanraking komen en verstrooid worden. Dat levert dus wit licht op. Daarom kan de lucht vóór een regenbui fletsblauw zijn en erna helderblauw: het vocht is verdwenen en er wordt niet zo veel wit licht meer verstrooid. Vlak bij de horizon is de lucht ook altijd witter, omdat er laag bij de grond meer vocht en vervuiling in de lucht zitten. Dus nu weet je: hoe droger en schoner de lucht, hoe blauwer de kleur.

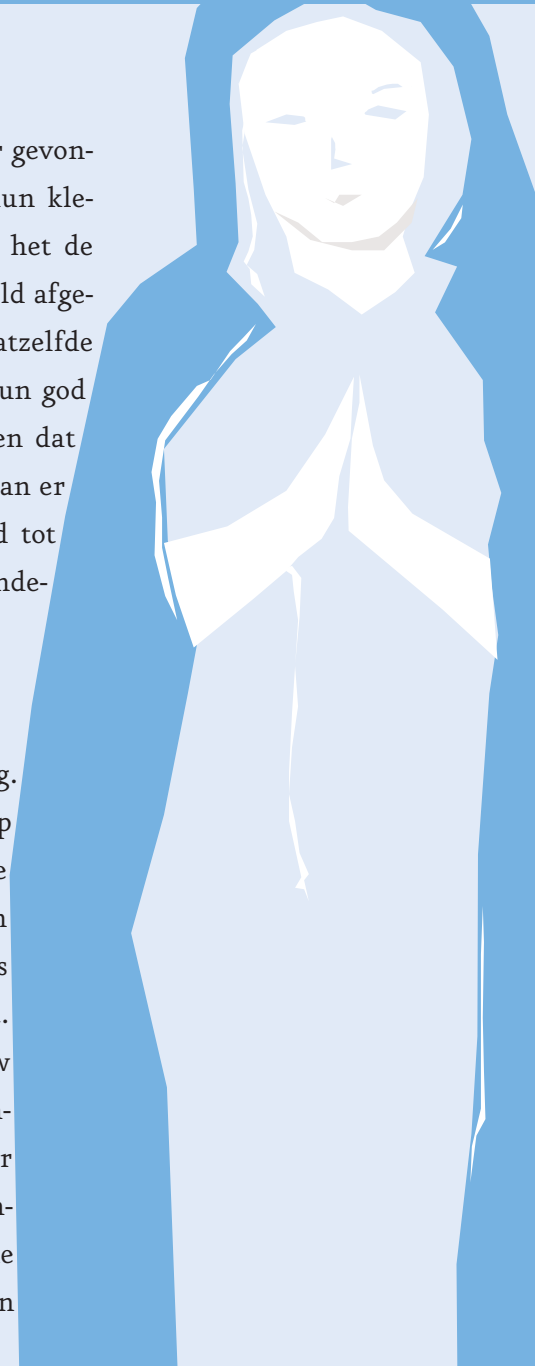
Hemelsblauw 2

Zelfs als je de uitleg hierboven snapt, blijft het ergens toch een mysterie. Het blauw van de lucht heeft iets speciaals. Het is rustgevend. Overal op de wereld zie je blauw terugkomen als symbool voor het hemelse, het bovenaardse, het oneindige. Blauw gaat voorbij alledaagse zorgen en bekrompen gedachten. Het is een kleur van ruimte; om ons heen en in ons eigen denken. Als je ruim denkt, ben je wijs. Je kijkt verder dan je eigen neus lang is, je staat open voor andere mensen en andere gedachten, je blijft nadenken en onderzoeken. Zoals Buzz Lightyear roept in de film *Toy Story*: 'Op naar de sterren, en daar voorbij!', roept blauw een beeld op van onbekende verten.

Mensen hebben blauw ook altijd een nobele kleur gevonden; daarom gebruikten edelen het vroeger in hun kleding en familiewapens. In het oude Egypte was het de kleur van de goden; de god Amun werd bijvoorbeeld afgebeeld met een blauwe huid. In India gebeurde datzelfde met de god Krishna. Noord-Germanen toonden hun god Odin met een blauwe mantel en christenen deden dat met Maria, de moeder van Jezus. Natuurlijk bestaan er allerlei soorten blauw – van donker en dreigend tot licht en ijsig – maar het blijft altijd een heel bijzondere kleur: de kleur van de hemel.

Blauw op straat

Iedere kleur wordt op grote afstand blauwachtig. Hoe verder je kijkt, hoe blauwer het landschap wordt. Dat komt omdat de kleuren door – blauwige – luchtlagen worden bedekt. De Duitsers zeggen dat je praat ‘ins blaue hinein’ – in het blauwe – als je het hebt over dingen waar je niet zeker van bent. Je kletst maar wat in de ruimte. Vaak kom je blauw ook tegen als symbool voor de dood. Het doet denken aan afstand en iemand die doodgaat, gaat voor ons gevoel weg, ver weg. Zo zingt de Belgische zangeres Jo Lemaire: ‘Ik moet varen/op mijn eenzame boot/Zeven jaren/en de zee is zo groot/De wateren

Blauwblauw

Iets blauwblauw laten, betekent iets laten zoals het is. Laat maar rusten, laat het blauw maar gewoon blauw

zijn/zo blauw als de dood.’ Blauw doet ook denken aan koelte of zelfs kou. Misschien komt dat omdat schaduwen – als je goed kijkt – vaak blauwig zijn. Of omdat ijs en sneeuw een blauwe glans hebben. Of omdat onze huid blauwig wordt als we het koud hebben: ‘Ik zie blauw van de kou’. Wat de reden ook is, als mensen in een kamer zitten met veel blauw, onderschatten ze de temperatuur. Het blauw maakt de kamer koeler.

Omdat blauw doet denken aan afstand en aan koelte is het een ordelijke, zakelijke kleur. Je bewaart afstand en je houdt je hoofd koel. Het is dus logisch dat blauw de meest gebruikte kleur is voor uniformen. Iemand die een uniform draagt, moet betrouwbaar overkomen en het blauw helpt daarbij. Vooral omdat de meeste mensen het ook nog eens een prettige kleur vinden; het is in Europa de meest voorkomende lievelingskleur. Dus zijn ook onze politie-uniformen blauw. Je kunt in de kranten zelfs lezen: ‘Er komt meer blauw op straat’. Eigenlijk wordt dan bedoeld: ‘Er komen meer agenten in uniform op straat’!

The blues

‘Ik voel me blauw’ of ‘Ik heb de blauwen’, zo zou je het Engelse ‘I’m feeling blue’ of ‘I’ve got the blues’ letterlijk

kunnen vertalen. Maar dat betekent natuurlijk niets. Wat er met blue bedoeld wordt, is een bepaalde stemming. Iemand die zich blue voelt, is een beetje treurig en somber. Hij vindt het leven niet gemakkelijk.

Blauwtje

'Beter een blauwtje lopen dan een groentje blijven!' Iemand die een blauwtje loopt, wordt afgewezen. En iemand die een groentje is, is nog erg onervaren. Met andere woorden: je kunt beter een keer teleurgesteld worden, dan niets riskeren en ook niets meemaken. De uitdrukking 'een blauwtje lopen' is best logisch: als je je been stoot, heb je een blauwe plek. Je hebt 'een blauwtje' opgelopen.

Voor de negers die rond 1900 in het zuiden van de Verenigde Staten woonden, was het leven zeker niet gemakkelijk. Hun voorouders waren als slaven uit Afrika meegenomen om op de Amerikaanse katoenplantages te werken. Vaak zongen ze samen, om hun hart te luchten en de moed erin te houden. Je begrijpt dat dat geen vrolijke liedjes waren. In 1863 werd de slavernij in Noord-Amerika officieel afgeschaft, maar dat betekende niet dat de problemen voor de zwarte bevolking voorbij waren. Ze werden door de blanken behandeld als tweederangs burgers. Zo moesten ze naar aparte scholen, mochten ze niet voorin de bus bij de blanken zitten en kregen ze de slechtste baantjes. Je zou er blue van worden... In die tijd is de bluesmuziek ontstaan. Blueszangers zingen over alles wat een mens droevig kan maken: hun liefje verlaat ze, ze vinden geen werk, ze voelen zich eenzaam, ze zijn verslaafd aan alcohol, ze worden bedrogen, ze worden gediscrimineerd en vernederd en ga zo maar door. En altijd verlangen ze naar iets wat onbereikbaar lijkt. Het speciale van de blues is dat de treurig-

heid iets moois krijgt. Het leven valt niet altijd mee, maar toch gaan we verder, altijd maar verder...

Blauw bloed

Als wordt gezegd dat iemand 'blauw bloed' heeft, wordt bedoeld dat hij of zij van adel is, dus bijvoorbeeld hertog of gravin is. De uitdrukking is overgewaaid uit Spanje. De Spaanse edelen hadden vroeger een lichtere huidskleur dan de meeste Spanjaarden. Ze stamden af van een lichter gekleurd volk, dat lang geleden naar Spanje was getrokken. Ook trouwden de meesten met Noord-Europese edelen, waardoor hun huid licht bleef. Bovendien bleven deftige mensen in die tijd zoveel mogelijk uit de zon, want een bruine huid betekende dat je buiten werkte en dus arm was. Boeren en handelslui hadden een bruine huid; chique mensen konden het zich veroorloven om binnen te zitten.

De Spaanse edelen waren dus bleek. Door dat bleke vel kon je duidelijk hun aderen zien lopen en die zagen er blauw uit. Dat komt omdat de aderen die je het beste ziet, zuurstof-arm bloed vervoeren; bloed dat op de terugweg is naar hart en longen om zuurstof bij te tanken. Eigenlijk is zuurstof-arm bloed meer paarsig, maar door de roodachtige kleur van de huid lijkt het blauw. Daarom dachten de zongebruinde Spanjaarden dat de edelen blauw bloed hadden...

Turkoois – turquoise

De kleur van de halfedelsteen turkoois – blauwgroen en soms groenblauw – is zo speciaal dat het zelfs een kleurnaam is geworden: turquoise. Turkoois betekent ‘Turkse steen’; de steen werd namelijk via Turkije naar Europa gebracht. De turkoois werd erg bewonderd, vooral om zijn hemelse blauwe kleur. Ging je op reis, dan droeg je de steen als amulet om je hals. Hij zou bescherming bieden tegen allerlei ellende, zoals een valpartij. In die tijd moest je te paard of te voet door onherbergzame gebieden en er dreigde altijd wel een of ander gevaar. Daarom had je de beschermende kracht van het amulet hard nodig.

De turkoois bezat nog andere krachten. Als je de steen om je hals droeg en hij werd dof, moest je oppassen. Dan wist je dat er gevaar dreigde of dat je erg ziek was. En wilde je weten hoe laat het was, dan

hielp de turkoois je ook. Je moest dan de steen aan een hanger tussen duim en wijsvinger boven een glas vasthouden; hij sloeg dan de tijd tegen het glas. Bij drie slagen was het rond drie uur. Of de turkoois nog steeds die bijzondere krachten heeft? Dat zou je zelf moeten uitproberen...

Fris

Blauw vinden we een frisse kleur; het wordt bijvoorbeeld veel gebruikt voor schoonmaakmiddelen en de verpakkingen daarvan. Dat we blauw fris vinden, kun je ook zien aan de reclames op televisie. Als de makers van luiers of maandverband willen laten zien hoeveel vocht hun product opneemt, gebruiken ze het liefst een blauwe vloeistof. Waarom gieten ze geen gele vloeistof in de luier en rode in het maandverband? Getver, nee zeg! Dat is net echt; veel te vies. Maar blauw is lekker fris.

NEWS

Kostbaar slakkenslijm

Waarom paars zo waanzinnig duur was

Eens konden paarse kleren alleen maar gemaakt worden van de kostbaarste kleurstof die er bestond. Paars werd de kleur van de hemel en van het beste van de mensenwereld. Het werd de kleur van koningen en keizers. Maar waarom was dat paars nou zo kostbaar? Het kon alleen gemaakt worden van het slijm van zeeslakken. Voor een gram paarse kleurstof waren duizenden slakken nodig. Paars – purper heette het toen – was daarom een waanzinnig dure kleur.

Voor anderhalf gram purperkleurstof waren maar liefst 12.000 slakken nodig. Daarmee kon je dan net een zakdoek verven. Een koning wilde alleen geen zakdoek, maar een purperen mantel. Hiervoor waren drie miljoen slakken nodig. In de Romeinse tijd kostte het purper verven van een kilo wol 3500 euro, dat is onvoorstelbaar duur. Dat konden alleen koningen en keizers zich veroorloven.

En als zij dan zo'n mantel wilden bestellen, moesten ze wel even geduld hebben. Als de koning zijn bestelling had

Lievelingskleur: paars
Als je lievelingskleur paars is, ben je waarschijnlijk fantasierijk, gevoelig en origineel. Je vindt het wel leuk om een beetje opvallend en bijzonder te zijn. Ben je misschien een tikje arrogant?

gedaan, werd eerst zijde gehaald uit China. De zijde werd met kamelen door de woestijn naar Syrië gebracht. Daar werd het door de beroemde zijdewevers van Damascus geweven tot lappen. Die lappen zijde gingen naar de enige echte purperstad Tyrus om te worden geverfd. Daarna gingen de geverfde stoffen op doorreis naar Alexandrië in Egypte. Daar werd de kleding in elkaar gezet door de beste handwerkslieden van de wereld. Als je erg rijk was, werd je jas ook nog eens versierd met gouddraad. En dan moest het hele pakket nog bij je thuis worden afgeleverd. Dat alles per boot, kameel en paard. Of paars tegen die tijd nog in de mode was, was de vraag.

Hoe kwam het paars uit de slak? Het paars komt uit het slijm van de slak. Het had op zich helemaal geen kleur. De slakken gingen in grote ketels, waar de verfers ze lieten rotten. Dat was goed, want dan kwam er nog meer slijm van de slak. Het stonk verschrikkelijk! Een purperstad kon je al van verre herkennen aan de stank. De purperververen lagen daarom altijd aan de kant van de stad waar de wind meestal vanaf waaide. Als de slakken lang genoeg hadden gerot, werd aan de slijmerige massa zout toegevoegd en werd alles tien dagen lang gekookt. Van paars was nog steeds

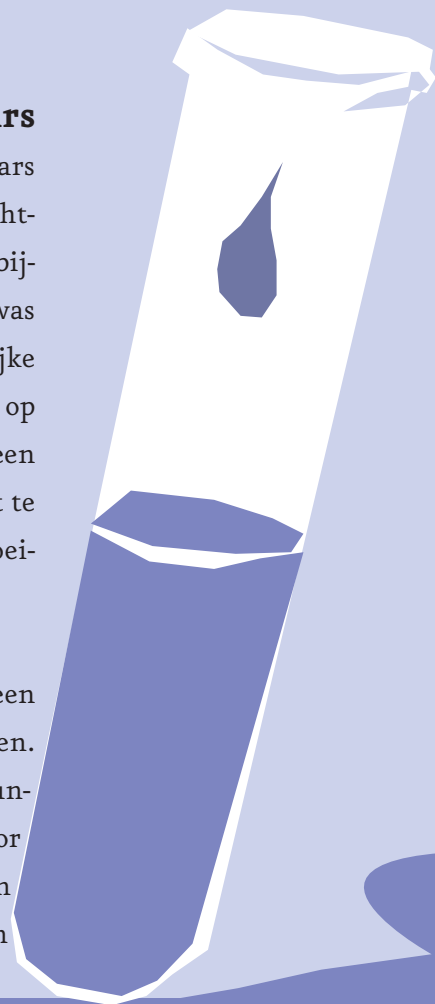
Viola violet
De kleur violet heeft haar naam te danken aan het viooltje – in het engels ‘violet’. Het viooltje was al bij de Grieken populair vanwege haar geur. Dankzij de zoete, verleidelijke geur en paarsblauwe kleur, werd het viooltje al in de oudheid de plant van de liefde. Het blauw in de bloempjes stond symbool voor trouw en echte liefde. Een kind gaf het plantje aan zijn moeder, een bruidegom aan zijn bruid. Viooltjes werden ook bij liefdesbrieven bewaard.

niets te zien, het troepje zag er geel uit. Pas bij het drogen van geverfde lappen in de zon, veranderde geel in rood en tenslotte in purper. Purper noemen ze een lichtechte kleur, omdat het juist door het zonlicht ontstaat. Andere kleuren verkleuren in de zon, worden vaal en verschieten. Purper blijft purper.

Per ongeluk ontdekt: het betaalbare paars

Eeuwenlang zorgde de purperslak ervoor dat er paars gemaakt kon worden. Tot op een dag een jongen van achttien jaar het moderne purper uitvond. Dat was echt bijzonder. William Perkin werkte als scheikundige en was bezig met een nieuw medicijn voor de toen nog dodelijke ziekte malaria. Hij was zo fanatiek dat hij ook thuis op zijn zolderkamer een laboratorium had ingericht. Op een avond in 1856 stond hij op zijn kamertje wat flessen uit te spoelen. Hij liet een druppel vallen in een bak met vloeistof. En toen verscheen de kleur paars.

De stof waarmee hij experimenteerde heette koolteer, een organische stof afkomstig van zeer oude fossiele bomen. Van koolteer bleken duizenden kleuren gemaakt te kunnen worden. Vele scheikundigen werden daarna door Perkins geïnspireerd om nieuwe ontdekkingen te doen op basis van koolteer. Zijn ontdekking leidde niet alleen

**Gemengde kleur,
gemengde gevoelens**

Paars is een wonderlijke kleur. Het is de kleur die is samengesteld uit twee tegengestelde kleuren: rood en blauw. Een warme en een koude kleur bij elkaar. Dit mengelmoesje van uitersten levert veel verschillende tinten paars op: van donker purper tot lichtviolet en zacht lila. In Nederland was er een tijdlang een kabinet dat 'paars' werd genoemd. Het is duidelijk waarom: er zaten partijen in met tegengestelde ideeën. Paars noemen ze ook wel de kleur van de gemengde gevoelens.

tot talloze nieuwe kleuren van kunstmatige stoffen, maar ook tot vele nieuwe geneesmiddelen.

Mooi of niet – mode of niet

Het grappige is dat mensen paars meestal óf heel mooi óf heel lelijk vinden. Paars is ook een echte modekleur: een tijdje populair en dan weer niet. Wie op wil vallen of wil laten zien dat hij anders is, draagt vaak paars. Wat dat betreft is er weinig veranderd. Die paars geklede koningen en koninginnen van vroeger wilden immers ook graag opvallen. In de jaren '60, in de tijd van de hippies, was paars erg populair. De hippies leefden anders en dat lieten ze onder andere zien door hun paarse kleding. Hippies hadden ook aandacht voor het bovennatuurlijke, en paars paste daarbij. 'Flower power' – bloemenkracht – werd die periode wel genoemd.

Ook in de jaren '70 zag je veel paars op straat. Dit was de tijd van het feminisme, de vrouwenbeweging. Vrouwen traden op de voorgrond. Lieten zien dat zij ook wat in hun mars hadden, power en pit.

Cleopatra had purperen zeilen

In het Romeinse keizerrijk mochten alleen de keizer en de keizerin purper dragen, niemand anders. Aan pries-

Paarse dampen
De scheikundige stof jodium is naar het viooltje genoemd. In het Grieks heet het viooltje 'ion', en daar is later de naam jodium uit ontstaan. Maar waarom is jodium nou juist genoemd naar deze plant? Als je jodium verhit, komen er paarse dampen vrij. Vandaar.

ters of mannen met hoge functies werd het toegestaan een paarse streep op hun kleren te hebben. Droeg je als gewone burger purper, dan stond daar zelfs de doodstraf op. Dat was begonnen met keizerin Cleopatra uit Egypte. Zij wilde een wit voetje halen bij Julius Caesar, heerser over Rome. Ze nodigde hem uit in haar huis, dat helemaal versierd was met purper. Bovendien had ze het hele zeil van haar schip purper laten verven. Dat moet een flinke duit gekost hebben! Keizer Julius Caesar was verrukt van het purper en ging naar Rome terug met een purperen toga. Alleen hij mocht zo iets dragen, zijn volk niet. Hij vond paars zo mooi, dat hij voortaan met paarse inkt zijn handtekening zette op belangrijke documenten. Eeuwenlang bleef purper een kleur van de macht.

Magie en tovenaars

Omdat het zo'n vreemde, ongrijpbare kleur is, is paars ook een bovennatuurlijke kleur. Mensen met bovennatuurlijke krachten – heksen, tovenaars en magiërs – droegen paars. Hoewel keizers het volk hadden verboden om paars te dragen, durfden ze het heksen niet te verbieden. Die gingen gewoon hun gang, want ze hadden toch allerlei geheime krachten. Zelfs de keizers durfden er niet tegenin te gaan. De paarse drankjes die door heksen werden gebrouwen, waren berucht. Ging het om een liefdes-

Ultra ultra violet

Wie kent alle kleuren van de regenboog? We onderscheiden er zeven: rood, oranje, geel, groen, blauw, indigo en violet. Die kleuren zien we, maar we zien niet alle kleuren die er zijn.

Ultraviolet is te vinden na de laatste kleur van de regenboog: violet. Het is een kleur die wij niet met het blote oog kunnen zien. Maar ook al kunnen we de kleur niet zien, het ultraviolette licht heeft toch veel invloed op ons. Het kleurt onze huid lekker bruin bij het zonnen. De straling heeft ook schadelijke effecten, je kunt er huidkanker van krijgen.

Door veel zonlicht wordt onze huid rimpelig en verweerd, dat kun je goed zien aan het gezicht van een zeeman die veel buiten is. Maar ook andere dingen verkleuren, verbleken en verweren door ultraviolet licht zoals gordijnen en kleding.

drank of om een boze bezwering? Paarse drankjes werden vroeger gretig gedronken. Heksen plukten paarse planten en vruchten in het bos, zoals viooltjes, jeneverbes, braam of druif. Veel van die planten en vruchten hadden geneeskundige krachten. Maar een heks had natuurlijk ook kwaadwillende brouwsels in haar voorraadkast. Een brouwsel van vlier ging iedereen graag uit de weg.

Paarskijkers

Paars komt in de natuur veel voor. Het is een populaire kleur bij insecten. Op paarse planten komen allemaal beestjes af, zoals vlinders, hommels en bijen. Het is daarom leuk om paarse bloemen in de tuin te hebben, ze zitten vol kleur én vol leven. Insecten kunnen ook kleuren zien, maar ze zien er nog meer dan wij. Bijen zien bijvoorbeeld ultraviolet, die kleur die wij met het blote oog niet kunnen zien. Wat wij als een gele bloem zien, ziet een bij als een paarse bloem. Wie heeft het bij het rechte eind? De bij, want de bloem is echt violet, maar wij zien dat niet. Wij nemen de bloem waar als een gele bloem.

Violtjessuiker

Toen er nog geen suiker was, werden viooltjes gebruikt als zoetmiddel. Gefrituurde viooltjes waren een lekkernij. Ook nu nog gebruiken ze kunstmatige viooltjesaroma in snoep en taart.

ROZE

Roze is dé meidenkleur

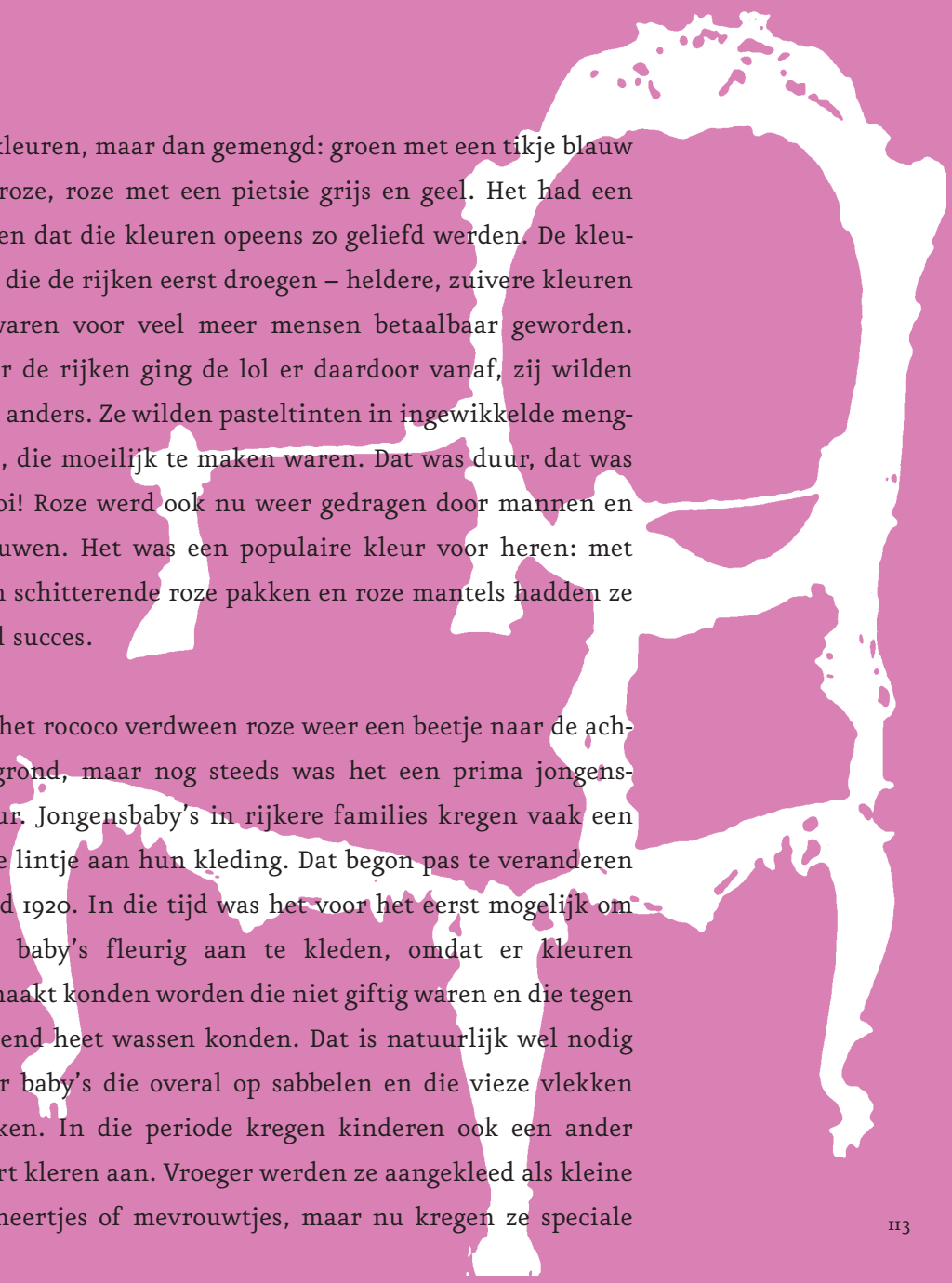
Dus jongens haten het...

Neem een babyjongetje en een babymeisje en vraag aan een willekeurige voorbijganger welke kleur erbij hoort: roze of blauw. Dan is het antwoord waarschijnlijk: 'roze hoort bij het meisje, blauw hoort bij het jongetje'. Het lijkt zo gewoon dat je haast zou denken dat het altijd zo geweest is. Maar dat is niet zo. Pas een kleine honderd jaar geleden werd roze een meisjeskleur; voor die tijd was het eerder een kleur voor jongens. Roze voor jongens? Jazeker, want rood was een mannelijke kleur – sterk en agressief – en roze was een afgezwakte, kinderlijke versie van rood. Maar wat was dan de kleur voor meisjes? Juist, dat was blauw. Blauw was de kleur die hoorde bij Maria, de moeder van Jezus, en volgens de katholieke traditie was lichtblauw daarom de kleur van kleine meisjes. Op sommige oude schilderijen zijn dus jongens met roze kleren te zien: Jezus als klein kindje, maar ook zoontjes van edellieden. Meisjes droegen ook wel eens roze, maar de kleur hóorde toch eigenlijk meer bij jongens.

In de achttiende eeuw was roze extra populair in deftige kringen, zeker ook voor mannen. Die periode heet het rococo. In het rococo waren de mensen gek op zachte pas-

Roos

Van alle kleuren zijn er drie die hun naam te danken hebben aan een bloem: violet, lila en roze. Violet komt van het viooltje, lila van sering (die heten in het Engels 'lilac') en roze van de roos. In het Frans heten de roos en roze zelfs hetzelfde: rose. Rose is daar ook een meisjesnaam, net als in de meeste andere landen. Bij ons hebben we ook Rosa's en Roosjes. Roze, rozen en meisjes: het schijnt bij elkaar te horen.

telkleuren, maar dan gemengd: groen met een tikje blauw en roze, roze met een pietsie grijs en geel. Het had een reden dat die kleuren opeens zo geliefd werden. De kleuren die de rijken eerst droegen – heldere, zuivere kleuren – waren voor veel meer mensen betaalbaar geworden. Voor de rijken ging de lol er daardoor vanaf, zij wilden iets anders. Ze wilden pasteltinten in ingewikkelde mengsels, die moeilijk te maken waren. Dat was duur, dat was mooi! Roze werd ook nu weer gedragen door mannen en vrouwen. Het was een populaire kleur voor heren: met hun schitterende roze pakken en roze mantels hadden ze veel succes.

Na het rococo verdween roze weer een beetje naar de achtergrond, maar nog steeds was het een prima jongenskleur. Jongensbaby's in rijkere families kregen vaak een roze lintje aan hun kleding. Dat begon pas te veranderen rond 1920. In die tijd was het voor het eerst mogelijk om ook baby's fleurig aan te kleden, omdat er kleuren gemaakt konden worden die niet giftig waren en die tegen kokend heet wassen konden. Dat is natuurlijk wel nodig voor baby's die overal op sabbelen en die vieze vlekken maken. In die periode kregen kinderen ook een ander soort kleren aan. Vroeger werden ze aangekleed als kleine meneertjes of mevrouwtjes, maar nu kregen ze speciale

kinderkieren aan, die makkelijk zaten. Voor jongens waren dat donkerblauwe matrozenpakjes, afgekeken van de marine. Daarom kregen jongensbaby's ook blauw aan, maar dan de lichte versie ervan. Nu kropen dus de eerste hippe jongens rond in lichtblauwe kruippakjes, maar hoe moest dat dan met de meisjes? Die kregen roze aan, de kleur die altijd al zo mooi was geweest naast lichtblauw. En eigenlijk paste roze toch ook wel erg goed bij meisjes, zo lief en zoet. Geleidelijk werd roze de kleur voor baby-meisjes en lichtblauw de kleur voor babyjongens. Alleen in katholieke streken in bijvoorbeeld België, Zwitserland en Italië, hielden mensen soms vast aan de traditionele kleuren: roze voor een jongetje en blauw voor een meisje.

Ondertussen werd roze meer en meer een meidenkleur. De eerste roze-voor-vrouwen-rage was er in de jaren vijftig. Vrouwen gingen massaal een nieuwe, knallende kleur roze dragen. 'Shocking pink' werd die kleur genoemd: schokkend roze. Of 'hot pink': heet roze. 'Think pink', denk roze, was het motto in die tijd. Sindsdien is roze nog wel vaker in en weer uit de mode geweest, maar altijd voor meisjes en vrouwen. Roze werd de lievelingskleur van veel kleine meisjes: roze kamers, roze kieren, roze speelgoed, roze balletpakjes. Geen enkele andere kleur ging zó duidelijk horen bij één van de twee seksen. En

Een roze bril

'Hij kijkt door een roze bril': als je dat over iemand zegt, is hij verliefd. De hele wereld – maar vooral zijn geliefde – ziet er lief en mooi uit. Volgens het spreekwoord maakt liefde blind. Als je verliefd bent, heb je alleen oog voor de goede eigenschappen van die ander, niet voor de vervelende trekjes. Je voelt je roziger en zo zie je er ook uit: je hart klopt sneller, je bloed stroomt sneller, je huid wordt roziger. Rood is de kleur van de hartstochtelijke liefde, roze is de kleur van de tedere liefde. Het is de kleur van romantiek, van lief zijn voor elkaar, van zitten op een roze wolk. En de harde werkelijkheid? Nou, die komt vanzelf wel weer om de hoek kijken: weg roze bril.

Wit en rood

Als je wit en rood mengt, krijg je roze. Neem je veel wit en weinig rood, dan heb je lichtroze. Dát is nou nog eens een kinderlijk kleurtje. Het doet denken aan iets dat pasgeboren is: een baby, een biggetje of een kaal jong vogeltje. Hulpeloos, klein, teer, zacht. Als volwassenen lichtroze aantrekken, is het alsof ze zeggen: kijk, ik ben lief en onschuldig! Maar knalroze is juist brutaal. Daar zit veel van het vurige rood in en nog maar weinig van het onschuldige wit. Het is een sexy kleur. Zo hartsochtelijk als rood zal roze nooit worden, maar het kan er wél dichtbij komen.

naarmate roze meer een meidenkleur werd, wilden jongens er minder mee te maken hebben. Toch is roze niet helemaal van de baan als mannenkleur, maar dat hangt wel af van de mode. Er zijn tijden geweest dat roze absoluut niet kon, maar de laatste jaren is dat wat minder. Zo hier en daar zie je een man met een zachtroze overhemd en mannen die in de showbusiness zitten, trekken nog wel eens een felroze pak aan. Maar een man in het roze blijft opvallen, want hij draagt tenslotte een meidenkleur. Tenminste, dat vinden wij nu.

Roze voor homo's

Roze, die typische vrouwenkleur, is ook de kleur van homoseksuele mannen geworden. Dat is begonnen in Duitsland voor de Tweede Wereldoorlog, toen de nazi's aan de macht waren. De nazi's wilden van Duitsland een Arisch land maken, met alleen maar 'echte Duitsers'. Iedereen die niet Arisch was, iedereen die het niet met ze eens was en iedereen die op de een of andere manier afwijkend was, werd gezien als bedreiging en moest worden afgevoerd. Homo's dus ook. Want ja, mannen die met mannen vreeën, dat paste niet in het Duitse plaatje. Homo's kregen geen blonde arische kindertjes en voor het leger waren ze ook al niet geschikt: de nazi's dachten dat homoseksualiteit besmettelijk was en vonden homo's veel

La vie en rose

De Fransen hebben helemaal geen bril nodig om een roze wereld te zien. Zij zeggen gewoon 'je vois la vie en rose': 'ik zie het leven in roze'. De Franse zangeres Edith Piaf schreef er jaren geleden een liedje over, dat wereldberoemd is geworden en door velen is gezongen. Ze vertelt hoe de liefde haar dat roze gevoel geeft: 'Quand il me prend dans ses bras / Il me parle tout bas / Je vois la vie en rose.' In het Nederlands: 'Als hij me in zijn armen neemt / en hij heel zacht tegen me praat / Zie ik het leven in roze.' Zucht... Zwijmel...

te verwijfd. Er kwamen wetten die homoseksualiteit verboden. Zo'n 100.000 homomannen werden vastgezet in gevangnissen, zo'n 10.000 in concentratiekampen. In de kampen moesten ze een roze driehoek dragen, zodat ze steeds als homo herkenbaar waren. Homoseksuele Joden kregen een Davidster in geel en roze. De Duitsers kozen waarschijnlijk roze juist omdat het een vrouwenkleur was. Tussen de 5.000 en 10.000 homoseksuelen kwamen om het leven door de Nazi's.

Bij ons was homoseksualiteit niet verboden, maar het was zeker ook niet geaccepteerd. In de jaren zeventig kwamen homo's steeds openlijker uit voor hun geaardheid. Ze hadden er genoeg van om altijd maar verstoppertje te moeten spelen, ze wilden zichzelf zijn! Ze gingen een roze driehoek dragen om te laten zien dat ze homo waren. Het merkteken dat eens was bedoeld als schande, werd met trots gedragen. Roze werd dé kleur van de homobeweging. Roze Filmdagen, het Roze Aktiefrent, Roze Zaterdag, het Roze Bericht: het bestaat allemaal, en nog veel meer. Maar hoe hard homoseksuele mannen en vrouwen ook hun best hebben gedaan om geaccepteerd te worden, het is maar gedeeltelijk gelukt. Discriminatie komt nog steeds veel voor.

Roze trui

Er zijn nog andere mannen die roze dragen: mannen die de Giro d'Italia winnen. De Giro d'Italia, zeg maar de Italiaanse Tour de France, is een enorm zware wielrenwedstrijd. De wielrenners rijden in zo'n drie weken zowat 3500 kilometer, soms tegen steile bergen op. Je moet echt beresterk zijn om dat te kunnen. En als dan zo'n stoere vent als eerste binnenkomt, krijgt hij dus een roze trui. De wielrenner die na drie weken de 'maglia rosa' of roze trui mag aantrekken, is in Italië voor altijd beroemd. De roze kleur is afkomstig van de sportkrant *Gazzetta dello Sport* – de organisator van de Giro d'Italia – die wordt gedrukt op roze papier. De 'corsa rosa' – roze koers – is voor de Italianen een echt volksfeest, natuurlijk met veel roze versieringen.

Té zoet

Lieve meisjes, zachte make-up, zoet snoep, schattige rozen. Omdat roze zo zoet, zo lief, zo braaf is, heeft de kleur iets overdrevens. Het klopt niet met de realiteit, het is te zoet om waar te zijn. Het is daarom ook de perfecte kleur voor kitsch: een soort sentimentele volkskunst. Kitsch is het boeket roze plastic rozen, het is het goedkope schilderijtje van het zigeunerjongetje met een traan in zijn ogen, het zijn de herderinnetjes van roze en mint-

groen porselein, het is een suikerspinkapsel en een roze Disney-kasteel. Van kitschdingen worden er meestal veel gemaakt, ze zijn niet duur. Kitsch heeft tierlantijnen, kitsch is druk. Liefhebbers van kunst vinden kitsch meestal foeilelijk, ze vinden het getuigen van slechte smaak. Andere mensen vinden het juist prachtig, ze zetten hun huis er het liefst vol mee. En dan heb je ook nog mensen die het mooi en lelijk tegelijk vinden, ze vinden het eigenlijk mooi van lelijkheid. 'Camp', heet dat dan weer. Een Amerikaanse kunstenaar, Jeff Koons, heeft de Nederlandse kunstwereld geschokt door een enorm kitscherig roze varken te verkopen aan het Stedelijk Museum in Amsterdam. Dat kitschvarken was al erg genoeg, maar het museum betaalde er ook nog ruim 200.000 euro voor. Ja, over smaak valt niet te twisten!

Aura

Ieder mens heeft een aura. Huh, een aura? Ja, een aura. Onzichtbaar voor de meeste ogen hebben we allemaal een energieveld om ons heen. De meeste wetenschappers vinden het maar onzin, die geloven niet in dat energieveld. Maar veel anderen – onder wie ook wetenschappers – denken dat het best kan. Het aura is volgens hen een elektromagnetisch veld. Zoals een magneet onzichtbare energiebanen om zich heen heeft, zo hebben wij mensen dat

ook. En die energiebanen hebben kleuren: alle kleuren die je maar denken kan. Er zijn mensen die aura's zien. Als ze naar een ander kijken, zien ze de meest prachtige kleuren.

Ieder aura is weer anders. Net als een vingerafdruk, is een aura uniek: er bestaat er maar één van op de hele wereld. Maar het aura verschilt ook per moment: ben je rustig of druk, geërgerd of vrolijk? Het aura laat het zien. Volgens kenners wijst bijvoorbeeld donkerrood op daadkracht, wilskracht, mannelijkheid of woede. Blauw wijst op rust, toewijding, wijsheid, stabiliteit, afstandelijkheid of eenzaamheid. Roze, de kleur waar we het nu over hebben, wijst op fijngevoeligheid, zachtaardigheid, vrouwelijkheid, tederheid, onvoorwaardelijke liefde, ontvankelijkheid, verzoening, harmonie, sentimentaliteit en verlangen. Het soort roze maakt ook nog veel verschil. Zo zou iemand met veel helderroze in het aura een echte vredesstichter zijn, een steun zijn voor iedereen die kwetsbaar is en een speciale band hebben met kinderen en dieren. Zit er veel hardroze in het aura, dan kan dat wijzen op sentimentaliteit en een grote bezitterigheid ten opzichte van anderen. Een doorzichtig roze kan wijzen op emotionele uitputting, ontstaan door een te grote betrokkenheid bij anderen. Een wazig roze zou te zien zijn als iemand geen eigen keuzes kan maken en leunt op het oordeel van anderen.

B

R

I

UINN

Een bruin brouwsel

De geschiedenis van Coca-Cola

De meest gedronken frisdrank ter wereld is bruin: Coca-Cola. Coca-Cola is in 1886 uitgevonden door John S. Pemberton uit Amerika. Hij noemde zichzelf graag dokter, hoewel hij dat niet

echt was. Hij werkte als apotheker en verkocht allerlei pilletjes en poedertjes. Zijn meest succesvolle product was een drank die Pemberton's French Wine Coca heette. Het werd aangeprezen als medicijn dat de zenuwen kalmeerde en somberheid en vermoeidheid verjoeg. In het drankje zaten bladeren van de Zuid-Amerikaanse cocaplant en Afrikaanse kolanoten. Die planten bevatten cocaïne en cafeïne; twee stoffen met

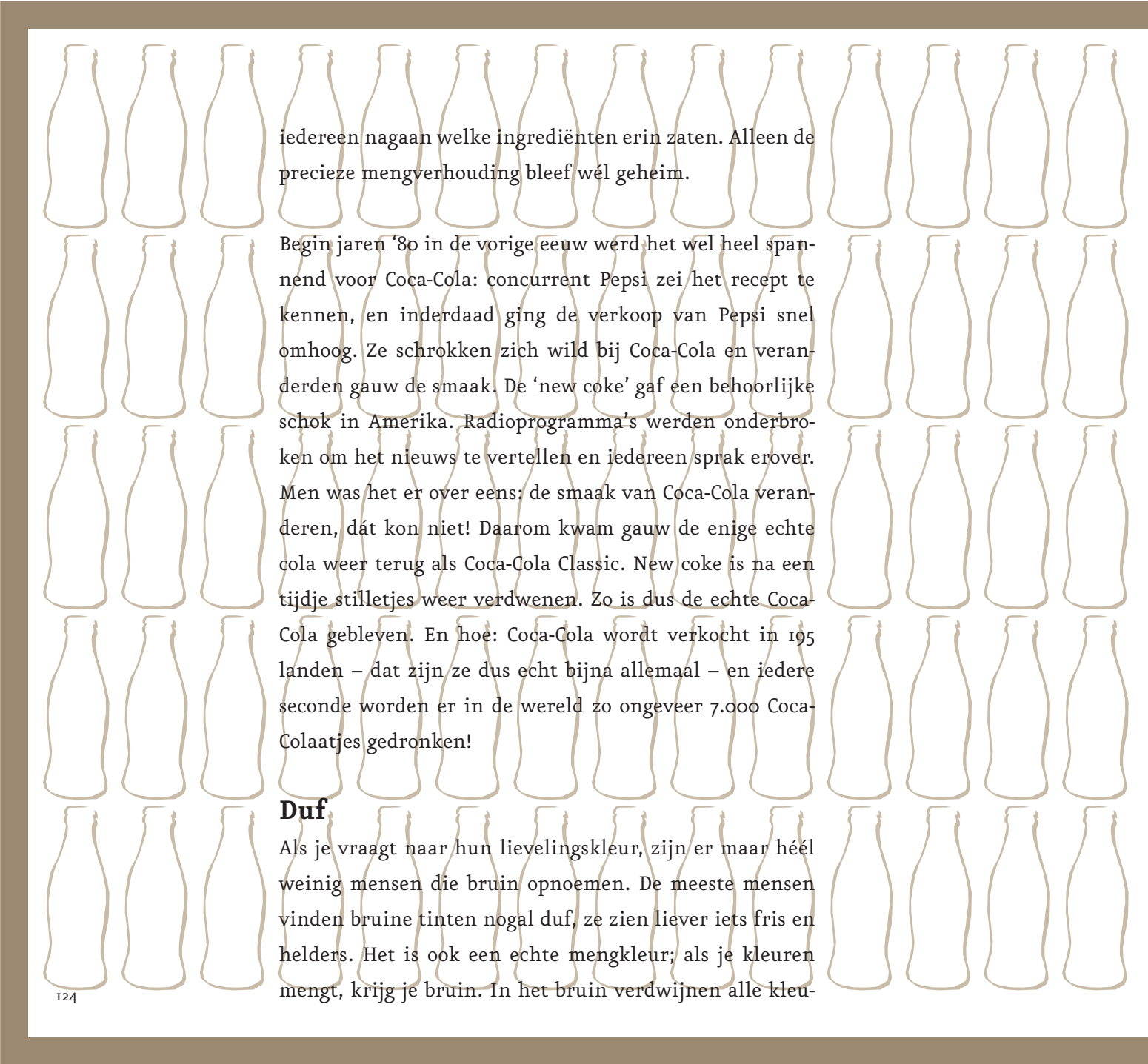
een opwekkende werking. Het geeft een opkikker. Er zat ook alcohol in Pembertons drankje, maar dat werd een probleem toen de regering alcohol verbood. Daarom wilde hij er een drankje zonder alcohol van maken, een frisdrank dus. Die waren in die tijd in de mode; allerlei siropen werden gemengd met soda. Doc Pemberton maakte een bruine frisdrank met het cocablad en de kolanoot: Coca-Cola.

Coca-Cola was een bijzondere frisdrank, al was het alleen al door de cafeïne en cocaïne die erin zat. Vooral cocaïne kan verslavend zijn. Daarom werd de wagen die de Coca-Cola vervoerde ook wel de

Je kunt ergens een donkerbruin vermoeden van hebben. Je vermoedt dan dat iets zo is, en daar ben je niet echt blij mee. Dat donkerbruin is kennelijk onheilspellend.

‘dope-waggon’ genoemd: de drugswagen. Rond 1900 werd de cocaïne weggelaten, de cafeïne bleef. Niet zoveel hoor: in een liter cola zit ongeveer evenveel cafeïne als in een kop koffie. Hoewel Coca-Cola geen cocaïne meer bevatte, dachten mensen lange tijd dat dat wel zo was. Dat kwam ook doordat het recept van Coca-Cola zorgvuldig geheim werd gehouden. De Coca-Cola-fabrikanten deden er graag geheimzinnig over, want daardoor werd iedereen extra nieuwsgierig. Zo vertelde men dat er op de hele wereld steeds maar twee mensen waren, die wisten hoe je de juiste smaak kreeg. Coca-Cola werd razend populair, en velen probeerden het na te maken. Er kwamen allerlei nep-cola’s op de markt, met namen als Caro-Cola, Coca-Kola,

Koka-Nola, Koka-Kola, Sola Cola, Loco-Cola, Toca-Cola. Maar niets smaakte als de enige echte cola. Langzamerhand kwam het geheim van de Coca-Cola-makers echter in gevaar. Door chemische analyse kon

iedereen nagaan welke ingrediënten erin zaten. Alleen de precieze mengverhouding bleef wél geheim.

Begin jaren '80 in de vorige eeuw werd het wel heel spannend voor Coca-Cola: concurrent Pepsi zei het recept te kennen, en inderdaad ging de verkoop van Pepsi snel omhoog. Ze schrokken zich wild bij Coca-Cola en veranderden gauw de smaak. De 'new coke' gaf een behoorlijke schok in Amerika. Radioprogramma's werden onderbroken om het nieuws te vertellen en iedereen sprak erover. Men was het er over eens: de smaak van Coca-Cola veranderen, dát kon niet! Daarom kwam gauw de enige echte cola weer terug als Coca-Cola Classic. New coke is na een tijdje stilletjes weer verdwenen. Zo is dus de echte Coca-Cola gebleven. En hoe: Coca-Cola wordt verkocht in 195 landen – dat zijn ze dus echt bijna allemaal – en iedere seconde worden er in de wereld zo ongeveer 7.000 Coca-Colaatjes gedronken!

Duf

Als je vraagt naar hun lievelingskleur, zijn er maar héél weinig mensen die bruin opnoemen. De meeste mensen vinden bruine tinten nogal duf, ze zien liever iets fris en helders. Het is ook een echte mengkleur; als je kleuren mengt, krijg je bruin. In het bruin verdwijnen alle kleu-

ren. Zuiver rood bestaat en ook zuiver geel of zuiver blauw; maar zuiver bruin? Misschien denken we bij bruin wel terug aan de schilderijen die we maakten als kleuter, waarin als je niet oppaste alle kleuren zich vermengden tot een vuil kleurtje: bruin. Toch is bruin in de natuur een veel voorkomende kleur. Zand, aarde, noten, boomstammen, konijnen, tarwekorrels, torren, koffiebonen, poep, de huid en haren van een mens; overal zie je tinten bruin. Vaak is bruin een goede schutkleur, dus scharrelen er allerlei bruine diertjes rond, lekker onopvallend. Monniken in sommige kloosters dragen ook bruine pijen om vooral niet op te vallen. Het is een teken van nederigheid; ik wil de aandacht niet op mezelf vestigen, want ik vind mezelf niet zo belangrijk. Ook gebruiken mensen graag bruin in hun huizen – bijvoorbeeld houten meubels – en in hun kleren. Maar dan doen ze er meestal wel een andere kleur bij om het leuk te maken. De meeste mensen hebben dus best graag bruin om zich heen, maar als losse kleur vinden we het doorgaans toch minder.

Toch wel gezellig

Bruin is toch ook wel gezellig: een bruin café is zo'n echt ouderwets café met donkere kleuren en kledjes op tafel. Tuttig, maar leuk!

Oorlog

Na de Tweede Wereldoorlog – tussen 1940 en 1945 – konden veel Nederlanders geen bruine kleren meer zien. De Duitse 'Sturmabteilung' droeg namelijk bruine uniformen. Die kleur was gekozen omdat bijna iedere Duitse

man wel een bruin pak had. Bruin was dé kleur voor alle-daagse kleren. Hitler, die de baas was in Duitsland, wilde dat iedereen kon zien dat heel veel Duitsers bij zijn partij hoorden. En een uniform is natuurlijk een goede manier om te laten zien dat je ergens bij hoort. Door bruin als kleur te kiezen, maakte de partij van Hitler het de Duitse bevolking gemakkelijk om een uniform te dragen. Iedereen die wilde laten zien dat hij voor Hitler was, kon zijn eigen bruine pak aantrekken. Gewoon een bruin hemd erbij en klaar was het uniform. Toen Hitler eenmaal de oorlog was begonnen en Nederland had bezet, droegen Nederlanders die hem steunden ook wel bruine pakken. In de Tweede Wereldoorlog werden zes miljoen joden vermoord door de Duitsers; in totaal kwamen 50 miljoen mensen om. Als je probeert je voor te stellen hoe erg die oorlog is geweest, snap je wel waarom bruine kleren naderhand niet bepaald populair waren.

Bruine mensen

Als je goed kijkt, zie je dat mensen eigenlijk allemaal bruin zijn. We zijn niet zwart, wit, geel of rood, maar donkerbruin, lichtbeige, middenbruin of rozig beige. Een enkeling is bijna wit of bijna zwart, maar iets van bruin zit er eigenlijk altijd wel in. Hoe bruin we zijn, hangt af van de hoeveelheid pigment in onze huid; de stof die

bruin kleurt als de zon schijnt en zo een beschermend laagje vormt. Er zijn enkele mensen die een uitzonderlijk witte huid hebben; albino's worden ze genoemd. Hun lichaam heeft bijna geen pigment en zij kunnen dus slecht tegen de zon. Maar gelukkig zijn de meeste mensen beter beschermd, en dus bruin.

Vreemd genoeg heeft in veel tijden en op veel plaatsen gegolden: hoe lichter je huid, hoe beter dat was. Vroeger wilden mensen in Europa ook zo wit mogelijk zijn, want bruine mensen waren werkende mensen. Die moesten in de buitenlucht de kost verdienen. Een voornaam persoon beschermde dus zijn huid; vooral de dames liepen met parasols, hoeden en sluiers, om maar zo blank mogelijk te blijven. Wit was deftig. Dat vinden we tegenwoordig vreemd, want nu willen we graag lekker bruin worden. Dat is begonnen in de tijd dat het juist weer een teken van welvaart was als je op verre vakanties kon, naar warme landen. Mensen gaan uren liggen bakken en braden aan het strand, draaiend als een kippetje in de grill. Dat is best wonderlijk als je nagaat dat te veel zon helemaal niet goed is. En terwijl we ons lekker bruin laten branden, wordt er op mensen die van nature bruin zijn vaak nog neergekeken. Over vreemd gesproken...

Te duur

Als een kind iets nieuws wil hebben en zijn ouders zeggen 'dat kan bruin niet trekken', heeft dat kind pech. Het is te duur, ze kunnen het zich niet veroorloven. Bruin was vroeger vaak de naam van het paard, en het paard moest de kar trekken. Als Bruin het niet kon trekken, bleef de kar gewoon staan.

Waarom poep bruin is

Het is bruin en je hebt er heel vaak mee te maken: poep. Poep is iets heel normaal, het is gewoon het afval dat overblijft als je gegeten hebt. Je eten gaat via de slokdarm naar je maag, en daarna naar je dunne darm. Daar wordt het meeste eten verteerd. De nuttige voedingsstoffen worden opgenomen in je lichaam. Wat overblijft – een waterig soort derrie – gaat door naar je dikke darm, waar het wordt ingedikt tot poep. Je darmen maken gebruik van gal, die afkomstig is van je lever. Gal is geelgroen van kleur

Lievelingskleur:
bruin

Maar heel weinig mensen noemen bruin als lievelingskleur. Als jij bij die weinigen hoort, ben je waarschijnlijk iemand die met twee benen op de grond staat. Je bent standvastig en houdt niet van onzin. Je voelt je verbonden met de aarde en de natuur en je houdt van huiselijkheid.

en het is nodig om vet af te breken. Nou zitten je darmen vol met bacteriën die je etensresten verteren. Die bacteriën zijn gek op de geelgroene kleurstof die in gal zit. Zij eten die op en als zij het verteerd hebben, poepen ze de resten weer uit. Die resten zijn bruin.

Zonder de bacteriën zou je poep gelig of groenig zijn. De bruine kleur van je drol is dus eigenlijk bacterie-poep.

Verder zit er vooral veel water in die drol – 75% – en zout, vet, vezels en bacteriën. De meeste mensen vinden poep vies, en niet zo'n beetje ook. Nou is het natuurlijk

ook zo dat poep stinkt. De bacteriën in je darmen poepen niet alleen, maar laten ook winden, zou je kunnen zeggen: ze scheiden gas af. Dat gas kan behoorlijk stinken, zoals iedereen weet die wel eens een wind laat – iedereen dus. Datzelfde gas komt ook in de poep terecht, die daardoor een beetje luchtig wordt en gaat stinken. Waarschijnlijk vinden we vooral daarom poep zo smerig.

Vlobruin

Heb je wel eens gehoord van vlobruin? Jij waarschijnlijk niet, maar de mensen die woonden aan het hof van de Franse koning Lodewijk XVI zeker wel. Het was tegen het einde van de achttiende eeuw en de koning was gek op de kleuren van de vlo, de ‘couleurs de puce’. En dus vonden ook alle hovelingen vlobruin schitterend, reuze chique. In een almanak uit 1779 staat hoe een dame enthousiast een dode vlo toont: ‘Kijkt u eens, beste dames, de kleur van deze vlo! Het is een zwart dat geen zwart is, een bruin dat meer dan bruin is, maar bepaald een kostelijke kleur.’ Vlobruin had je in allerlei soorten; de namen waren natuurlijk gekozen door de koning. Zo had je bijvoorbeeld ‘oude vlo’, ‘jonge vlo’, ‘vlooiëkop’, ‘vlooiëdij’ en ‘vlooiërug’. Waar je ook keek, overal zag je kleren in deze tinten. Zouden die mensen dat vlobruin nou écht zo mooi gevonden hebben?

Afgebruind

Als een Amerikaan zegt: ‘I’m browned off’ – ‘ik ben afgebruind’, tsja – bedoelt hij dat hij zich verveelt. Bruin is saai!

ZWART

Het zwarte goud

Wie schrijft, die blijft

Zwarte inkt heeft altijd een speciale betekenis gehad. Met zwart op wit papier komt wat je schrijft het best tot zijn recht. In de loop van de geschiedenis hebben velen het geprobeerd: zwarte inkt uitvinden die altijd goed blijft. Zodat je woorden of tekeningen blijven bestaan, ook als je zelf al lang dood bent. De Amerikaanse professor Traill, die leefde rond 1900, dacht dat het hem gelukt was: een onuitwisbare inkt uitvinden. En inderdaad leek zijn inkt overal tegen te kunnen: het werd getest tegen zuren, zouten en veel meer. Traill ging zijn fantastische inkt aan banken en scholen verkopen, en zij waren er heel tevreden over. Totdat iemand er een glaasje water over liet vallen en de inkt zo van het papier spoelde. Traill was vergeten om te proberen of zijn inkt ook tegen water kon. Van zijn reputatie als inktmaker bleef weinig over.

Taoïstische kunstenaars in China en Japan gebruiken al eeuwenlang alleen zwarte inkt. Wie kleur gebruikte, was ordinair en geen echte kunstenaar. De kunstenaars waren van mening dat alle kleuren in het zwart zaten, met het zwart kun je het binnenste, de ziel van de dingen naar

buiten brengen. Schilderen met zwarte inkt is altijd een kunst gebleven in Azië: kunstenaars oefenen hun leven lang om in één vloeiende penseelstreek de perfecte vorm te kunnen neerzetten.

Wit en zwart Zwarte inkt heeft een klein probleempje. Er zijn geen kant
In oude tijden moesten mensen en klare stoffen in de natuur te vinden om het te maken;
alle goden die over de wereld er zijn alleen stoffen waarmee je het kunt opbouwen. Zo
heersten te vriend houden. kun je bijvoorbeeld houtskool en roet gebruiken, maar die
Daarom offerden ze dieren: lossen niet op in water en als je ze droog gebruikt, blijven
witte dieren voor de hemelse ze niet aan het papier plakken. Je hebt dus meer nodig om
goden en zwarte voor de goden zwarte inkt te maken. In Egypte en China hadden ze daar
uit de onderwereld. vierduizend jaar geleden al manieren voor gevonden.
Egyptische inkt werd gemaakt van roet vermengd met
gom, afkomstig van de gomboom. Door de stroperige gom
bleef de inkt goed aan het papier plakken. In China werd
de inkt vooral van roet gemaakt. Ze lieten olielampjes
branden en schraapten elk half uur het roet van het lamp-
tuitje. Om de inkt te laten plakken aan het papier werd
het roet gemengd met visingewanden of neushoornhoorn.
Het stonk behoorlijk. Dat zal wel de reden zijn geweest
waarom ze lekkere geurtjes toevoegden aan de inkt, zoals
kruidnagel, honing, acacia of pijnboomhout.

Pot - zonder - lood

Niet op je potlood kauwen, je kan ziek worden van het lood dat erin zit! Is dat wel eens tegen je gezegd? Nou, daar is helemaal niks van waar. In potlood zit geen lood, maar grafiet. Eeuwen geleden bestond het potlood nog niet. Een reiziger in het Engelse Lake District zag in 1565 tijdens een wandeling een olieachtige, glinsterende steen. Zilver, dacht hij, ik word rijk! Maar het was geen zilver, het was 'plumbago' ofwel grafiet. Plumbago bleek goed bruikbaar bij het maken van kanonskogels: het diende als glijmiddel om de kogel uit een mal te krijgen. Er werd aardig verdiend aan het grafiet en veel mijnwerkers gingen het smokkelen. Daarom kwam er in 1752 een smokkelwet: elke smokkelaar kreeg óf een jaar dwangarbeid óf werd verbannen naar een eiland ver weg.

Inmiddels was ontdekt dat je ook goed kon tekenen met grafiet. Kunstenaars deden touw en wol om de staafjes grafiet, zodat ze niet zouden breken. In de zeventiende eeuw kwamen ze op het idee om een houten huls om het grafiet te maken, en daarmee was het potlood een feit.

Goed grafiet vond je lang alleen in Engeland. Maar in 1847 vond iemand – die eigenlijk op zoek was naar goud – grafiet in Siberië, vlak bij de Chinese grens. Heel veel en van

Lievelingskleur: zwart
Als je zwart opnoemt als lievelingskleur, heb je waarschijnlijk een hang naar de donkere, magische kanten van het leven. Het kan goed zijn dat het tijdelijk is. Misschien vind je het eigenlijk vooral interessant om zo'n ongewone lievelingskleur te hebben. Draag je veel zwarte kleren, dan wil je een beetje anders zijn, niet bij de grote massa horen.

Zwart is een kleur die hoort bij grenzen trekken: dit ben ik en dit wil ik.

goede kwaliteit. Vanwege de vindplaats van het grafiet maakte men het houten hulsje om het potlood geel, de kleur van de Chinese keizer. Al gauw wilde iedereen de 'Chinese potloden'. Echt Chinees waren de potloden natuurlijk niet, maar verkopen: dat deden ze wel.

De zwarte dood

In de veertiende eeuw kwam er een mysterieuze ziekte over Europa. Je kreeg hoge koorts, raakte in de war, kreeg pijnlijke bulten zo groot als eieren in je liezen of oksels en bloeditstoringen op je lijf, ging bloed spugen en bloed plassen. Ook kon het zijn dat je je longen uit je lijf hoestte. Wie de ziekte kreeg, ging er meestal aan dood: binnen enkele dagen of zelfs uren. En wie in de buurt kwam van iemand die het had, kreeg het ook. In vijf jaar tijd, tussen 1347 en 1352, stierf in Europa één op de vier of misschien zelfs drie mensen aan de ziekte. Zo ongeveer 25 miljoen mensen gingen dood. De ziekte werd de zwarte dood genoemd, waarschijnlijk vanwege de blauwzwarte bloeditstoringen die je kreeg. Andere namen waren de 'haestige siekte' en de pest. Er kwamen twee soorten voor: de builenpest en de longpest. Niemand wist waar de pest vandaan kwam of wat je ertegen kon doen. Pas eeuwen later, in 1894, werd de echte oorzaak van de pest ontdekt: een bacterie, die kan worden overgebracht via een vlooiën-

beet of via de adem van iemand die al ziek is. Pas toen dat duidelijk was, konden ze echt iets doen tegen de ziekte.

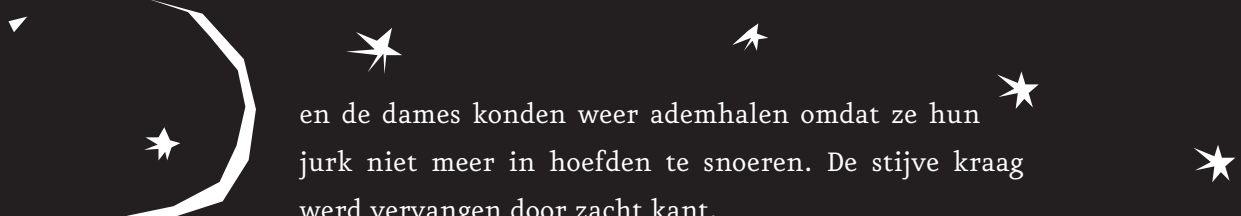
Een eeuw lang zwart

In de Middeleeuwen hielden ze van kleuren, versieringen en tierlantijnen. Wie geld had voor kleurstoffen, maakte het lekker bont. Als een familielid doodging droeg je even zwart, maar niet al te lang. Die frivoliteit en kleurrijke uitspattingen hielden op aan het einde van de Middeleeuwen. Rond 1480 kregen de streng katholieke Spanjaarden wereldwijd de macht. Het leven onder de Spanjaarden stond in het teken van het geloof en de kerk. Je moest dag en nacht laten zien aan God – en de Spaanse koningen – dat je goed leefde, anders werd je veroordeeld. En goed leven betekende vroom, sober en zuinig leven, alles doen voor de kerk. Iets leuks kon niet meer. Ook gekleurde kleren konden niet meer: zwart werd de mode, of beter gezegd de regel. Mensen die niet – of op een andere manier – geloofden, werden vervolgd. Inboorlingen uit verre landen werden als slaven verhandeld en wie protestant was, werd vermoord.

Aan het Spaanse hof werd een eeuw lang alleen maar zwart gedragen. Koning Karel I leefde als een monnik, altijd in het zwart. Zijn dag bestond uit bidden en naar de mis gaan. Toen hij geen koning meer wilde zijn, ging hij wonen in een paleis met zwart behang. De mannen droegen zwarte mantels, de vrouwen droegen zwarte jurken die helemaal ingesnoerd waren. De borsten zo plat als een dubbeltje, je mocht niks van de vrouwelijke vormen zien. En mensen droegen een witte kraag, die zo hard als een plank was gesteven. Die kraag raakte van voren je kin, liep langs je oren omhoog tot het midden van je achterhoofd. Je hoofd buigen lukte niet. Er is een mooie naam voor zo'n kraag: de molensteenkraag, net zo zwaar en hard. Hoewel het eigenlijk verboden was, wilden de Spaanse rijken natuurlijk toch wel een beetje pronken. Dus gebruikten ze kostbare zwarte stoffen en droegen ze zoveel mogelijk sieraden. Dat stond mooi op zwart. Wie heel rijk was, droeg gewoon elke dag een spiksplinternieuwe zwarte jurk.

Een eeuw lang bleef zwart dé kleur. Maar toen de Spanjaarden hun macht verloren, was het ook met het stijve zwart gedaan. Mensen mochten weer kleur dragen

en de dames konden weer ademhalen omdat ze hun jurk niet meer in hoefden te snoeren. De stijve kraag werd vervangen door zacht kant.

Zo zwart als de nacht

Een donkere sterrenhemel met een streepje maan: alles is zwart behalve wat kleine lichtpuntjes. In de nacht staat de zon aan de andere kant van de aarde en daarom kunnen de lichtstralen onze kant niet bereiken. Het enige licht dat we zien is zonlicht dat wordt weerkaatst, bijvoorbeeld door de maan, en het licht van de sterren. Want sterren geven zelf ook licht. Heb je op een heldere nacht wel eens naar boven gekeken? Hoeveel sterren denk je dat je dan ziet? Niet meer dan een paar duizend. Dat is heel weinig als je bedenkt dat er miljarden sterren bestaan. De meeste sterren zijn zo ver weg dat hun licht ons nooit bereikt. Het licht dat ons wel bereikt is zo weinig en zo verspreid, dat het lang niet genoeg is om de hemel te verlichten. Gelukkig helpt de zon overdag een handje. Want als het altijd zo donker zou zijn als de nacht... brrr.

Afrika

In Afrika vinden ze zwart prachtig. Dat werelddeel heeft veel warme, droge streken, waar de grond bruin is. Het zand in de woestijn, de uitgedroogde grond van de groen-

Kohl

Wil je een zwart lijntje om je oog maken met een oogpotlood of eyeliner? Daar zit een stof in die ze 'kohl' noemen. Kohl komt van het Arabische woord 'kahala'. Dit betekent 'de ogen bevlekkeren'. Bij ons wordt kohl bijna alleen gebruikt door meisjes en vrouwen, die hun ogen mooi willen laten uitkomen. Maar in Azië wordt het vooral ook opgedaan als medicijn en bescherming tegen het kwaad. Je kunt daar ook kleine kinderen en mannen zien met zwartomrande ogen. De islamitische Taliban-mannen doen kohl op hun ogen omdat ze dan worden beschermd door Allah. Schoonheid of bescherming, voor mannen of voor vrouwen: het is maar net waar je mee opgroeit.

teveldjes en de modder in de straten als er een regenbui is geweest. Klei, zand en modder: de bruine bodem is onvruchtbaar. Maar kom je een zwarte bodem tegen, dan weet je bijna zeker dat de aarde daar vruchtbaar is. Zwart betekent daarom in Afrika vruchtbaar en goed. In bijna alle Afrikaanse vlaggen zit de kleur zwart, als symbool van de vruchtbare aarde. Toen veel Afrikaanse staten een eigen regering kregen en niet meer werden geregeerd door westerse, witte landen, kreeg zwart er nog een betekenis bij: de trots op het eigen onafhankelijke land.

Zwarte dag

De zwartste dag uit de geschiedenis. Zo noemde president Bush elf september 2001, de dag van de aanslag op het World Trade Centre in New York. 2800 mensen kwamen om het leven. Een zwarte dag is een dag die zo slecht is, dat hij in je geheugen gegrift staat. In de westerse geschiedenis van de laatste eeuwen zijn er nog meer dagen 'zwart' genoemd. Die zwarte dagen hadden vaak te maken met geld, of eigenlijk met het verlies daarvan. Op vrijdag 24 september 1869 bleef er niets meer over van de goudprijs op de goudmarkt. Je kon je klompje goud wel weggoeien, zo weinig was het waard. Op 25 oktober 1929 kelderde de waarde van aandelen: iedereen ging tegelijk aan-

delen verkopen, waardoor ze hun waarde verloren. Veel mensen bleven levenslang met schulden zitten.

Het zwarte schaap met zwart geld

Uit de taal blijkt wel dat zwart niet zo best is. Als je iemand zwart maakt, spreek je kwaad over die ander. Een zwartkijker is een pessimist, die alleen maar narigheid en problemen ziet. Wie liegt dat hij zwart ziet, heeft geen enkele moeite om de waarheid te verdraaien. Zwarte humor is humor die eigenlijk niet zo leuk is, grappen die gaan over het leed van anderen. Het zwarte schaap in de familie heeft iets verkeerd gedaan volgens de familie, met hem of haar wil geen familielid meer iets te maken hebben. Of neem eens een andere taal, het Engels. Een 'black look' is dan een boze blik. 'Blackmail', letterlijk vertaald 'zwarte post', betekent afpersing. En 'black ice' is ijzel, een verraderlijk natuurverschijnsel. Je ziet het niet, maar voor je het weet lig je op de grond. Iets wat niet volgens de regels is, heeft ook iets zwarts. Zo is 'zwartrijden' autorijden zonder belasting te betalen of rijden in een trein, bus of tram zonder geldig vervoersbewijs. 'Zwart geld' is geld waarover je geen belasting betaalt en 'zwarte handel' is handel in iets wat verboden is. Kortom: ongeluk en overtreding zitten in een 'zwart' hoekje.

Zwarte voortekens

Luguber *De Romeinen droegen al zwart als er iemand was overleden. De zwarte gewaden die vrouwen droegen tijdens een begrafenis heeten lugubria. Daar is ons woord luguber, naargeestig, van afgeleid.* Zwart heeft iets duisters, iets magisch. Slechte heksen en tovenaars maken hier gebruik van: dat noemen ze zwarte magie. Maar ook in goede, witte magie heeft zwart een bijzondere betekenis. Je zou bijvoorbeeld regenwolken kunnen oproepen door je huis zwart te schilderen. Gelukkig valt er hier regen genoeg, want leven in een zwart huis is niet zo gezellig. Zwarte dieren werden de ene keer gezien als geluksbrengers, de andere keer als ongeluksbrengers. Zo zijn mensen heel bang geweest voor zwarte katten, zwarte koeien en ook voor in het zwart geklede oude vrouwen. Kwam je er één tegen op je weg, dan stond je ongeluk of zelfs de dood te wachten. Maar in het oude Egypte was de zwarte kat juist een symbool voor vrijheid en in Japan en Engeland dachten ze dat de zwarte kat geluk bracht. En in Ierland geloofden ze dat het bloed van een zwarte kat of zwarte kip je beter kon maken als je ziek was.

Gefopt

Wat gebeurt er als je in een zwarte kamer zit? De muren komen op je af en de kamer lijkt veel kleiner dan hij in werkelijkheid is. Daarom zijn muren meestal licht van kleur: om de ruimte groot te laten lijken, dat vinden we fijner. Nog zo iets: neem twee dezelfde banken, de een in

wit en de ander in zwart, en laat mensen erop gaan zitten. Ze vinden dan de zwarte bank harder. En wat dacht je hiervan: in Amerika was er eens een verhuisbedrijf dat zwarte verhuiskisten gebruikte. De verhuizers klaagden dat de kisten zo zwaar waren. De baas liet toen deze kisten wit verven. Er werd niet meer geklaagd, want de verhuizers vonden de witte kisten veel lichter. Kleuren dóen iets met ons gevoel. Ook al weet ons verstand dat een witte en een zwarte kamer even groot zijn, toch zegt ons gevoel dat de zwarte kamer kleiner is. Kleuren kunnen ons dus een beetje voor de gek houden.

Zwarte favoriet

Zwart is narigheid en slechtigheid, onheil en ellende. En toch heeft een zwart snoepje ons hart gestolen. Nederlanders eten per jaar 31.000.000 kilo drop. We groeien op met drop: zoete drop, zoute drop, autodrop, honing-

drop, salmiakdrop, muntrop, katjesdrop, boerderijdrop en veel meer. Drop wordt ook gebruikt in hoestdrank en om pillen minder vies en bitter te maken.

Drop wordt gemaakt van de wortel van de zoethoutstruik, Arabische gom, een stroperige hars die afkomstig is van gombomen, flink wat suiker en salmiakzout. Drop is van zichzelf bruinig, ze gebruiken koolstof om de drop zwart te maken en karamel voor een bruin effect. Grappig genoeg wordt drop alleen gegeten in een paar Europese landen. Niemand weet waar het woord drop vandaan komt. Engelsen en Amerikanen hebben het over 'liquorice', Duitsers zeggen 'lakritzen' en Fransen noemen het 'reglisse'. Dat is een soort zoete drop, zoute drop kennen ze vaak niet eens. Proeven mensen die dat niet gewend zijn zoute drop, dan schrikken ze zich meestal rot van de smaak.

